

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**SİVEREK İLÇE MERKEZİNİN
COĞRAFİ ETÜDÜ**

Hasan Hüseyin AKPİRİNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL - 2012**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**SİVEREK İLÇE MERKEZİNİN
COĞRAFİ ETÜDÜ**

DANIŞMAN: Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ

Hasan Hüseyin AKPİRİNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL - 2012**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**SİVEREK İLÇE MERKEZİNİN
COĞRAFİ ETÜDÜ**

Hasan Hüseyin AKPİRİNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

**Bu Tez 08/10/2012 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.**

**Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ
BAŞKAN**

**Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL
ÜYE**

**Doç. Dr. Faruk SÖYLEMEZ
ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Murat KARABULUT

Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVEREK İLÇE MERKEZİNİN
COĞRAFİ ETÜDÜ

Hasan Hüseyin AKPİRİNÇ

Danışman : Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ

Yıl: 2012 Sayfa: 104+10

Jüri : Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ (Başkan)
: Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL (Üye)
: Doç. Dr. Faruk SÖYLEMEZ (Üye)

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Siverek ilçesi, Şanlıurfa'ya bağlı bir ilçe olup 4.314 km² alana sahiptir. Siverek ilçesi güney yönünden Şanlıurfa ilinin Hilvan, merkez ve Viranşehir ilçeleri ile doğu ve kuzeyden Diyarbakır ilinin Çermik, Çınar, Ergani ve merkez ilçeleri ile, batı yönünden ise Adıyaman ilinin Kahta ve Gerger ilçeleri ile çevrilidir. Siverek ilçesinin arazisi Paleozoik, Mezozoik, Tersiyer ve Kuaternere ait farklı birimlerden oluşmakla birlikte Orta Pliyosen arazileri geniş yer kaplar. Sahanın iklimi step iklimidir. Yıllık ortalama sıcaklık 16,4 °C, yıllık ortalama düşen yağış miktarı 545,6 mm'dir. Yağış rejimi Akdeniz tipi yağış rejimidir.

Siverek ilçe merkezinin 2011 yılı nüfusu 115.891 kişidir. Toplam nüfusun % 56'sı 15-64 yaş grubundadır, % 40'ı 0-14 yaş grubundadır ve % 4'ü ise 65+ yaş grubundadır. Nüfusun % 49,08'u erkek, % 50,02'i ise kadındır. İlçe merkezinde 5+ yaş grubunda okuma-yazma bilen nüfusun oranı 2011 yılı itibarıyla % 85,4 tür.

İlçe merkezi 21,10 km² den meydana gelen bir alana yayılmış olup toplam 21 mahalle ve 21.077 konut bulunmaktadır. Araştırma sahasını oluşturan ilçe merkezinde geçim kaynakları hizmet, tarım ve sanayi sektörleridir. Ancak nüfusun büyük çoğunluğu geçimini hizmet sektöründen ve tarımdan sağlar. İlçe merkezinde sanayi gelişmemiştir. Ancak atölye tipi ve ilçe ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sanayi tesisleri vardır. Turizm ve ulaşım da yeterince gelişmemiştir. Bu çalışmada araştırma sahasındaki bazı sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlara yönelik bazı çözüm yolları önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siverek, Coğrafya, Jeoloji, Nüfus, İklim, Yerleşme, Ekonomi

**DEPARTMENT OF GEOGRAPHY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**GEOGRAPHICAL STUDY OF THE
SİVEREK DISTRICT CENTER**

Hasan Hüseyin AKPIRİNÇ

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ

Year : 2012 Pages: 104+10

**Jury : Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL (Member)
: Assoc. Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ (Member)**

Being searched subject geography of Siverek district center. Siverek has 4.314 km² areas, it is one of the county of Şanlıurfa. County's surroundings are Hilvan and Viranşehir and Şanlıurfa district county in south, Çınar and Diyarbakır district county in east, Kahta and Gerger county in west and Çermik county in north. Addition to Paleozoic, Mesozoic, Tarsier and Kuaterner territories, and county's area is consisted of wide middle-pliosen land. Climate of the area is steppe climate, Medium heat of year is 16.4 °C and medium rain of year is 545.6 mm. All the population of Siverek county center is 115.891, in 2011. 56 percent of population is in 15-64 year group, 40 percent of population is in 0-14 year group and 4 percent of population is in 65+ year group. 49.08 percent is male and 50.02 percent is female in population. The education level is high which is on the level of % 85,4 in 5+ year group of population district center at 2011.

The Siverek district center have 21,10 km² areas. There are 21 districts and 21.077 build in Siverek county center. In the city the important part of the productive power works in labor, agriculture and industry sectors. In the city center the economy largely depends on agriculture and labor sectors. Industry in county has not improved. But there is some industry for the needs of the county. Tourism and transportation are not developed too. This study, focused on Siverek's geography. Some suggestions have been made solutions of problems.

Keywords;Geography, Siverek, Geology, Population, Climate, Locations, Economy

ÖNSÖZ

“Siverek İlçe Merkezinin Coğrafi Etüdü” isimli bu yüksek lisans tez çalışması, Siverek ilçe merkezini kapsayan bir çalışmadır. Siverek ilçesi mevcut bilgilerimize göre coğrafi açıdan incelenmemiş bir yöredir. Bugüne kadar yapılan çalışmalar ise daha çok Şanlıurfa geneli ve Güneydoğu Anadolu bölgesi geneline yönelik çalışmalardır. Araştırmanın temel amacı, Siverek ilçe merkezinin coğrafi özelliklerini ortaya koymaktır. Araştırmada coğrafya ilminin temel ilkeleri olan nedensellik, ilişki kurma, karşılaştırma ve dağılım ilkeleri gözetilerek ilçe merkezinin ve ilçe merkezini doğal ve sosyo-ekonomik yönlerden etkileyen yakın çevresinin doğal ve beşeri unsurları hakkında bilgi verilmiş, bu bilgiler yorumlanmış ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunulmuştur. Ayrıca bu çalışma Siverek ilçesi ile ilgili olarak yapılan ilk kapsamlı coğrafi çalışmadır.

Çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü oluşturan giriş bölümünde, çalışmanın konusu, kapsamı, çalışma sahasının genel özellikleri ile tezin hazırlanmasında izlenen yöntem ve teknikler belirtilmiştir. İkinci bölümde araştırma sahası ve yakın çevresi ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar ve bunlardan nasıl yararlandığı belirtilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma sahası ve yakın çevresinin jeolojik, jeomorfolojik, toprak, iklim, bitki örtüsü ve hidrografya özelliklerini kapsayan doğal çevre özellikleri belirtilerek, bunların yerleşme ve sosyo-ekonomik faaliyetlere olan etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde araştırma sahasının nüfus ve yerleşme özellikleri açıklanarak, yorumlanmıştır. Beşinci bölümde araştırma sahasının ekonomik özellikleri belirtilmiştir. Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılarak başlıca sorunlar, sorunların kaynaklandığı unsurlar ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Tez konusu seçiminde ve çalışmanın bütün aşamalarında her zaman yardımlarını gördüğüm danışman hocam sayın Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ hocama şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmamın çeşitli aşamalarında benden desteklerini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL hocama ve sayın Yrd. Doç. Dr. Emin TOROĞLU hocama teşekkürlerimi sunarım.

Hasan Hüseyin AKPİRİNÇ
Eylül 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
HARİTALAR LİSTESİ	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Sahasının Konumu Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
1.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler	1
1.3. Araştırma Sahasının Tarihçesi	3
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	4
3. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	5
3.1. Jeolojik Özellikler	6
3.2. Jeomorfolojik Özellikleri	8
3.3. Toprak Özellikleri	11
3.3.2. Kırmızı Kahverengi Topraklar	11
3.3.3. Kahverengi Orman Toprakları	12
3.3.4. Bazaltik Topraklar	13
3.3.5. Kolüvyal Topraklar	13
3.3.6. Alüvyal Topraklar	13
3.4. İklim Özellikleri	16
3.4.1. Sıcaklık	17
3.4.2. Basınç ve Rüzgarlar	20
3.4.3. Nem ve Yağış	24
3.5. Bitki Örtüsü Özellikleri	33
3.6. Hidrografya Özellikleri	35
4. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	39
4.1. Nüfus	39
4.1.1. Nüfusun Tarihi Gelişimi	39
4.1.2. Nüfus Artışı	41
4.1.3. Nüfusun İkiye Katlanma Süreci	46
4.1.4. Nüfus Hareketleri	47
4.1.4.1. Doğumlar ve Ölümler	47
4.1.4.2. Göçler	48
4.1.5. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Yapısı	49
4.1.5.1. Cinsiyet ve Yaş Yapısı	49
4.1.5.2. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri	54
4.1.5.3. Nüfusun Eğitim Durumu	56
4.1.6. Hane Halkı Büyüklüğü	59
4.1.7. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu	59
4.2. Yerleşme ve Özellikleri	61
4.2.1. Siverek in Kuruluş ve Gelişimi	61

4.2.2. Şehir İçi Arazi Kullanımı	63
4.2.2.1. Konut Alanları	64
4.2.2.1. (1).Tarihi Siverek Evleri.....	69
4.2.2.2. Resmi ve İdari Fonksiyon Alanları.....	71
4.2.2.3. Ekonomik Fonksiyon Alanları.....	73
4.2.2.3.(1).İş ve Ticaret Alanları	73
4.2.2.3.(2).Tarım Alanları.....	75
4.2.2.3.(3).Sanayi Alanları	76
4.2.2.4. Sosyal ve Kültürel Fonksiyon Alanları.....	76
5.EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	81
5.1. Ticaret.....	81
5.2. Tarım	84
5.3. Hayvancılık.....	86
5.4. Sanayi	87
5.5.Ulaşım.....	90
5.6.Turizm	92
6.SONUÇ VE TARTIŞMA.....	95
6.1. Genel Değerlendirme.....	95
6.2. Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	100
KAYNAKLAR.....	102
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablolar</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 3. 1: Siverek İlçesinde Sınıfına Göre Toprakların Kapladığı Alan	15
Tablo 3. 2: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Bulunan Meteoroloji İstasyonlarının Özellikleri	16
Tablo 3. 3: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ort. Sıc. Aylara Göre Dağılışı.....	18
Tablo 3. 4: Siverek'te Ort. Max. ve Min. Sıcaklıkların Aylara Göre Dağılışı	20
Tablo 3. 5: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ort. Basıncın Aylara Göre Dağılışı	21
Tablo 3. 6 : Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Aylara Göre Nem Oranları	24
Tablo 3. 7: Siverek'te Aylara Göre Ortalama Buhar Basıncı	25
Tablo 3. 8: Siverek'te Aylara Göre Kapalı Gün Ortalamaları	26
Tablo 3. 9: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Kar Yağışlı Günler Sayısı...	29
Tablo 3. 10: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı ...	29
Tablo 3. 11: De Martonne ve Gotman Kuraklık İndeksi Çizelgesi	30
Tablo 3. 12: Erinç'in Yağış Tesirlilik İndisi	31
Tablo 3. 13: Thornthwait'e Göre Siverek'in Su Bilançosu	31
Tablo 3. 14: Fırat Nehri'nin Bazı Özellikleri	35
Tablo 3. 15: Hacı Hıdır ve Çam Çayı'nın Bazı Özellikleri	37
Tablo 3. 16: Siverek'teki Yapay Göletler ve Bunların Bazı Özellikleri.....	38
Tablo 4. 1: Siverek İlçe Merkezinde Yıllara Göre Nüfusun Artış Oranları ve Meydana Gelen Mutlak Değişim.....	42
Tablo 4. 2: Nüfusuna Kayıtlı Olduğu İle Göre Siverek İlçesinde İkamet Edenler	49
Tablo 4. 3: Siverek İlçe Merkezinde Sayım Yıllarına Göre Cins Oranları.....	50
Tablo 4. 4: Siverek İlçe Merkezinde Hane Halkı Büyüklüğü	59
Tablo 4. 5: Siverek İlçe Merkezinde Nüfusun Mahallelere Dağılışı Ve Oranları	60
Tablo 4. 6: Siverek İlçe Merkezinde Konutların Mahallelere Dağılışı ve Oranları	66
Tablo 4. 7: Siverek İlçe Merk. Tarım Alanlarının Mahallelere Dağılışı ve Oranları	75
Tablo 4. 8: Siverek İlçe Merkezindeki Eğitim Kurumlarının Türlerine Göre Sayısı	78
Tablo 5. 1: 1873-1874' te Siverek İlçe Merkezinde Bulunan Ticarethane Türleri ve Sayıları.....	81
Tablo 5. 2: 2011 Yılında Ürünlere Göre Ekim Alanları	85
Tablo 5. 3: Saha ve Çevresindeki Hayvan Varlığı	86
Tablo 5. 4: Sahada Bulunan Sanayi Tesisleri, Faaliyet Konusu ve Çalışan Sayısı	89
Tablo 5. 5: Siverek İlçe Merkezinin Çevresindeki İl ve İlçe merkezlerine Uzaklığı	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekiller</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3. 1: Siverek'te Toprak Sınıflarının Oranları.....	15
Şekil 3. 2: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ort. Sıc. Yıl İçindeki Seyri.....	18
Şekil 3. 3: Siverek'te Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Göre Dağılışı.....	19
Şekil 3. 4: Siverek'te Ortalama Max. ve Min. Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri	20
Şekil 3. 5: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ort. Basıncın Yıl İçindeki Seyri	21
Şekil 3. 6: Siverek'in Rüzgar Gülü ve Yıllık Hakim Rüzgar Yönü	23
Şekil 3. 7: Siverek'in Ocak Ayı Hakim Rüzgar Yönü.....	23
Şekil 3. 8: Siverek'in Temmuz Ayı Hakim Rüzgar Yönü.....	23
Şekil 3. 9: Siverek'te Sıcaklık ve Nem Ort. Yıl İçindeki Seyri	24
Şekil 3. 10: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Nem Ort. Yıl İçindeki Seyri	25
Şekil 3. 11: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'a Düşen Ortalama Yağış Miktarının Yıl İçindeki Seyri	26
Şekil 3. 12: Siverek'te Yağışın Mevsimlere Dağılışı	27
Şekil 3. 13: Şanlıurfa'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı	28
Şekil 3. 14: Diyarbakır'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı	28
Şekil 3. 15: Thornthwait'e Göre Siverek'in Su Bilançosu Diyagramı	33
Şekil 4. 1: Siverek İlçe Merkezinde Sayım Yıllarına Göre Kadın, Erkek ve Toplam Nüfus.....	41
Şekil 4. 2: Yıllara Göre Türkiye ve Siverek İlçe Merkezi Nüfusunda Meydana Gelen Artış Oranları	44
Şekil 4. 3: Siverek İlçe Merkezinin Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi	52
Şekil 4. 4: Araştırma Sahasında Nüfusun Geniş Aralıklı Gruplandırılması	53
Şekil 4. 5: Araştırma Sahasının Türkiye ve Avrupa ile Karşılaştırmalı Yaşlılık Endeksi	54
Şekil 4. 6: Araştırma Sahası Nüfusunun Ekonomik Durumu	55
Şekil 4. 7: Araştırma Sahasında Faal Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı.....	56
Şekil 4. 8: Siverek İlçe Merkezindeki Nüfusun Eğitim Durumu.....	57
Şekil 4. 9: Siverek İlçe Merkezindeki Nüfusun Mezun Olduğu Eğitim Kurumuna Göre Miktarı	58
Şekil 4. 10: Siverek İlçe Merk. Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Cinsiyete Oranı.....	59
Şekil 5. 1: 2011 Yılında Ürünlere Göre Ekim Alanının Toplam Ekili Alana Oranı.....	85
Şekil 5. 2: Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Oranları.....	87

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Haritalar</u>	<u>Sayfa</u>
Harita 1. 1: Siverek İlçesinin Lokasyon Haritası.....	2
Harita 3. 1: Siverek İlçe Merkezi ve Çevresinin Jeoloji Haritası	7
Harita 3. 2: Siverek Topografya Haritası.....	10
Harita 3. 3: Siverek'te Büyük Toprak Gruplarının Dağılışı Haritası.....	12
Harita 3. 4: Siverek'te Toprak Sınıflarının Dağılışı Haritası	14
Harita 3. 5: Atatürk Baraj Gölü.....	37
Harita 4. 1: Araştırma Sahasının İmar Alanı ve Hali Hazır Durum Haritası.....	65
Harita 5. 1: Siverek İlçesindeki Ana Yolları Gösteren Ulaşım Haritası.....	91

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

<u>Fotoğraflar</u>	<u>Sayfa</u>
Foto 3. 1: Siverek ve Çevresinde Sertliğinden Dolayı Çelik Taş (Siyah Taş) Olarak da İsimlendirilen Erken Pliyosen Yaşlı Çavuşlu Bazaltı.....	7
Foto 3. 2: Fırat Vadisi Boyunca Görülen Seyrek ve Cılız Orman Örtüsü	34
Foto 4. 1: Plansız ve Tek Katlı Yapılaşmanın Fazla Olduğu Kale Mahallesinden Bir Görüntü	66
Foto 4. 2: Karışık Yapılaşmanın Fazla Olduğu Camiikebir Mahallesi.....	67
Foto 4. 3: Kale Mahallesinde Bazalt Taşlarıyla Kaplanmış Tarihi Bir Sokak	67
Foto 4. 4: Planlı ve Dikey Bir Yapılaşmanın Hakim Olduğu Ofis Mahallesi	68
Foto 4. 5: Planlı ve Dikey Yapılaşmanın Olduğu TOKİ Konutları	69
Foto 4. 6: Tarihi Siverek Evlerinin Sahada Çokca Rastlanılan Sokak Kapıları	70
Foto 4. 7: Siverek'e Özgü Yapıların Mimarisini Yansıtan Timurların Evi	70
Foto 4. 8: Terziler Evi Çizim Planı.....	71
Foto 4. 9: 1926 Yılında Siverek'teki Resmi ve Sosyal Fonksiyonlu Yapıların Bir Kısmı, En Arkada Vilayet Konağı, Mekteb-i İdadi, Cudi Paşa Hanı, Sol Üstte Gümrük Hanı, Ön Tarafda Ulu Camii	72
Foto 4. 10: Siverek'in En Önemli Ticari Merkezlerinden İnönü Bulvarı.....	74
Foto 4. 11: 1908 Yılında Mekteb-i İdadi (Lise) Olarak Hizmete Açılan, Günümüzde İse Anaokulu Olan Gazi Paşa Binası.....	77
Foto 4. 12: 1574'te Artukoğulları Döneminde İnşa Edilen Ulu Cami.....	79
Foto 5. 1: Fırat Nehri üzerinde feribotla ulaşım.....	91
Foto 5. 2: 1906 Yılında Yapımı Biten ve Günümüzde İlçe Halk Kütüphanesi Olarak Kullanılan Eski Vilayet Konağı.....	93
Foto 5. 3: Restore Edilen Tarihi Cıncıklı Hamamı.....	93
Foto 5. 4: Karacadağ Kayak Merkezi	94

1.GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Konumu Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Tez konusunun merkezini oluşturduğu Siverek ilçesi Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Orta Fırat Bölümünün kuzeyinde Şanlıurfa ili sınırları içinde yer alır. İlçenin koordinatları 37°.45' kuzey enlemi ve 39°.19' doğu boylamlarının kesiştiği noktalardır. İlçe Sönmüş bir volkanik dağ olan Karacadağ'ın (1981 m.) batısından Fırat Nehri'ne doğru uzanan bölgede, Şanlıurfa Platosunun kuzeyinde yer alır. Araştırma alanı doğuda Şanlıurfa-Diyarbakır il sınırını oluşturan Karacadağ volkanik kütlesi ile Diyarbakır il merkezi ve Diyarbakır'ın Çınar ilçesi ile ayrılır. Kuzeyde Diyarbakır'ın Ergani ve Çermik ilçeleri, batıda Adıyaman'a bağlı Kâhta ve Gerger ilçeleri ile doğal sınırı oluşturan Fırat nehri, güneyinde Şanlıurfa merkez ilçe ve Şanlıurfa'ya bağlı Viranşehir ilçesi ile sınırlanır, güneybatıda ise Şanlıurfa'ya bağlı Hilvan ilçesi ile sınırlanır. Adıyaman-Diyarbakır-Şanlıurfa üçgeninde yer alan Siverek ilçesi önemli bir ulaşım güzergâhı olan Şanlıurfa –Diyarbakır karayolu üzerinde yer alır.(Harita 1.1)

Kara sınırlarının belirlenmesinde çoğunlukla doğal öğeler esas alınır (Yazıcı,2002:2), Siverek ilçesinin de doğu, batı ve kuzeydeki idari sınırlarının belirlenmesinde doğal unsurlar tamamıyla etkili olmuştur. İlçenin doğu sınırını Karacadağ, batı sınırını Fırat nehri ve kuzey sınırını da Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları belirlemiştir. Deniz seviyesine göre ortalama yükseltisi 801-840 metre arasında değişen ve ilçe idari sınırlarını oluşturan 4.314 km² alanda 21,10 km² yüz ölçüme sahip olan araştırma alanı; kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve Şanlıurfa-Diyarbakır platolarını ayıran, Plio-Kuaternerde faaliyete geçmiş ve sönmüş bir yanardağ olan Karacadağ (1981 m.) volkanik kütlesinden püskürtülen bazik karakterli malzemelerin oluşturduğu Siverek-Viranşehir platosu üzerinde yer alır.

Araştırma alanının batısında Atatürk baraj gölünün de üzerinde bulunduğu Fırat nehri yer alır. Güneyde Suriye sınırına doğru uzanan ve daha başka irili ufaklı birçok yerleşme barındıran ayrıca geniş tarım alanlarına barındıran Şanlıurfa platosu yer alır. Güneydoğuda yine Karacadağ volkanik kütlesinden çıkan bazik karakterli lavların örttüğü ve 1.200 km² alanıyla Şanlıurfa'nın en büyük ovası olan Viranşehir ovası üzerinde yer alan Viranşehir ilçesi bulunur. Siverek ilçesinin kuzeyinde, Yukarı Fırat bölümünde yer alan ve Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları üzerinde kurulmuş olan Diyarbakır'a bağlı Çermik ve Ergani ilçeleri yer alır. Araştırma alanı olan Siverek ilçe merkezinde yükselti güneyden kuzeye ve batıdan doğuya doğru artar.

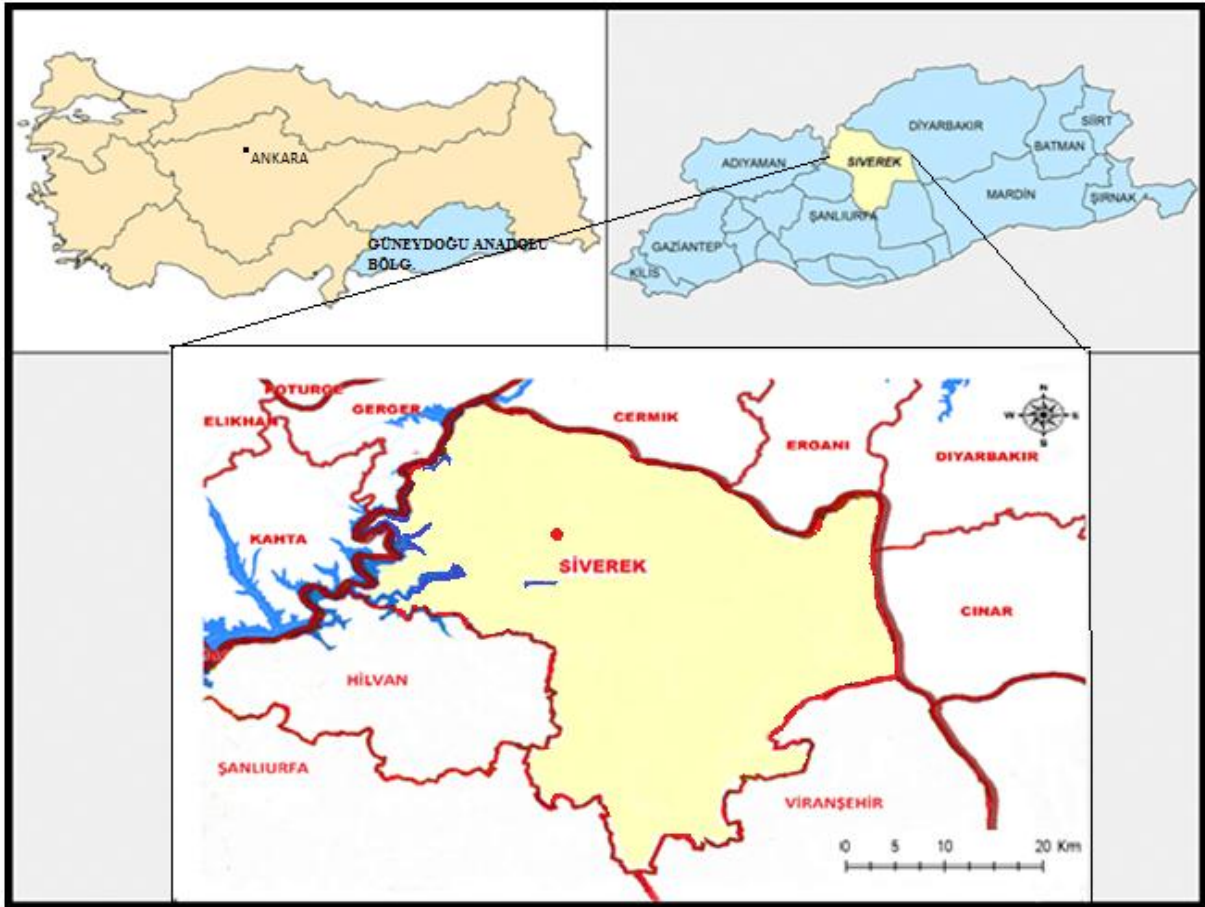
Siverek ilçesi idari sınırları içinde yer alan kırsal yerleşmelerde tahıl, pamuk, sebze tarımı, büyükbaş hayvancılık ve küçükbaş hayvancılık yoğun olarak yapılmaktadır. Hayvancılık ve tarım faaliyetleri ağırlıklı olarak kırsal kesimde yapılmasına rağmen, ilçe merkezine de sosyal ve ekonomik yönlerden olumlu katkısı olmaktadır. İlçe merkezinde ise nüfusun çoğunluğu hizmet sektöründe çalışmaktadır. 2011 yılı sayımına göre toplam 221.875 kişilik nüfusa sahip olan Siverek ilçesi nüfus bakımından ülke genelindeki 15 ilden daha büyüktür (TÜİK).

1.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

“Siverek İlçe Merkezinin Coğrafi Etüdü” isimli bu çalışmada esas uygulanan metot, gezi gözlem metodu olmuştur. İlk aşamada araştırma sahasına yönelik kamu

kurum ve kuruluşlarının yayınladığı dokümanter veriler temin edilmiş ve bunlardan yararlanılmıştır. Harita Genel Komutanlığının 1/100.000 ölçekli topografya haritalarının saha ile ilgili paftalarından faydalanılmıştır. MTA'nın 1/100.000 ölçekli jeoloji haritası, İl Özel İdaresinin 1/100.000 ölçekli hizmet haritaları, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yayınlarından arazi kullanımı haritaları, TÜİK'in nüfus verileri ve istatistik bültenleri, DSİ'nin yer üstü ve yer altı sularına ait seviye ve akım rasatları ve Meteoroloji istasyonlarının uzun yıllara ait rasat değerleri kullanılmıştır. Bunların yanında tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, turizm, eğitim ve sağlık konularında ilçe ve il müdürlüklerinin istatistik verileri elde edilmiştir. Ayrıca Siverek ilçesi ve yakın çevresini kapsayan tez, makale, süreli yayın, rapor ve brifing gibi eserler taranarak faydalanılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında arazide gerçekleştirilen gezi-gözlem metodu çerçevesinde, periyodik geziler yapılarak sahada gezi-gözlem yöntemi ile bilgi edinme yoluna gidilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise toplanan dokümanter veriler, Coğrafya biliminin temel ilkelerine (Dağılım, Karşılaştırma, Sebep-Sonuç, İlişki kurma) bağlı kalınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler; çizilen harita, tablo, grafik ve çekilen fotoğraflarla desteklenerek; tez çalışması bu aşamaya getirilmiştir.

Harita 1.1 : Siverek İlçesinin Lokasyon Haritası.

1.3. Araştırma Sahasının Tarihçesi

Araştırma sahası, tarih boyunca önemini hiç kaybetmeyen, yaşam için elverişli doğal koşullara ve jeopolitik öneme sahip, üzerinde birçok medeniyetin var olduğu Mezopotamya bölgesinde yer alır. Arkeolojik çalışmalar sonucu elde edilen bilgilere göre Siverek ve çevresindeki uygarlık tarihi Neolitik dönemin başına (M.Ö. 8000-10.000) kadar gitmektedir. (Çelik vd., 2011: 225). 2011 yılına kadar araştırma alanı çevresinin tarihiyle ilgili yapılan çalışmalarda, araştırma alanı ve çevresinde yerleşmenin tarihi Kalkolitik Çağa (M.Ö. 5500-3500) kadar gitmekteydi. Ancak 2011 yılında TÜBİTAK'ın desteklediği bir proje kapsamında yapılan arkeolojik çalışmalarda Siverek ilçe sınırları içerisinde yer alan ve araştırma sahasının yaklaşık 30 km güneyinde bulunan Karakeçi nahiyesine bağlı Başbük köyünün 1 km kuzeyinde Taşlı Tepe yerleşim yeri keşfedilmiştir. Taşlı Tepe içinde "T" şeklinde payelerin yer aldığı Göbekli Tepe gibi Neolitik döneme ait bir merkezdir. Neolitik dönemin başlangıcında ilk tarım faaliyetleri yapılmaya başlanmış, hayvanlar evcilleştirilmiş ve ilk yerleşmeler kurulmuştur. Bölge, buğdayın ilk kültüre alındığı Karacadağ volkanik dağının eteğinde yer alır. Yerleşim yerindeki arkeolojik kazılar sonucu bulunan "T" şeklindeki payeler 4 adettir. Payeler özellikleri bakımından Göbekli Tepe II. tabaka stelleri ile büyük benzerlik gösterir (Çelik vd., 2011: 226).

Bunun dışında araştırma alanı ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalarda Siverek idari sınırları içinde yer alan ve bugün Atatürk barajı suları altında kalmış olan Hassek Höyükte yapılan kazılar sonucu yörede M.Ö. 3400 lü yıllarda yerleşmelerin olduğu belirlenmiştir. Hassek Höyük 'ün 1 km. güneyinde Ağaçalı Tarla olarak adlandırılan düz arazide yapılan kazılarda bir Pithos mezarlığı (M.Ö. 3200-2700) bulunmuştur. Yine Siverek ilçesine bağlı Çaylarbaşı bucağında Çavi Tarlasında yapılan kazılarda M.Ö. 5000-4500 yılı Erken Kalkolitik Çağa ait yerleşme kalıntıları bulunmuştur.

Bölgeye Hititler, Asurlar, Mitanniler, Akatlar, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Eyyubiler, Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar farklı tarihlerde hükmetmiştir. Asurlular döneminde Halzidima olarak geçen bölgenin merkezi Kinaba yani bugünkü Siverek idi. Siverek'in bulunduğu bölge Hitit-Asur-Mitanni dönemlerinde Kummuh ismi ile bilinmektedir. Mitanniler döneminde İsmirika olarak geçen araştırma sahası önemli bir şehir devleti idi. Aramiler döneminde Süryaniler tarafından Şebhabherak olarak isimlendirilmiştir (Umar, 1993: 735). Roma İmparatorluğu döneminde araştırma sahasının bulunduğu bölgeye genel olarak Amida denilmiştir (Ramsay, 1960: 280) ve Ermeni bölgesi olarak geçmektedir. Müslüman Arapların bölgeyi fethetmesiyle birlikte Siverek, es-Süveyda olarak isimlendirilmiştir. Haçlı kontluğu döneminde Sovorak, Urfalı Meteosun eserinde ise Sevaragk olarak isimlendirilmiştir (Özgültekin vd., 2001: 23-24). Hz. Ömer döneminde, 639 yılında Urfa ve Siverek, İslam idaresine geçmiş ve Diyar-ı Mudar ismini almıştır (Özçelik, 2001: 23). Siverek 11. Yüzyıl sonlarında Selçukluların hâkimiyetine geçmiştir. 1070 yılında Diyarbakır'dan Siverek'e yürüyen Sultan Alparslan Bizanslılara ait Telhum ve Siverek kalelerini süratle düşürerek oradan Urfa'ya gitti (Özgültekin, 2001: 64). Ancak 1098'de Urfa'da kurulan haçlı kontluğuyla birlikte Siverek de Haçlıların eline geçmiştir. 1144'de Urfa Haçlı Kontluğuna Türkler tarafından son verilmiştir. Siverek daha sonra sırasıyla Artukoğulları, Sökmenliler, Harzemşahlar, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunluların idaresinde yönetilmiştir. Mayıs 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in komutanlarından Bıyıklı Mehmet Paşa Siverek dâhil

Diyarbakır ve çevresini Osmanlı yönetimine katmıştır (Özgültekin, 2001: 72-74-97). Daha sonra Diyarbakır Beylerbeyliği kurulmuş ve Siverek de bir sancak olarak buraya bağlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Siverek bağımsız bir sancak olarak statüleştirilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte vilayet olan Siverek 1926 yılında Teşkilatı Mülkiye kanunu ile Türkiye'nin değişik bölgelerindeki 10 vilayete birlikte ilçe statüsüne dönüştürülmüştür (Özçelik, 2001: 23).

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Araştırma sahası ve çevresinin coğrafi yapısı ile ilgili doğrudan yayınlanmış kaynak niteliğinde bir çalışma yoktur. Bu bakımdan hazırlanan tez çalışması bir ilktir. Sahanın beşeri ve ekonomik yapısı ile ilgili veriler resmi kurumlardan elde edilen istatistiki bilgilerden elde edilmiştir. Ancak ilçedeki resmi kurumlardan da bilgi almakta sıkıntı yaşandığı için daha çok Şanlıurfa ilindeki resmi kurumlardan istatistiki veriler alınmıştır. Saha ve yakın çevresinin doğal özellikleri hakkındaki bilgiler daha çok mevcut haritalardan, uydu görüntülerinden ve yapılan inceleme gezilerinden faydalanılarak elde edilmiştir..

Sütçü (2009), tarafından hazırlanan 2009 basımı 1/100.000 ölçekli MTA M42 paftası haritası ve raporu saha ve çevresinin jeolojik yapısı hakkında ayrıntılı olarak bilgi vermektedir. Genel olarak az engebeli bir plato üzerine kurulmuş olan sahanın morfolojik yapısı ile ilgili ise herhangi bir çalışma bulunamamıştır.

Ertekin (2002), tarafından hazırlanan Karacadağ Bitki Çeşitliliği Raporu, Güneydoğu Anadolu bölgesinin topografik ve iklim yapısı ile ilgili ayrıntıya girmeden genel olarak bilgiler vermekte ve Karacadağ ile ilgili bitki örtüsü ve topografik yapısı hakkında bilgi vermektedir

Ercan vd. (1991), tarafından hazırlanan Karacadağ Volkanitlerinin Jeolojisi ve Petrolojisi isimli çalışma, Karacadağ'ın topoğrafik yapısı ve kayaç türleri ile ilgili bilgiler vermektedir.

Özgültekin vd. (2003), tarafından hazırlanan ‘‘Tarihi ve Kültürüyle Siverek ‘‘ isimli kitaptan da sahanın tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgiler alınmıştır. Saha çevresinde yapılan arkeolojik kazılarla ilgili yazılmış makalelerden saha ve çevresindeki tarih öncesi yerleşmelerin tarihi ile ilgili bilgiler elde edilmiştir.

Kürkçüoğlu (2003), Siverek evleri ile ilgili ve ilçe merkezindeki camilerle ilgili ayrıntılı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan yararlanılmıştır.

Özçelik vd. (2001), sunumlarının yer aldığı Tarihte Siverek Sempozyumu bildiriler kitabı ilçenin tarihi ile ilgili bilgi edinilen kaynaklardan biri olmuştur. Bu kaynakta Siverek ilçesinin geçmiş dönemlerdeki yerleşme, sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili veriler de bulunmaktadır. Araştırma sahasının tarihi coğrafyası ile ilgili bu verilerden yararlanılmıştır.

Çelik vd. (2011), Taşlı tepe ile ilgili hazırlanan makalede araştırma sahasının yakın çevresinde yerleşme tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Taşlı tepe de yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Doğanay (2001), Turizm faaliyetleri için gerekli olan coğrafi şartların belirtildiği çalışmadan Karacadağ'ın turizm potansiyelini belirtmek için faydalanılmıştır. Bir yerde kış turizmi faaliyetlerinin yapılabilmesi için gerekli olan şartlar nelerdir, bunlar belirtilmiştir.

Ergene (1997), Toprak oluşumu, toprak türleri, büyük toprak gruplarının ülkemizde dağılımı ve bu toprak gruplarının oluşumuna neden olan faktörleri ayrıntılı olarak açıkladığı çalışmasından araştırma sahası ve yakın çevresinde görülen büyük toprak grupları ve genel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

3. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. Jeolojik Özellikler

Ülkemizin morfolojik görünümünün oluşumunda Oligosen, Miyosen ve Pliyosen de etkili olan tektonik hareketler ile Kuaternerin Pleistosen döneminde görülen iklim değişiklikleri etkili olmuştur. Topoğrafya şekilleri üst üste gelen tabakalar, yapı üzerinde etkili olan iç ve dış olaylar ve zaman faktörlerinin bir fonksiyonu olarak meydana gelmişlerdir. Genelde epirojenik hareketler sonucu oluşan ve Arap plakasının Anadolu'ya uzanan kuzey kenarını temsil eden Güneydoğu Anadolu otoktonu üzerinde yer alan inceleme alanında Mezozoik ve Tersiyer yaşlı kaya birimlerinin yanı sıra Geç Miyosen-Erken Pliyosen yaşlı volkanitler ve genç çökeller yüzeyler. (Harita 3,1)

Araştırma alanında Güneydoğu Anadolu otoktonuna ait birimler olarak, alttan üste doğru, geç Kampaniyen-Maastrichtiyen yaşlı Kastel formasyonu, Eosen-Oligosen yaşlı Midyat grubu ve bu grubu oluşturan Erken Eosen yaşlı Gercüş formasyonu, Eosen yaşlı Hoya formasyonu, Geç Eosen-Oligosen yaşlı Gaziantep formasyonu ile bunların üzerinde Erken Miyosen yaşlı Fırat formasyonu ve Orta-Geç Miyosen yaşlı Şelmo formasyonu yüzeylenir. Bu formasyonların üstünde allokton konumlu birim olarak Üst Kretase sonlarında yerleşmiş Koçali-Karadut naplarından Karadut napına (örtü) ilişkin kaya birimleri izlenir. Bu formasyonun üstünde Karacadağ volkanitlerinin ilk evresini oluşturan Geç Miyosen-Erken Pliyosen yaşlı Siverek grubu; birinci fazını oluşturan Geç Miyosen yaşlı Kördis bazaltı, üçüncü fazını oluşturan Erken Pliyosen yaşlı Çavuşlu bazaltı, dördüncü fazı oluşturan Erken Pliyosen yaşlı Çelebi bazaltı ve Barzadağı bazaltı ile Gökçetaş piroklastikleri ile temsil edilir. Tüm bu kaya birimleri üzerinde Pliyosen-Kuaterner yaşlı adlanmamış karasal çökeller ve Kuaterner yaşlı alüvyonlar yer alır (Sütçü, 2009).

Araştırma alanında Karacadağ volkanitleri yüzeylenmiştir. Bu volkanitler başlıca lav ve piroklastik kayalardan oluşmuştur. Karacadağ volkanitlerini oluşturan 700 m kalınlığa sahip ve yaklaşık olarak 10-4 milyon yıl yaşları olan Siverek grubunda bulunan Kördis bazaltı, Çavuşlu bazaltı (Foto 3,1), Çelebi bazaltı, Barzadağı bazaltı ve Gökçetaş piroklastikleri araştırma alanı olan Siverek ilçe merkezi ve çevresinde yüzeylenmişlerdir. Araştırma alanının güney batısında yer alan Hacı Hıdır akarsuyu çevresinde ise Kuaterner yaşlı alüvyonlar yüzeylenmiştir (Sütçü,2009).

Siverek ilçe merkezinin tamamını Siverek grubunda bulunan Çavuşlu bazaltı yüzeyler. (Foto 3,1.) İlçe merkezinden kuzey, batı ve güney yönünde yaklaşık olarak 4 km genişliğinde bir alana yayılmış olan Çelebi bazaltı, doğu ve kuzeydoğuda ise Karacadağ'ın zirve kısmına kadar yüzeyi kaplar. Araştırma alanının kuzeyinde Bayırözü-Kesmekaya arasında dar bir alana yayılmış olan Geç Miyosen yaşlı Kördis bazaltı doğuda Atatürk baraj gölüne kadar olan alanı yüzeyler. Güneyde ise Şekerli'nin güneyine doğru geniş bir alanı yüzeyler. Araştırma alanının batısında yer alan ve Siverek'e bağlı bir belde olan Bucak'ın güneyinde ve kuzeye doğru baraj gölüne yakın kesimlerde dar alanlarda Orta-Üst Miyosen yaşlı ve konglomera, kumtaşı, kilitaşı ve yer yer jipsten meydana gelen Şelmo formasyonu yer alır. Araştırma alanının kuzeydoğusunda yer alan Düğerin köyü kuzeyinde, Bayırözü-Hamamören-Konurtepe arasında Erken Pliyosen yaşlı Çelebi bazaltı yüzeylenir. Araştırma alanının güney batısında yer alan Hacı Hıdır baraj gölünün çevresinde dar bir alan Kuaterner yaşlı alüvyonlarla yüzeylenmiştir (Harita 3,1.) (Sütçü,2009).

Harita 3. 1: Siverek İlçe Merkezi ve Çevresinin Jeoloji Haritası (Sütçü,2009 Verilerinden Faydalanılarak hazırlanmıştır).

Foto 3. 1: Siverek ve Çevresinde Sertliğinden Dolayı Çelik Taş (Siyah Taş) Olarak da İsimlendirilen Çavuşlu Bazaltı.

3.2. Jeomorfolojik Özellikleri

Güneyden kuzeye doğru yükseltisi artan Şanlıurfa Platosunun kuzey kısmında doğuda Karacadağ, batıda Fırat nehri ve kuzeyde Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları ile doğal sınırları çizilmiş olan Siverek; Karacadağ volkanından çıkan bazaltik lavların örttüğü hafif dalgalı, derin vadilerle fazla yarılmamış olan (Siverek-Viraşehir) bir plato üzerinde kurulmuştur (Harita 3,2.). Bu plato Karacadağ volkanitlerinin ilk evresini oluşturan Geç Miyosen-Erken Pliyosen yaşlı Siverek grubunu oluşturan Kördis bazalt, Çavuşlu bazalt, Çelebi bazalt, Barzadağı bazalt ve Gökçetaş piroklastikleri ile yüzeylenmiştir. Eğim % 5-10 arasında olup araştırma sahası az eğimli bir yüzeye sahiptir. (Harita 3,2.)

Araştırma sahası ve çevresindeki bu jeomorfolojik yapı hem ilçe merkezindeki sosyal ve ekonomik hayatı hem de idari olarak ilçeye bağlı olan ve dolaylı olarak ilçe merkezindeki beşeri ve iktisadi hayatı etkileyen bir nüfus miktarına (105.984) sahip olan kırsal yerleşmelerdeki sosyo-ekonomik faaliyetleri etkilemiştir.

Siverek ilçesinin doğusunda bulunan Karacadağ 1981 m. yükseltidedir ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en yüksek dağıdır. Aynı zamanda bölgedeki tek volkanik dağdır. Pliyosen sonu ve Kuaternerde mevcut fay kırıklarına bağlı olarak ortaya çıkan lavlardan oluşmuş, çok az olan patlamaların başlangıç evresinde görüldüğü (Hoşgören,2000:101) Hawaii tipi bir lav kalkanı olan Karacadağ volkanı üzerinde birçok volkan konisi bulunmaktadır. Karacadağ'ın lavları 120-130 km² lik geniş bir alana yayılmıştır. 1000 m. izohipsi dikkate alındığında Karacadağ'ın yayılma alanı K-G yönlü 60 km. uzunluğunda ve D-B yönlü 54 km. genişliğindedir. Karacadağ daireye yakın bir yayılma alanı gösterir.

Bazalt lav kubbelerinin üst üste yığılmasından meydana gelen ve fazlaca aşınmış olan Karacadağ üzerinde volkan strüktürü görülmez. Karacadağ volkanı bölgedeki taban seviyesinden çok yüksekte bulunmayan basık bir dağ özelliği gösterir.1000 m. yükseltiden itibaren 981 m. yükselir. Karacadağ'ın en yüksek yeri, Mergimir Tepe'dir (1981 m). İkinci en yüksek yeri Kollu Baba tepesidir (1957 m) (Ertekin, 2002: 5). Fırat ve Dicle nehirlerinin drenaj havzalarını ayıran Karacadağ'ın üzerinde yükseldiği bazalt platosu ortalama 700-750 m. yükseltiye sahiptir. Bu geniş bazalt platosu iki ayrı püskürme safhasında meydana gelmiştir. İlk aşamada kırıklardan çıkan çok akışkan bazaltlı lavlar geniş lav platosunun temelini oluşturmuş, sonraki aşamada belirli ağzılardan çıkan daha az akışkan bazaltlar volkanik kütleyi yükseltmiştir. Karacadağ' da volkanizma andezitik lavlarla başlamış, bazalt çıkışları ile devam etmiştir (Erinç,2000:209). Karacadağ' da meydana gelen volkanizma, effüziiftir (çok akma,taşma) (İzbirak,1992:114) yani magma çok akıcı, çok sıcak ve baziktir (Erinç,2001:415).

Topografyanın da uygun olmasından dolayı geniş bir alana yayılan bazaltik akıntılar araştırma sahası ve çevresindeki arazi yapısında etkili olmuştur. Karacadağ' dan yayılan bazaltik akıntılar öncelikle araştırma sahası ve çevresindeki toprak yapısı üzerinde etkili olmuşlardır. Ana materyalin yapısı toprak oluşu işleminin gidişi üzerinde etki yapmaktadır. Ana materyalin kimyasal ve mineralojik yapısı onun ayrışma ve parçalanmasına etki yapar. Ana materyalin yapısına bağlı olarak toprakların oluşu yavaş veya hızla ilerler (Ergene,1997:58). Karacadağ' da tüm bölgelere ait bazaltların sertlik dereceleri 6,5-7 Mohs' tur (Uz vd.,2001:47).

Araştırma sahası ve çevresindeki bazaltik kayaların sertliğinin fazla olması, bu kayaların fiziksel ve kimyasal ayrışmaya karşı dirençli olmalarına, dolayısıyla toprak

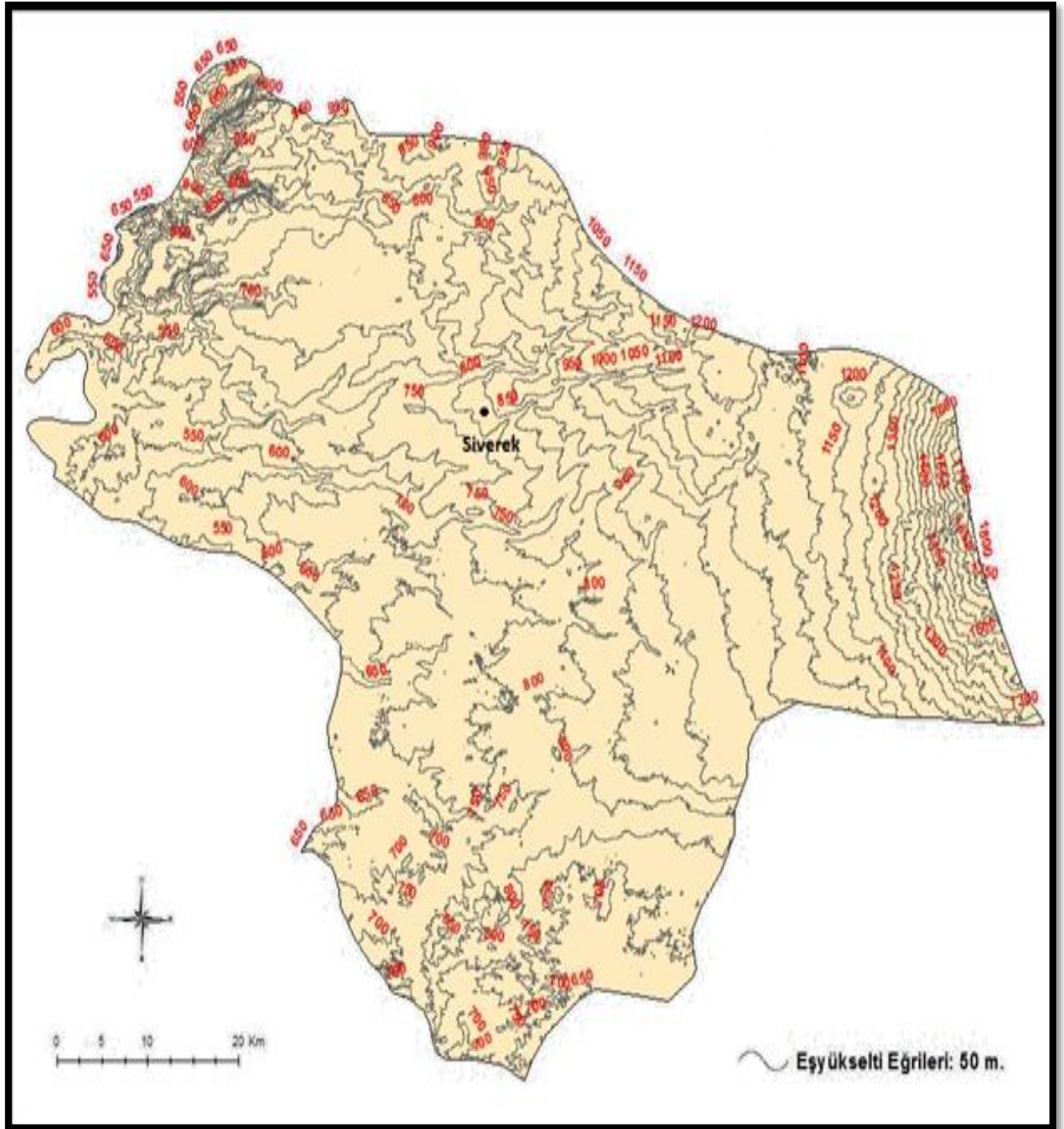
oluşum hızının yavaşlamasına neden olmuştur. Ayrıca bazaltik kayalık yapısının su geçirgenliğinin az olması özellikle B horizonunda kimyasal ayrışma yoluyla toprak oluşumunu çok yavaşlatmaktadır. Araştırma sahası ve çevresindeki arazi yapısının toprak oluşumuna bir diğer olumsuz etkisi zaman faktörü ile olmuştur. Yaşça genç bir yapıya sahip olan ve sert bazaltik kayaların yer aldığı arazide toprak örtüsünün yeterli kalınlığa erişmesi için henüz yeterli zaman geçmemiştir. Hilvan ilçesi ve güneyinde Şanlıurfa'ya doğru gidildikçe yaşlı bir formasyonun oluşturduğu arazide toprak kalınlığı artarken, Karacadağ bazaltlarının yayılım gösterdiği genç bir araziye sahip olan araştırma sahası ve yakın çevresinde toprak oluşumu henüz yetersiz olup örtü incedir.

Arazi yapısından dolayı oluşan bu toprak şartları araştırma sahasının hinterlandını meydana getiren ve araştırma sahasına sürekli olarak göç veren kırsal kesimde hakim ekonomik faaliyetlerin niteliğini etkilemiştir. Hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı ilçe merkezinin doğu, kuzey ve kuzey batısında taşlık arazinin fazla olması gür bir bitki örtüsünün yetişmesini engellemektedir. Bu durum mera hayvancılığı şeklinde yapılan küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen verimin düşük olmasına neden olmaktadır. Ayrıca tarıma uygun düz arazilerin çok az olması ve var olan tarım arazilerinin de engebeli ve küçük parçalar halinde olması yapılan tarımsal faaliyetlerin ilkel metotlarla yapılmasına ve elde edilen tarımsal verimin düşük olmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı alım gücü düşük olan kırsal kesimdeki nüfusun bir kısmı araştırma sahasındaki hakim ekonomik faaliyet olan hizmet sektörünü doğrudan ve olumsuz yönde etkilemektedir.

Arazi şartlarının tarım ve hayvancılık faaliyetleri için yeterince elverişli olmaması, ilçe idari sınırları içindeki kırsal yerleşmelerden ilçe merkezine sürekli olarak göçler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum araştırma sahasında alt yapının yetersiz kalmasına ve Dicle, Fırat, Hamidiye gibi mahallelerde plansız, gecekondu tipi bir yapılaşmaya neden olmuştur. Siverek' in arazi yapısını büyük ölçüde etkilemiş olan Karacadağ volkanizması iklim şartlarını da etkilemektedir. Bazaltik tabakalar üzerine kurulmuş olan, Şanlıurfa ve Diyarbakır'a göre yükseltisi daha fazla olan ilçe merkezine düşen yağış miktarı ve ortalama yıllık basınç da bu iki merkeze göre daha fazladır.

Siverek in batıda doğal sınırını oluşturan Fırat nehri, Karasu ve Murat nehirlerinin birleşmesiyle meydana gelmiş, ülkemiz sınırları içerisinde 720.000 km² lik su toplama havzasına sahiptir. Siverek sınırlarına ilçeye bağlı Dağbaşı nahiyesindeki Maktelen geçidi ile girer. Ülkemizde doğup Dicle nehri ile birleşerek Şattularap ismiyle Basra Körfezine dökülen Fırat nehri üzerinde Atatürk, Karakaya, Karkamış ve Birecik barajları kurulmuştur (GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı,2010:43).

Fırat nehri üzerinde kurulan Atatürk Barajı GAP kapsamında yapılan kanal çalışmalarıyla araştırma sahası ve bağlı kırsalında tarımsal alanların sulanmasını sağlayacak bir hidrografik unsurdur. İlçe merkezi ve güneyinde Viranşehir, Şanlıurfa merkez ilçe ve Hilvan ilçe sınırlarına kadar olan alan, doğusunda Atatürk Baraj gölüne kadar olan alan ve kuzeyinde Bayırözü köyüne kadar olan alanda tarımsal faaliyetlerin sulamalı olarak yapılabilmesi için su kanallarının bir kısmı yapılmakta ve bir kısmı da proje aşamasındadır. 2013 yılına kadar bitirilmesi planlanan kanallarla ilçe merkezi ve çevresindeki kırsal alanda elde edilecek tarımsal gelir artacak ve toplumun sosyo-ekonomik yapısında değişimler meydana gelecektir.

Harita 3. 2: Siverek İlçesinin Topografya Haritası.

3.3. Toprak Özellikleri

İklim, topoğrafya, zaman ve ana kaya gibi farklılıklar nedeniyle ilçe merkezi ve ilçe idari sınırları içinde bulunan kırsal alanlarda değişik toprak grupları oluşmuştur. Bu toprak grupları arazi kullanımını, özellikle de tarımsal faaliyetleri etkileyen en önemli unsurdur. Toprak gruplarının niteliği kırsal kesimde yaşayan nüfusun da sosyo-ekonomik yapısını etkilemiş, ot ve tarımsal verimi düşük olan toprak gruplarının bulunduğu ilçenin kuzey, doğu ve kuzey batısındaki kırsal yerleşmelerden ilçe merkezine halen de devam eden göçler olmasına neden olmuştur. İlçe merkezinin beşeri ve iktisadi yapısında kırsal kesimden yapılan bu göçler belirleyici olmuştur.

İlçede toprak gruplarını etkileyen en önemli faktör sahanın jeolojik yapısı ve iklim şartlarıdır. Plio-Kuaternerde meydana gelen ve lavları 120-130 km uzunluğunda ve 60 km genişliğinde bir alana yayılan bir lav kalkanı olan Karacadağ yaydığı bazaltik lavlarla en önemli topoğrafik ve ana kaya etkenidir. Araştırma alanı ve çevresinde en geniş alanı kaplayan toprak grubu bazaltik topraklardır. Karacadağ'dan yayılan lavlar ilçe arazisinin hemen hemen büyük kısmını örtmüştür. Saha ve çevresinde görülen büyük toprak grupları; Bazaltik topraklar, Kahverengi topraklar, kahverengi orman toprakları, kolüvyal topraklar, kırmızımsı kahverengi topraklar ve alüvyal topraklardır (Harita 3.4).

3.3.1.Kahverengi Topraklar

Kahverengi topraklar arid-step bölgelerde bulunur. Bu toprakların oluşumunda kalsifikasyon rol oynar. ABC profilli topraklardır. Profillerinde çok miktarda kalsiyum bulunur. Yağış azlığı vardır fakat yağış miktarı bir çayır-mera örtüsünü devam ettirmeye yeterlidir. Bu toprakların görüldüğü alanların doğal bitkisi kısa çayır otlarıdır. Bu topraklarda organik madde miktarı % 2-3 ü geçmez. Ülkemizde kahverengi topraklar orta, güney-doğu, doğu ve Batı Anadolu'da bulunur. Kahverengi toprak bölgelerinde kuru ziraat yaygındır. Sulama da geniş ölçüde kullanılmaktadır. En fazla buğday yetiştirilir. Otlaklar da geniş alanları örter (Ergene,1997:94-95). Araştırma alanında bu toprak grubu sahanın kuzeydoğusunda Fırat nehri kıyısı boyunca kireçtaşıdan oluşan bir kayaç yapısına sahip olan bir alanda dar bir şeritte görülür. Bu bölgede Karacadağ'dan yayılan bazaltik ve andezitler görülmez (Harita 3.4).

3.3.2.Kırmızı Kahverengi Topraklar

Kırmızı kahverengi topraklar kendilerine çok benzeyen arid bölgelerin zonal bir kalsifikasyon süreci kahverengi toprakları ile birlikte meydana gelirler. Yıllık ortalama yağışın 300-400 mm olduğu yerlerde görülen bu topraklarda yağışın azlığı alt kısımlarda kireç ve jips birikmesine neden olur. Oluştugu yerde yıllık ortalama ısı 12-13 °C olup kahverengi toprakların oluştuğu ısıdan daha yüksektir. Bu topraklarda yaygın olan topoğrafya hafif dalgalı veya dalgalıdır. Çoğunlukla kuru tarım yapılır. Bu toprakların derinliğini kısıtlayan en önemli faktör erozyon olup, bunu ana maddenin sertliği izler (Toprak Su Genel Müd. Yay., 1978: 20). Şanlıurfa il genelindeki toprakların % 77 si bu toprak grubuna girer (Köy Hizmetleri Genel Müd. Yay. 1995:13). Bu toprak grubu araştırma alanının güneyinde kalkerli arazi yapısının görüldüğü Hilvan ilçesi, Şanlıurfa merkez ilçe ve Viranşehir ilçesi sınırlarına doğru olan alanda geniş bir yayılım gösterir (Harita 3.4).

3.3.4. Bazaltik Topraklar

Bazaltik topraklar orta, derin veya sığ olup killidirler. Bu topraklarda kireç genellikle bulunmamaktadır. Toprağın reaksiyonu nötr ile hafif alkali arasında değişir. Toprağın fiziksel özelliği kötü olduğundan bitkisel üretimde güçlük yaratır (Kızılgöz,2009:15-20). İlçe arazisinin % 80'ine yakın kısmını bu toprak grubu kaplamıştır. Karacadağ'dan yayılan bazaltik lavlar, konglomera, kumtaşı, kiltası vb. unsurlarından oluşan bir arazi yapısına sahip olan Şelmo formasyonunun üstünü kapatmış ve arazinin dış yüzeyini kaplayan ana unsur bazaltik unsurlar olmuştur. Bunların ayrışmasıyla da bazaltik topraklar meydana gelmiştir. İlçenin güneyinde kırmızımsı kahverengi toprakların yayıldığı alan ve Fırat nehri boyunca kahverengi ve kahverengi orman topraklarının yayıldığı dar bir alan dışında ilçe arazisinin tamamı bazaltik topraklarla kaplanmıştır (Harita 3.4).

3.3.5. Kolüvyal Topraklar

Bu topraklar dik yamaçların eteklerinde ve vadi tabanlarında görülürler. Toprak özellikleri daha çok çevredeki yüksek kesimlerin toprak yapılarına benzemektedir. Özellikle araştırma alanı ve çevresindeki dik yamaçların eteklerinde yamaç döküntüleri şeklinde görülmektedir. Bu topraklar iyi drenajlı olup tuzluluk ve tuz oluşumu göstermez. Bu toprak grubu üzerinde şiddetli erozyonlar meydana gelir. Çermik sınırını oluşturan Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları boyunca çok dar bir alanda yayılmış göstermişlerdir (Harita 3.4).

3.3.6. Alüvyal Topraklar

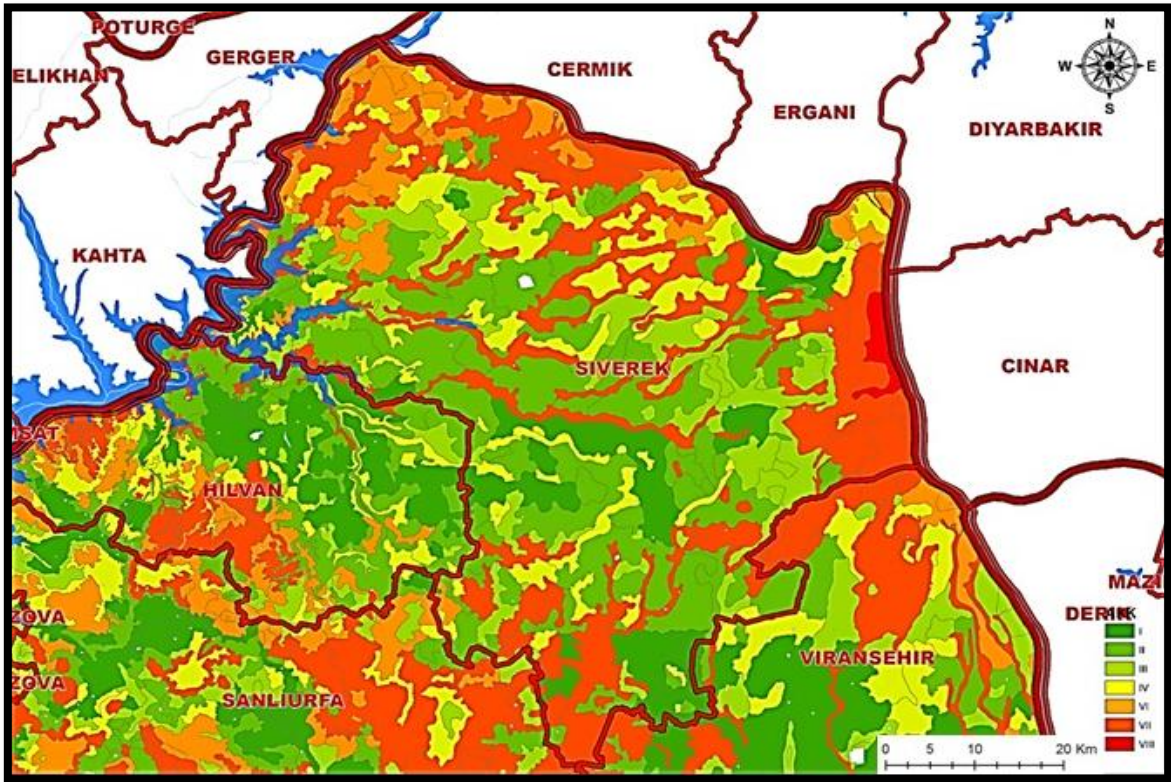
Akarsular tarafından taşınan materyal üzerinde oluşan genç topraklardır. Profillerinde horizonlaşma genellikle hiç yoktur. Araştırma alanında alüvyal topraklar çok az yer kaplamakla birlikte özellikle Fırat nehrine dökülen akarsuların taşıyarak biriktirdiği malzemeler araştırma alanı çevresindeki alüvyal toprak gruplarını oluşturur. Hacı Hıdır baraj gölü kıyılarında dar bir şerit halinde alüvyal topraklar görülür. Tarımsal önemi yüksek çok verimli bir toprak grubudur. Bu toprak grubunun kapladığı alan ile ilgili olarak il ve ilçe tarım müdürlüklerinde herhangi bir veri bulunmamaktadır.

3.3.7. Toprak Sınıfları

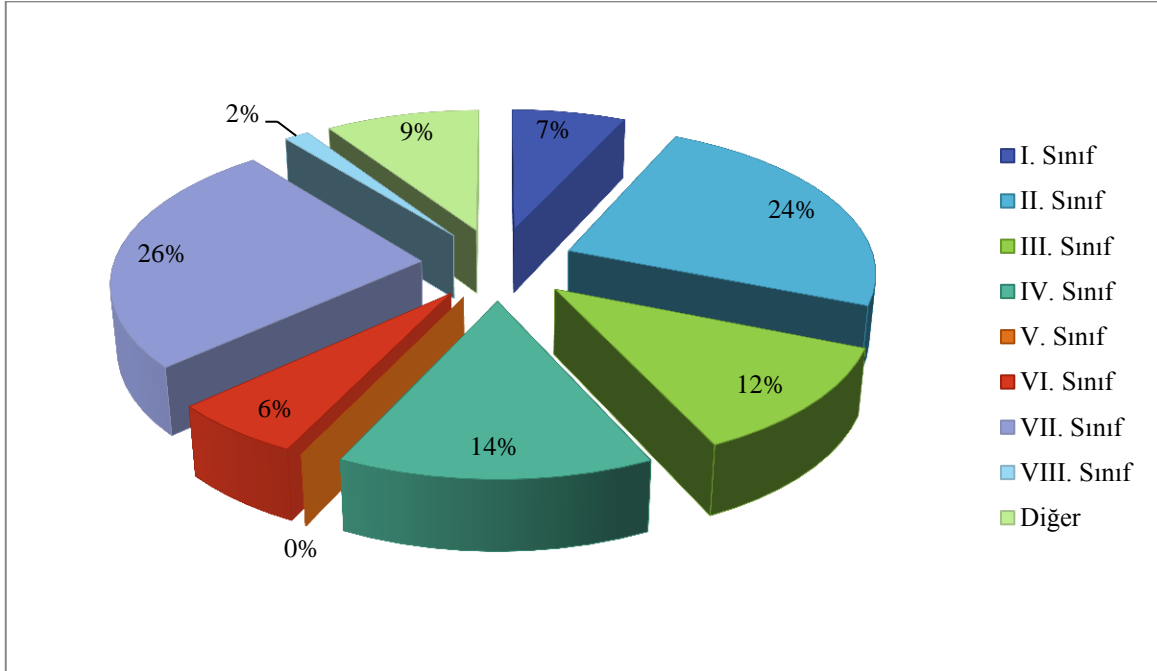
Toprakların kullanma kabiliyet sınıfları 8 adet olup, toprak verimlilik durumu ve sınıflandırmaları I. sınıftan VIII sınıfa doğru giderek azalmaktadır. V, VI, VII, VIII. Sınıf topraklar işlemeli tarıma elverişli değildir (Ergene,1997: 455). İlk dört sınıf arazi; iyi bir toprak idaresi altında bölgeye adapte olmuş kültür bitkileri ile orman, çayır-mera bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme yeteneğine sahiptir. V. VI ve VII sınıflar adapte olmuş yerli bitkilerin yetişmesine elverişlidir. Bunlardan V. ve VI sınıflarda toprak ve su koruma önlemleri alındığı takdirde bazı özel bitkiler yetiştirilebilir. VII. Sınıf arazilerde çok etkin ve pahalı ıslah çalışmaları ile ürün alınabilirse de, mevcut piyasa şartlarında elde edilecek ürün yatırım harcamalarını karşılayamaz. Siverek ilçesine ait arazi kullanım kabiliyet sınıfına göre toprak dağılımı tabloda verilmiştir. Arazi kabiliyet sınıflarına göre dağılımda, I-IV sınıf topraklar tarımsal üretimde kullanılan işlemeli tarıma uygun arazileri, V-VIII sınıf işlemeli tarıma uygun olmayan arazileri göstermektedir (Köy Hizmetleri Genel Müd. Yay. 1995:14).

İlçe sınırları içerisinde genel olarak batı, güneybatı ve güneyde I-IV arası kullanım kabiliyeti sınıfına giren topraklar dağılım göstermiştir. Kuzeyde ise Dağbaşı bucağı sınırlarından itibaren VI-VIII arası kullanım sınıfına giren topraklar görülür. Doğuda Karacadağ'a yaklaştıkça toprak yapısı değişmekte ve Karacadağ eteklerine kadar I-IV arası sınıflarda yer alan toprak yapısı, Karacadağ eteklerinden itibaren VI-VIII sınıflara ait bir yapı göstermektedir. Sahada toprak sınıflarını etkileyen en önemli unsur yer şekilleridir.

Kuzeyde ve doğuda topoğrafyanın bozulmaya başlaması ve taşlık, kayalık arazinin başlamasıyla toprak sınıfları da olumsuz yönde bozulmaya başlamaktadır. İlçe topraklarının % 11,3'ü derin, % 35,9'u orta derin, % 34,6'sı sığ, % 28,1'i çok sığ profile sahip olup, % 32,5'inde hafif, % 29,3'ünde orta şiddetli ve % 13,6'sında çok şiddetli erozyon görülmektedir. Arazilerin % 24'ü düz, % 44,8'i hafif, % 19,7 si orta, % 18,5'i dik eğime sahiptir. İlçe arazisinin % 59,3'ünde taşlılık problemi vardır (Köy Hizmetleri Genel Müd. Yay. 1995:19). Araştırma sahası ve çevresinde görülen II. Sınıf topraklar ilçe sınırları içerisinde en fazla yayılış gösteren toprak sınıfı olup 103.691 ha alan kaplamaktadır. İlçe sınırları içerisinde en az bulunan toprak sınıfı ise V. Sınıf topraklar olup 184 ha bir alana yayılmıştır. Bu sınıf Hilvan (84 ha) dışında Şanlıurfa ve diğer ilçelerde görülmez. İlçe yüzölçümünün (431.400 ha) % 90'ını (391.336 ha) kaplayan toprak örtüsünün % 63'ü (245.546 ha) I-IV arası toprak sınıflarına girmektedir. Geri kalan % 37 ise (145.790 ha) V-VIII arası toprak sınıflarından oluşmaktadır. Buna göre iyi bir çalışma ile Siverek ilçesindeki toprakların en az % 63'ü verimli bir şekilde kullanılabilir (Tablo 3.1).

Harita 3. 4 : Siverek'te Toprak Sınıflarının Dağılışı Haritası (Şanlıurfa Tarım Reformu Bölge Md.).

Şekil 3. 1: Siverek'te Toprak Sınıflarının Oranları.

Tablo 3. 1: Siverek İlçesinde Sınıfına Göre Toprakların Kapladığı Alan (Şanlıurfa Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü,2011).

Toprak Sınıfı	Kapladığı Alan (ha)	Oran %
I	29.944	
II	103.691	
III	51.172	% 63
IV	60.739	
V	-	
VI	26.773	
VII	111.389	% 27
VIII	6.468	
Diğer	40.140	% 10
Toplam	431.400	% 100

3.4. İklim Özellikleri

Oldukça geniş bir bölge içinde ve uzun yıllar boyunca değişmeyen ortalama hava koşullarına iklim denir. Başka bir ifade ile iklim, kısa süreli günlük hava durumlarının uzun zaman içindeki ortalamasıdır. Ancak bu ortalama sonuçlar, bazı durumlarda bir bölgede görülebilecek bütün hava tiplerini tam anlamıyla yansıtmayabilir ve genel olarak bizde tekdüze bir süreklilik fikri uyandırır (Erol, 1990: 10). Siverek ilçesinin iklimi ile ilgili analiz ve yorumlamalar yapılırken ilçenin kuzey batısında yer alan ve ilçeye göre yükseltisi daha düşük olan Diyarbakır ili iklim verileri ve yine Siverek' in idari olarak bağlı bulunduğu ve ilçenin güneyinde yer alan daha düşük yükseltiye sahip Şanlıurfa ili verileri, Coğrafyanın temel ilkeleri olan karşılaştırma, ilişki kurma, dağılışı ve nedensellik ilkeleri (Özçağlar,2006:14) gereği kullanılmıştır. Bu iki yerleşim yeri rasat verileri ile araştırma sahası rasat verileri arasındaki benzerlik ve farklılıklar, saha iklimi üzerinde topografyanın ne kadar etkili olduğunu anlamamızı sağlamaktadır.

Araştırma alanının iklim özellikleri, 15 Ocak 2012 tarihinde kapatılan Siverek meteoroloji istasyonundan (37° 46' K- 39° 19' D) alınan 30 yıllık (1980-2009) rasat verilerinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Bu istasyonda hava ve toprak sıcaklıkları, yağış, güneşlenme süresi, buharlaşma, rüzgâr, bulutluluk, hava basıncı ve nisbi nem gibi parametreler ölçülmüştür. Tek tek yıllık değerler yerine ortalama değerlere ağırlık verilmiştir. Ayrıca Şanlıurfa (37° 08' K- 38° 46' D) ve Diyarbakır (37° 54' K-40° 14' D) meteoroloji istasyonları verilerinden de faydalanılarak araştırma sahası ile Diyarbakır ve Şanlıurfa arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 3. 2: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Bulunan Meteoroloji İstasyonlarının Özellikleri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu,2012).

İstasyon Adı	Yükseklik (m)	Rasat Süresi (yıl)	Enlem	Boylam	Yapılan Rasatlar
Siverek	801	30	37° 46' K	39° 19' D	Sıcaklık, Yağış
Şanlıurfa	547	42	37° 08' K	38° 46' D	Sıcaklık, Yağış
Diyarbakır	677	39	37° 54' K	40° 14' D	Sıcaklık, Yağış

Güneydoğu Anadolu bölgesinin Urfa platoları ile Diyarbakır-Cizre arasında kalan alanlarında yarı kurak koşullar daha etkilidir. Bu bölge güneyde kaldığı için kışları daha az soğuk, en soğuk ayda (Ocak) sıcaklık 2-5 °C civarındadır. Buna karşılık yaz ayları çok sıcaktır; Temmuz ve Ağustos aylarının ortalaması 30 °C 'den fazladır. Sıcaklık rejimi üzerinde karasallığın ve güneydeki tropikal çöllerin etkisi vardır. Güney İran ve Basra Körfezi çevresinden kaynaklanan Ct hava siklonik dönüşü bağlı olarak doğulu ve Güneydoğulu akımlarla Anadolu'ya ulaşır. Bu sıcak hava kütlesi doğal olarak nem bakımından fakirdir. Türkiye'de buharlaşmanın en fazla ve en etkili olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesidir (Koçman,1993:6-79).

Siverek ve çevresinde, Güneydoğu Anadolu bölgesinin büyük bir bölümünde görülen karasal step iklim özellikleri görülmektedir. Bu iklim şartlarına göre yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Araştırma alanının bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi Türkiye’de buharlaşmanın en fazla olduğu bölgedir. Yılın büyük kısmında alçak basınç merkezi olan Arabistan yarımadasından sahaya doğru esen tropik karakterli Samyeli rüzgârları, araştırma sahasında buharlaşmanın fazla olmasına neden olmaktadır. Bölge iklimi, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleriyle güneydeki kurak tropikal bölgenin etkisi altında oluşan bir özelliğe sahiptir. Zaman zaman bu bölgelerden birisinin iklim olayları Güneydoğu Anadolu Bölgesi üzerinde daha fazla etkili olabilmektedir. Kış mevsimi nemli, soğuk ve yağışlı geçer. Yağışların büyük kısmı kış aylarında düşer, bu yönden sahada Akdeniz tipi yağış rejimi görülür (Sözer, 1984:15).

Kış mevsiminde; Türkiye üzerinde Baltık ve Atlantik kaynaklı maritim polar (mP), Sibiryaya doğuşlu kontinental polar (cP) hava kütleleri etkili olmaktadır. Kuzeyden Akdeniz’e doğru inen bu soğuk hava kütleleri ile güneyden gelen karasal ve denizel tropikal hava kütlelerinin (cT, mT) karşılaşmasıyla batı-doğu yönlü depresyonlar meydana gelir. Bu depresyonlara bağlı olarak, Akdeniz kıyı bölgesinden doğuya doğru sokulan hava kütleleri zaman zaman araştırma sahasında etkili olarak bol yağış bırakır (Akış vd., 2005: 33) Hazirandan itibaren ise güneydeki çöl koşulları bölgede egemen olmaya başlar ve kuraklık en üst düzeye çıkar. Kurak devre genellikle Haziran-Eylül ayları arasında 4-5 ay sürer. Araştırma alanında mevsimlerin ana karakterini planeter faktörler belirler. Türkiye genelinde olduğu gibi araştırma alanı da kış aylarında kutupsal, yaz aylarında ise tropikal kökenli hava kütlelerinin etkisi altındadır. Sahada atmosfer yeterli derecede nem barındırmadığından karalar çabuk ısınıp çabuk soğumaktadır. Bu da günlük sıcaklık farklarının yüksek olmasına sebep olur.

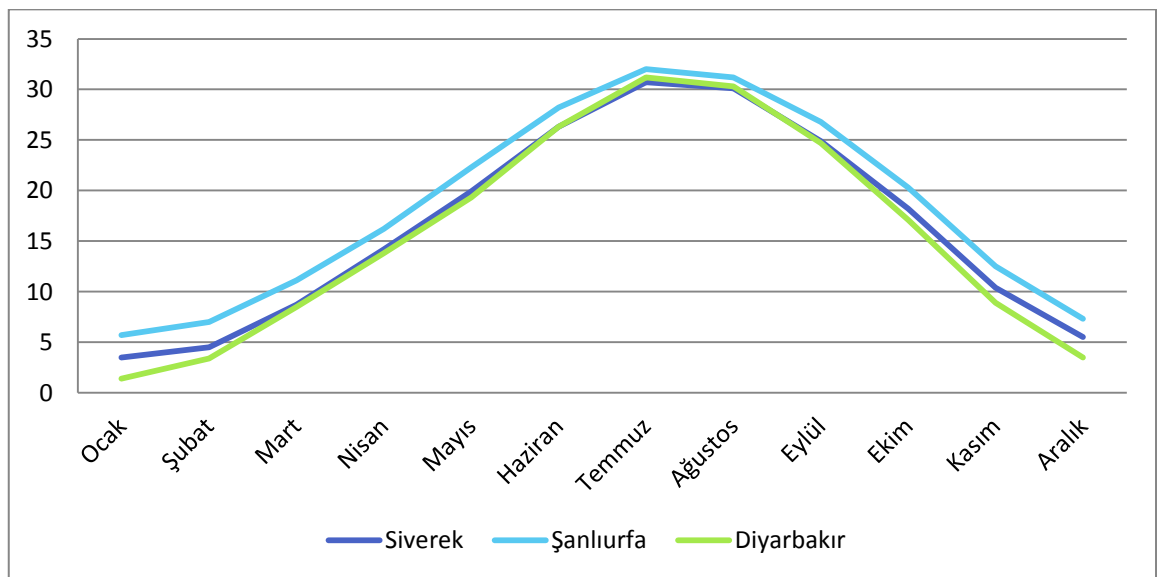
3.4.1. Sıcaklık

1980-2009 yılları arasındaki 30 yıllık rasat verilerine göre Siverek ilçe merkezinin yıllık ortalama sıcaklığı 16.4 °C’dir. Saha yıllık sıcaklık ortalamaları bakımından Akdeniz ve Ege bölgelerine benzer. Ortalama sıcaklık değerlerine göre yıl içinde en sıcak ay 30.7 °C sıcaklık ortalamasıyla Temmuz ayıdır. Temmuz ayını 30.1 °C sıcaklık ortalamasıyla Ağustos ayı izler. Bu durum bize Temmuz ve Ağustos ayları arasındaki ortalama sıcaklık farkının çok az olduğunu göstermektedir. Araştırma alanındaki en soğuk ay, 3.5 °C sıcaklık ortalamasıyla Ocak ayıdır. Ortalama yüksek sıcaklığın en büyük ortalama değerleri Haziran (26.3 °C), Temmuz (30.7 °C), Ağustos (30.1 °C) ve Eylül (24.9 °C) aylarıdır. Siverek’e göre yükselteleri daha az olan Şanlıurfa (547 m.) ve Diyarbakır’da (677 m.) ise en yüksek sıcaklık ortalamaları Siverek’ten daha yüksektir. Şanlıurfa’da Haziran (26.3 °C), Temmuz (32.0 °C) ve Ağustos (31.2 °C) aylarının ortalama sıcaklığı Siverek’ten daha yüksektir ve buna neden olarak enlem ve yükselti en önemli etkidir. Siverek’e göre daha güneyde yer alan Şanlıurfa ayrıca Güneydoğu Toroslardan gelen hava kütlelerinden de Siverek’e nazaran daha az etkilenir, güneyden gelen hava kütlelerinden ise Siverek’e göre daha fazla etkilenir. Siverek’e göre yaklaşık 250 m. daha az yükseltiyeye sahip olan Şanlıurfa’da sıcaklık ortalamalarının yüksek olmasında yükselti de çok önemli bir etkidir. Siverek’e göre daha kuzeyde yer alan Diyarbakır’da da en yüksek sıcaklık ortalamaları Siverek’ten daha yüksektir. Haziran (26.3 °C) ayında Siverek ile aynı sıcaklık ortalamasına sahip olan Diyarbakır’ın Temmuz (31.2 °C) ve Ağustos (30.3 °C) aylarındaki sıcaklık

ortalamaları Siverek ortalamasından daha yüksektir. Bunda en önemli etken olarak yükseltiyi gösterebiliriz. Siverek, daha güneyde yer almasına rağmen Diyarbakır'a göre yaklaşık 130 m. daha fazla yükseltiye sahiptir, bu durum enleme rağmen yıllık en yüksek sıcaklık ortalamalarının Diyarbakır'da Siverek'e göre daha fazla yüksek olmasını sağlamıştır. Ancak yıllık sıcaklık ortalamasına baktığımızda Siverek (16.4 °C), Diyarbakır'a (15.7 °C) göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Çünkü yaz mevsimi dışında 9 ay boyunca Siverek'teki sıcaklık ortalamaları Diyarbakır'dan daha yüksektir. Yaz mevsiminde iki yerleşim yeri arasındaki sıcaklık farkının Diyarbakır lehine olmasını sağlayan yükselti, yılın geri kalan 9 ayında yerini enleme bırakır ve Siverek bu 9 ayda daha sıcaktır. Şanlıurfa' da ise yıl boyunca her ay sıcaklık ortalamaları Siverek'ten daha yüksektir.

Tablo 3. 3: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Sıcaklıkların Aylara Göre Dağılışı (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu, 2012)

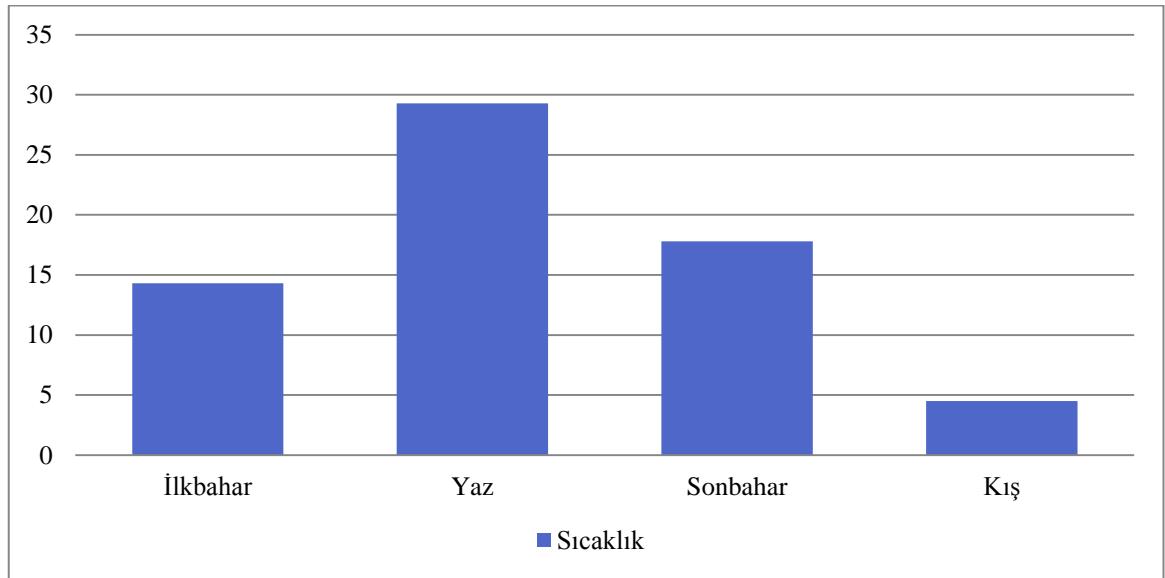
İstasyon Adı	Aylar												Yıllık Ort.
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Siverek	3.5	4.5	8.7	14.2	19.9	26.3	30.7	30.1	24.9	18.2	10.4	5.5	16.4
Şanlıurfa	5.7	7.0	11.1	16.2	22.3	28.2	32.0	31.2	26.8	20.3	12.5	7.3	18.4
Diyarbakır	1.4	3.4	8.5	13.8	19.3	26.3	31.2	30.3	24.7	17.1	8.9	3.5	15.7

Şekil 3. 2 : Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri

Ortalama düşük sıcaklığın en düşük değerleri, araştırma sahasını oluşturan Siverek'te Ocak (3.5 °C) ve Şubat (4.5 °C) aylarıdır. Aynı değerler Şanlıurfa'da da Ocak (5.7 °C) ve Şubat (7.0 °C) aylarında görülür. Diyarbakır'da da Ocak (1.4 °C) ve Şubat (3.4 °C) ayları en düşük sıcaklık ortalamalarının görüldüğü aylardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kış mevsiminde enleme bağlı olarak en yüksek sıcaklık ortalamaları sırayla Şanlıurfa (6.6 °C), Siverek (4.5 °C), ve Diyarbakır'da (2.7 °C) görülür.

Siverek'te en soğuk mevsim 4.5 °C sıcaklık ortalamasıyla kış mevsimidir. En sıcak mevsim olan yaz mevsiminde ise sıcaklık ortalaması 29.3 °C'dir. İlkbahar mevsiminde ortalama sıcaklık 14.3 °C'tür. Sonbahar mevsiminde ise ortalama sıcaklık 17.8 °C'dir. Sonbahar mevsimi, özellikle Eylül ayındaki yüksek sıcaklıklardan dolayı ilkbahar mevsiminden daha sıcaktır. Ocak-Temmuz ayları arasında sıcaklık değerlerinde devamlı olarak artış görülmekte, Temmuz ayından sonra ise Aralık ayı dâhil sıcaklık oranlarında azalış görülmektedir. Araştırma alanında Kasım ayından Nisan ayı sonuna kadar görülen sıcaklıkların ortalamaları, yıllık ortalama sıcaklık değerinden daha düşüktür. Buna karşılık Mayıs ayı dâhil Ekim ayı sonuna kadar olan devrede ise sıcaklık ortalamaları yıllık sıcaklık ortalamasından daha yüksektir. Yıl içerisinde ekstrem aylar arasındaki ortalama sıcaklık farkı 27.2 °C'dir. Araştırma alanında sıcaklık ortalamaları yıl boyunca hiç bir ay 0 °C'nin altına düşmez.

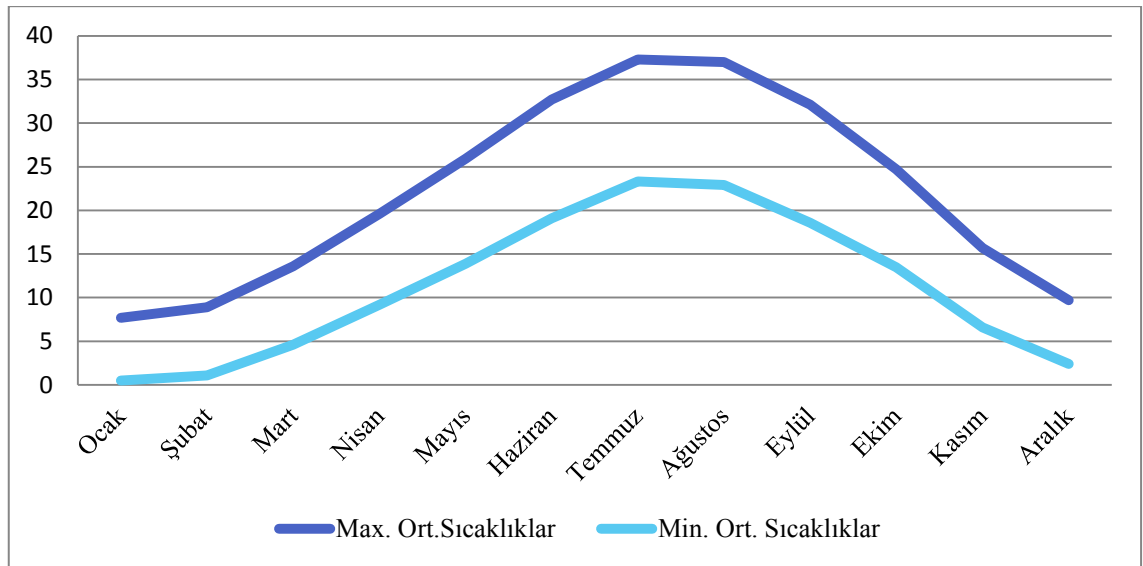

Şekil 3. 3: Siverek'te Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Göre Dağılışı (1980-2009).

Araştırma alanında ortalama maksimum sıcaklıklar Ocak ayından Temmuz ayına kadar sürekli artış göstermekte ve Temmuz ayında 37.3 °C olmaktadır. Ocak ayında ise 7.7 °C ile en düşük değere inmektedir. Aylık maksimum sıcaklık ortalaması 22.8 °C'dir. Minimum sıcaklık ortalamasında ise 0.5 °C ortalama ile Ocak ayı en düşük değere sahiptir. Aylık minimum sıcaklıklar incelendiğinde Ağustos ayından başlayarak düşen sıcaklık Ocak ayında maksimum seviyeye gelmekte ve bu aydan sonra azalarak en sıcak ay olan Temmuz ayında 23,3 °C ile minimum seviyeye düşmektedir.

Tablo 3. 4: Siverek'te Ort. Max. ve Min. Sıc. Aylara Göre Dağılışı (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Max. Sıcaklık °C	7.7	8.9	13.6	19.6	25.9	32.7	37.3	37.0	32.1	24.7	15.7	9.7
Min. Sıcaklık °C	0.5	1.1	4.6	9.2	13.9	19.1	23.3	22.9	18.6	13.5	6.6	2.4

Şekil 3. 4: Siverek'te Ortalama Maximum ve Minimum Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri (1980-2009).

3.4.2. Basınç ve Rüzgârlar

Ülkemiz herhangi bir hava kütesinin oluştuğu kaynak sahası olmayıp kuzeyde Avrasya ve Kuzey Denizi üzerinde oluşan soğuk karakterli polar veya kutbi hava kütesi ile güneyde tropikal veya sıcak hava kütesinin etkisi altındadır. Başka bir ifade ile farklı hava kütlelerinin geçiş alanı içerisinde yer almaktadır. Bu hava kütleleri mevsimlere göre ülkemizin yağış ve sıcaklık şartlarını önemli ölçüde kontrol etmektedir (Atalay, 1991: 120)

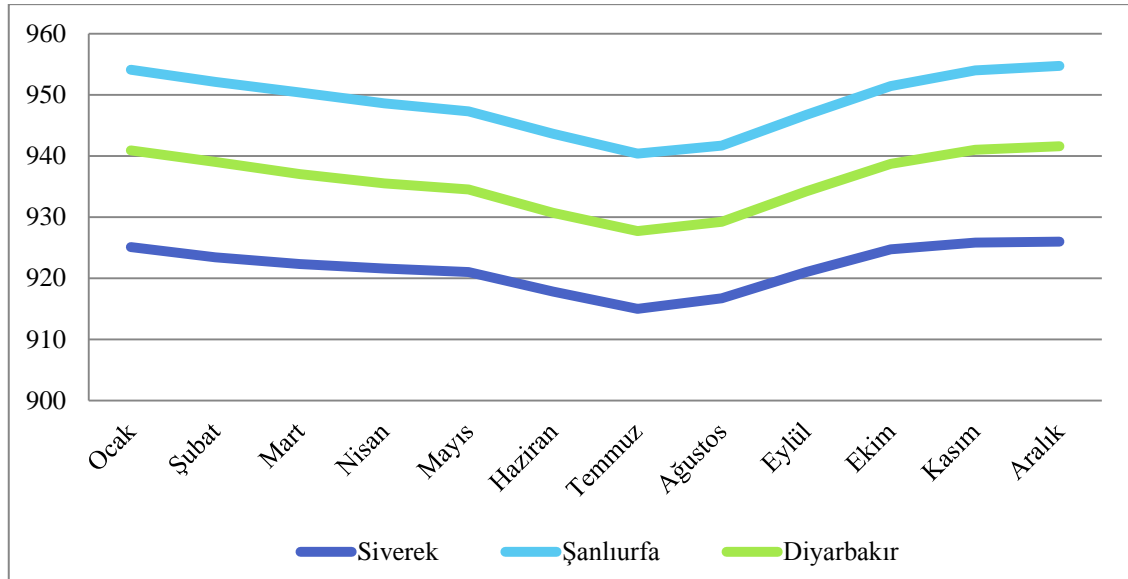
Araştırma alanı yaz aylarında Basra üzerinden gelen kuru ve sıcak karakterli alçak basınç akımlarının etkisinde kalır. Zaman zaman da Akdeniz üzerinden gelen ılık ve nemli iklim özelliklerini de görmek mümkündür. Kış mevsiminde ise özellikle Sibirya üzerinde oluşan ve ülkemiz genelini etkisi altına alan kuru ve soğuk karakterli yüksek basınç akımları ile Balkanlar üzerinden gelen kısa süre etkili soğuk ve nemli hava akımlarının etkisi altında kalır. Ülke içinde her mevsim oluşan antisiklon ve

siklonlar da saha ve çevresindeki rüzgar şartları üzerinde etkili olmaktadır. Türkiye' nin damı olarak nitelendirilen Doğu Anadolu Bölgesinde kış mevsiminde oluşan YB merkezleri araştırma sahası iklimini etkilemektedir.

Tablo 3. 5: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Basıncın Aylara Göre Dağılışı (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu) .

İstasyon Adı	Aylar												Yıllık Ort.
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Siverek	925.1	923.4	922.3	921.6	921.0	917.8	915.0	916.7	921.0	924.7	925.8	926.0	921.7
Şanlıurfa	954.1	952.1	950.4	948.6	947.3	943.6	940.4	941.7	946.7	951.4	954.0	954.7	948.8
Diyarbakır	940.9	939.0	937.0	935.5	934.5	930.7	927.7	929.2	934.2	938.7	941.0	941.6	935.8

Araştırma alanında yıllık ortalama basınç değeri 921.7 hPa'dır. Araştırma alanında en düşük basınç değeri 915 hPa ile Temmuz ayında görülür. Ağustos ayından itibaren yükselmeye başlayan basınç koşulları Aralık ayında 926 hPa ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Genel olarak kış mevsiminde ortalama basınç değerleri yüksek, yaz aylarında ise düşüktür. Ancak mevsimler arasındaki basınç farkı çok fazla değildir. Aynı şekilde yıllık basınç farkı da yüksek değildir. Ekim ayı dâhil Mart ayı sonuna kadar olan 6 aylık ortalama basınç değerleri yıllık ortalama basınç değerinden daha yüksektir. Buna karşılık Nisan ayı dâhil Eylül ayı sonuna kadar ise ortalama aylık basınç değerleri yıllık ortalama basınç değerinden daha düşüktür.

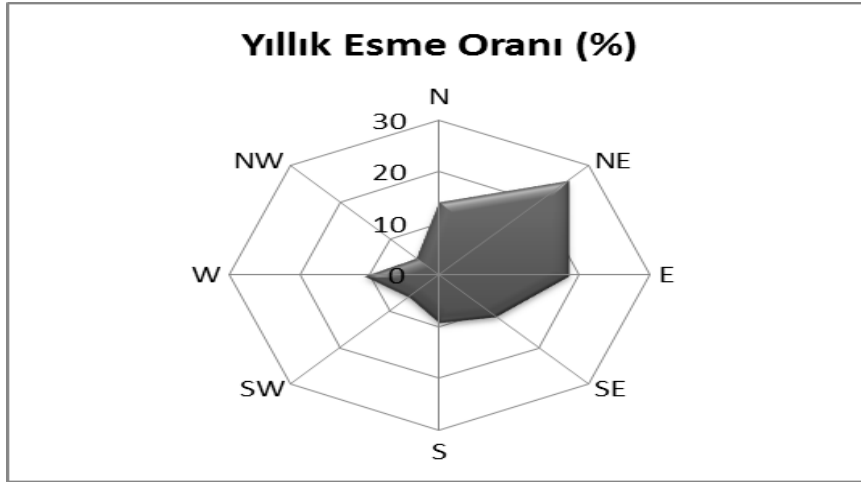
Şekil 3. 5: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Basıncın Yıl İçindeki Seyri

Yıllık basınç ortalamalarına göre Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'ı karşılaştırdığımızda araştırma sahasındaki ortalama basınç değerlerinin oluşmasındaki en önemli etkenin yükselti olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz. Yıl boyunca tüm aylarda en yüksek basınç değerleri yükseltisi en düşük olan Şanlıurfa'da görülmekte, en düşük basınç değerleri ise yükseltisi en fazla olan Siverek'te görülmektedir. Diyarbakır'a ait değerler ise bu iki yerleşim yerinde görülen değerlerin ortasında yer alır.

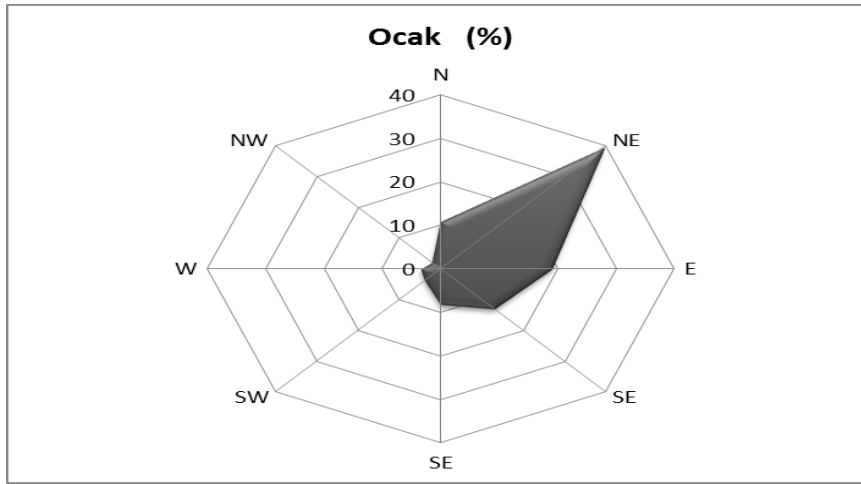
Rüzgârların estikleri yönlerin ve ne kadar süreyle estiklerinin bilinmesi, tarımsal uygulamalardan, hava kirliliğine kadar çok değişik konular açısından, büyük önem taşımaktadır. Belirli bir yönden esen rüzgârın, tüm yönlerden esen rüzgârlara oranı şeklinde tanımlanan rüzgâr frekansı, günlük, aylık veya yıllık gibi, istenilen bir zaman aralığına göre belirlenebilmektedir (Gürgen, 2002: 50).

Araştırma sahasının rüzgâr şartlarına baktığımız zaman sahaya en fazla rüzgâr % 25,9 esme oranıyla NE sektörlüdür. Toplam Esme sayısının % 18,4 ü ise E sektörlüdür. En az rüzgâr esme yönü yıllık % 4,6 esme oranıyla NW yönü olmuştur. Sahada N ve E yönlü rüzgârların hâkim olması saha çevresindeki orografik unsurlar ve ülke genelinde etkili olan hava kütleleri ile ilgilidir. Doğu Anadolu bölgesindeki yüksek platolardan (2000 m.) esen rüzgârlar, düşük yükseltiye sahip araştırma sahasında etkili olmaktadır.

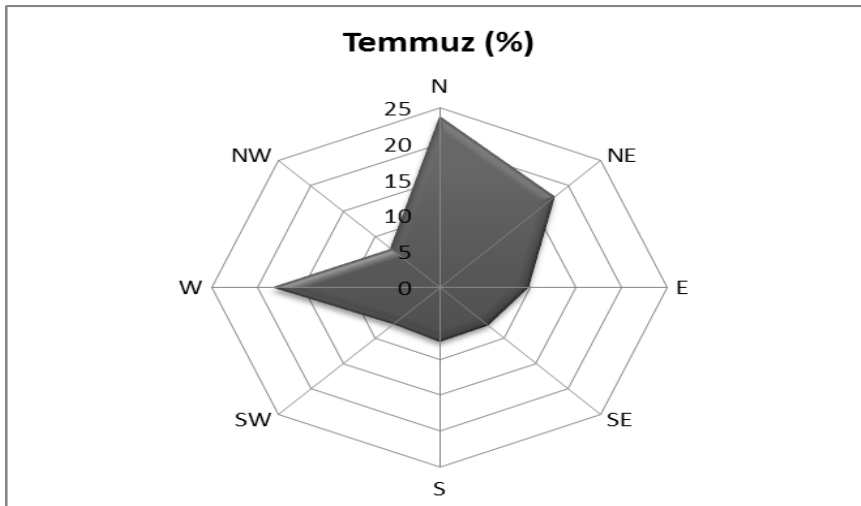
Yine araştırma sahasının bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinin en önemli yükseltisi olan Karacadağ (1981 m.) yıl boyunca çevresindeki alçak plato ve ovalık alanlara göre bir antisisiklon merkezidir ve sahaya doğru doğu-kuzeydoğu yönlü hava akımlarının oluşmasını sağlar. Nitekim sahada rüzgârların en fazla esme sayısına sahip olduğu yönler NE ve E yönleridir. Ocak ayında sahada NE sektörlü rüzgârlar (% 39,5) ve E sektörlü rüzgârlar (% 19) hâkimdir. Bunun temel sebebi ilçenin doğu ve kuzey doğusunda doğal sınırlarını meydana getiren Karacadağ üzerinde meydana gelen antisisiklonlardır. Temmuz ayında sahada N (% 23,9), W (% 18,4), ve NE (% 17,9) sektörleri hâkimdir. Güneydoğu Toroslar ve Karacadağ üzerinde oluşan antisisiklonlardan sahaya doğru hava hareketleri olmaktadır.

Şekil 3. 6: Siverek'in Rüzgâr Gülü ve Yıllık Hâkim Rüzgâr Yönü (1980-2009).

Şekil 3. 7: Siverek'in Ocak Ayı Hâkim Rüzgâr Yönü (1980-2009).

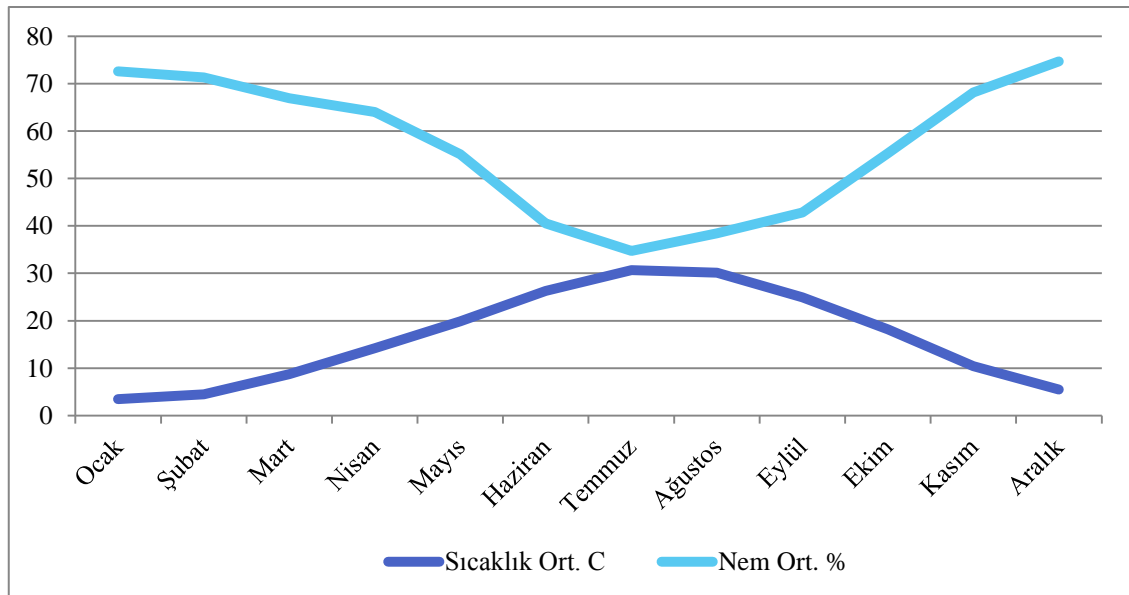
Şekil 3. 8: Siverek'in Temmuz Ayı Hâkim Rüzgâr Yönü (1980-2009).

3.4.3. Nem ve Yağış

Araştırma sahasında nispi nem oranı % 57 dir. Yaz mevsiminde sıcaklığın artmasıyla birlikte nem oranı % 34.7'ye kadar düşer. Temmuz ayında görülen bu ortalama aynı zamanda yıllık görülen en düşük değerdir. Yıllık görülen en yüksek ortalama % 74.7 ile Aralık ayındadır. Sıcaklık ve nispi nem ters orantılı olduğundan yaz mevsiminde nispi nem oranının % 37.8'e düşmesinde 29,3 °C'lik yaz mevsimi sıcaklık ortalaması en büyük etkindir. Aynı etken kış aylarında da nispi nem oranının yüksek olmasını sağlar. Kış mevsiminde düşen sıcaklık ortalaması 4.5 °C'dir. Nispi nem oranı ise % 72.8'dir.

Tablo 3. 6 : Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Aylara Göre Nem Oranları (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).

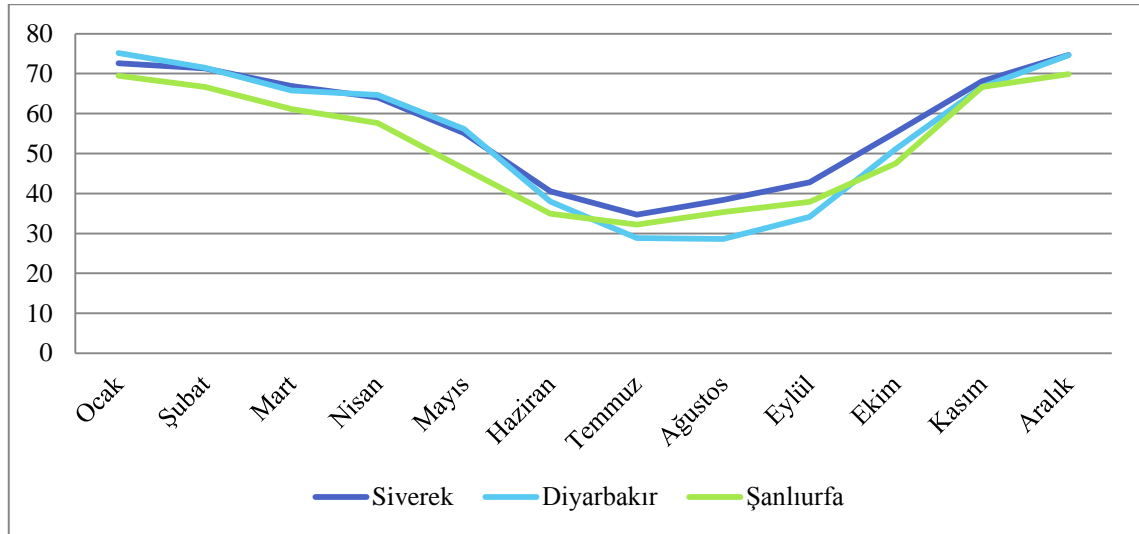
İstasyon Adı	Aylar												Yıllık Ort.
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Siverek	72.6	71.3	66.9	64.0	55.1	40.5	34.7	38.4	42.8	55.3	68.1	74.7	57
Şanlıurfa	69.5	66.7	61.1	57.6	46.2	34.9	32.2	35.3	37.9	47.5	60.9	69.9	51.6
Diyarbakır	75.2	71.5	65.8	64.7	56.2	38.0	28.8	28.6	34.1	51.1	66.7	74.6	54.6

Şekil 3. 9: Siverek'te Sıcaklık ve Nem Ort. Yıl İçindeki Seyri (1980-2009).

Siverek (% 57) ilçesini nem ortalamaları bakımından Şanlıurfa (% 51.6) ve Diyarbakır'la (% 54,6) karşılaştırdığımızda yıl boyunca her üç yerleşim yerindeki nem oranları birbirine yakın olmakla birlikte yıl ortalaması en yüksek merkez Siverek'tir. En düşük yıllık ortalama ise Şanlıurfa'dadır. Yılın 9 ayında Diyarbakır'dan daha düşük nem oranlarına sahip olan Şanlıurfa, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında Diyarbakır'dan daha yüksek nem oranlarına sahiptir. Bu durumun oluşmasında Diyarbakır'da yaz mevsiminde görülen şiddetli karasallık en önemli etkidir.

Şanlıurfa'da da yaz mevsiminde sıcaklıklar yüksek olmakla birlikte Atatürk Baraj gölü ve Diyarbakır'a nazaran çok daha fazla olan tarımda sulama faaliyetleri atmosferdeki nem oranının yaz mevsiminde fazla düşmesini engeller. Siverek'te ortalama nem oranları yıl boyunca tüm aylarda Şanlıurfa'dan daha yüksektir. Ayrıca Ocak, Şubat, Nisan ve Mayıs ayları dışında yılın geriye kalan 8 ayında Diyarbakır'dan da yüksek nem ortalamalarına sahiptir. Ocak ve Şubat aylarında Siverek ilçesine düşen yağış miktarı Diyarbakır'dan daha yüksek olmasına rağmen ortalama aylık nem oranlarının daha düşük olmasını bu aylarda Siverek'teki sıcaklık ortalamalarının yüksek olmasına bağlayabiliriz. Nisan ve Mayıs aylarında ise Diyarbakır'a düşen ortalama yağış miktarı Siverek'ten daha yüksektir. Bu iki ayda ortalama nem oranlarının Diyarbakır'da daha yüksek olmasının nedeninin bu durum olduğunu düşünüyoruz.

Şekil 3. 10: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Nem Ort. Yıl İçindeki Seyri

Araştırma alanında ortalama buhar basıncı 16 hPa ile Ağustos ayında en yüksektir. En düşük oranı ise 5.9 hPa ile Ocak ayında gösterir. Yıllık ortalama ise 10.63 hPa'dır.

Tablo 3. 7: Siverek'te Aylara Göre Ortalama Buhar Basıncı (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu, 1980-2009).

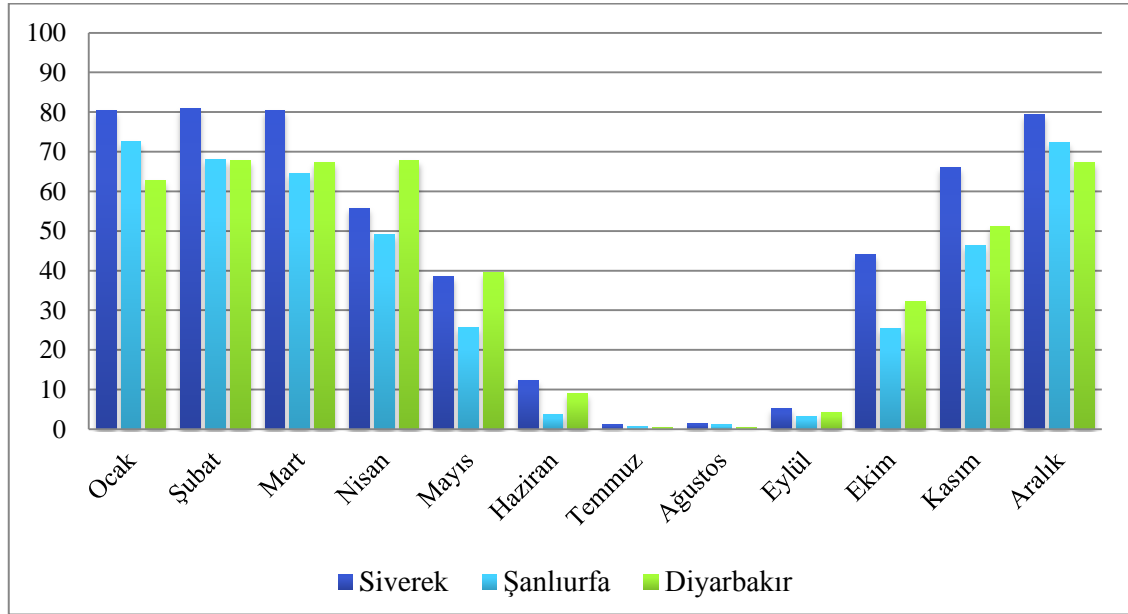
Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Buhar Basıncı Ort. hPa	5.9	6.2	7.6	10.3	12.6	13.5	15.1	16.0	13.3	11.4	8.7	7.0	10.63

Tablo 3. 8: Siverek'te Aylara Göre Kapalı Gün Ortalamaları (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu,1980-2009).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Kapalı Gün Ort.	9.1	8.1	6.2	4.1	1.6	0.2	0	0	0.1	2.2	5.3	9.1	46

Araştırma alanında ortalama kapalı gün sayısı 46'dır. 26.3 gün ile kapalı günlerin en fazla olduğu mevsim kış mevsimidir. En az kapalı gün sayısı ise 1.8 gün ile yaz mevsiminde görülür.

Siverek ilçe merkezine düşen yıllık ortalama yağış miktarı 545,6 mm'dir. Yağışların yıl içindeki dağılımına baktığımızda düşen yağış miktarının düzensiz bir dağılım gösterdiği görülür. En fazla yağış Şubat ayında düşmekte en az yağış ise Temmuz ayında düşmektedir. Araştırma sahasını yağış rejimi bakımından Şanlıurfa ve Diyarbakır ile karşılaştırdığımızda yıllık en fazla yağış ortalaması 545,6 mm ile Siverek'tedir. Diyarbakır'a 469,9 mm, Şanlıurfa'ya ise 432,5 mm yıllık ortalama yağış miktarı düşmektedir. Siverek'e düşen ortalama yağış miktarının diğer iki merkeze göre daha fazla olmasında yükselti faktörü etkili olmuştur. Nisan ve Mayıs aylarında Diyarbakır'a düşen ortalama yağış miktarı Siverek'e düşen ortalama miktardan daha fazladır, yılın geriye kalan diğer 10 ayda ise Siverek'e düşen ortalama yağış miktarı daha fazladır.

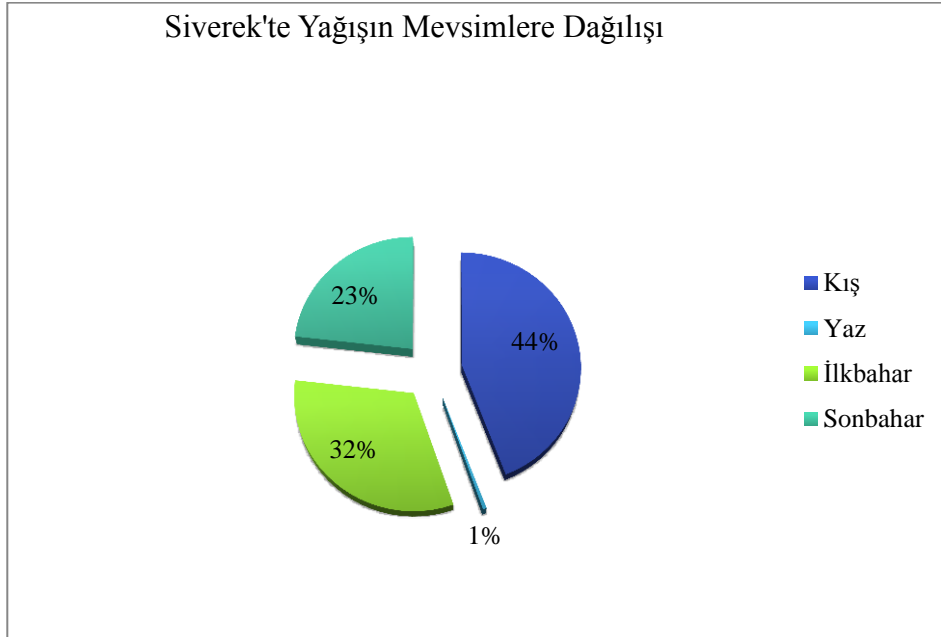

Şekil 3. 11: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'a Düşen Ortalama Yağış Miktarının Yıl İçindeki Seyri.

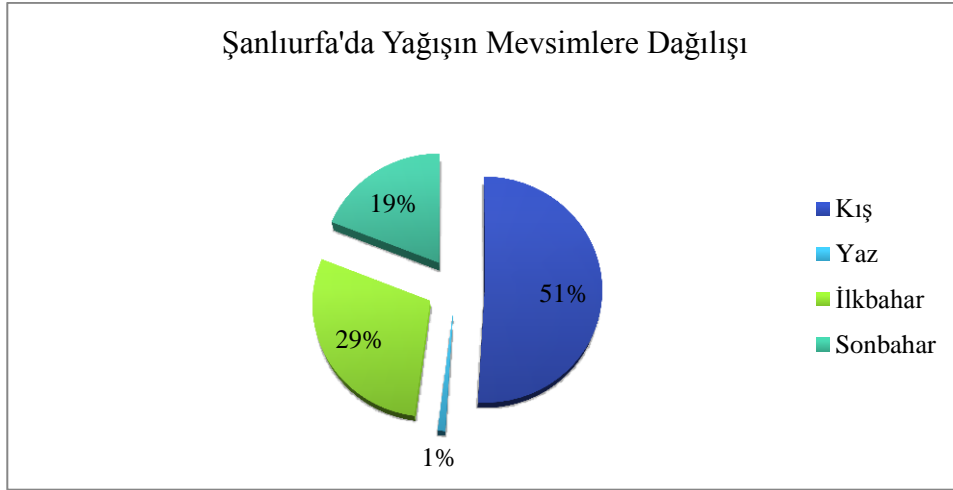
Siverek'e en fazla yağış 240,5 mm. (% 44) ile kış mevsiminde düşmektedir. En az yağış ise 15 mm (% 2.7) ile yaz mevsiminde düşmektedir. Şanlıurfa ve Diyarbakır'da da en fazla yağış kış mevsiminde en az yağış ise yaz mevsiminde düşmektedir. Ancak oran olarak % 51 ile Şanlıurfa Kış mevsiminde en fazla yağış alan merkezdir. Şanlıurfa'da yükseltinin daha az olması ilkbahar ve sonbaharda düşen yağış

miktarının az olmasına neden olmaktadır. Yine ortalama sıcaklıklar da Şanlıurfa'da yıl boyunca yüksek olduğundan su buharının yoğunlaşması için gerekli olan şartlar diğer iki merkeze göre bahar aylarında daha az oluşur. Her üç yerleşmede de yağışın büyük kısmının kış mevsiminde düşmesi ve en az yağışın ise yaz mevsiminde görülmesi, Akdeniz yağış rejiminin bölgede etkili olmasının bir sonucudur. Bu yağış rejiminde en fazla yağış kış mevsiminde veya ilkbaharda görülür (Erinç,1953:25).

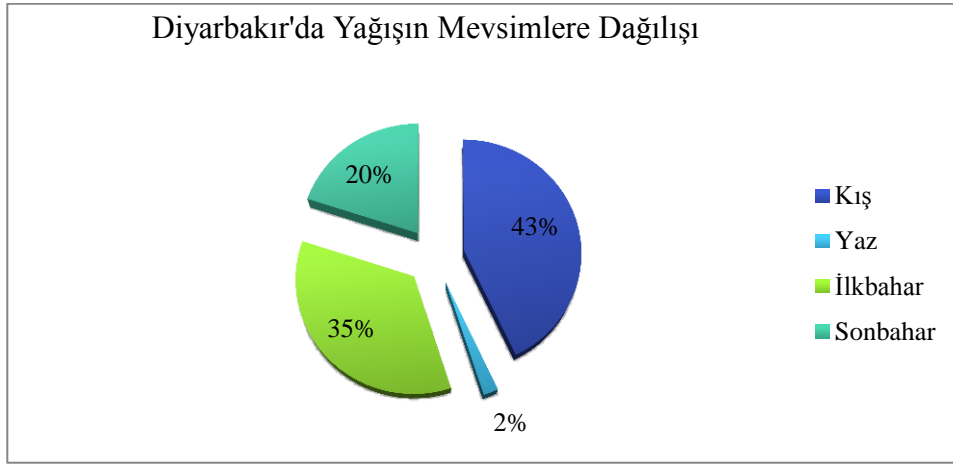
Siverek'te Kış mevsiminden sonra en fazla yağış 174,7 mm (% 32) ile ilkbahar mevsiminde düşmektedir. Sonbahar mevsiminde düşen yağış miktarı ise 126,5 mm (% 21.3) dir. Nisan ayından itibaren belirgin olarak azalan yağış miktarı ekim ayında birden artış göstermekte ve kış aylarında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Sonbahar ve Kış mevsiminde Akdeniz yoluyla Türkiye'nin güney ve kısmen de güneydoğu kesimlerini etkisi altına alan Akdeniz depresyonu, bu mevsimdeki yağışların başlıca sebebidir. Aynı süre içerisinde Kuzeydoğu Anadolu'yu işgal eden kutbi hava kütlelerini üzerine çekebildiği takdirde, bu yağışlar Güneydoğu Anadolu bölgesinin kuzeyinde kar yağışı şeklinde meydana gelir (Sözer,1984:15).

Şekil 3. 12: Siverek'te Yağışın Mevsimlere Dağılışı % (1980-2009).

Şekil 3. 13: Şanlıurfa'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı.

Şekil 3. 14: Diyarbakır'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı.

Araştırma alanı olan Siverek ilçe merkezinde ortalama kar yağışlı gün sayısı 10,7' dir. Ocak ayı 4 gün ve şubat ayı da 3,6 gün ile en fazla kar yağışlı gün sayısı olan aylardır. Karla örtülü gün sayısı 6'dır, Şubat ayı 2,4 gün ile karla örtülü gün sayısının en fazla olduğu aydır. Araştırma alanında maksimum kar kalınlığı 25 cm ile Ocak ayında en fazladır. Hem ortalama kar yağışlı gün sayısında hem de ortalama karla örtülü gün sayısında Diyarbakır, Siverek ve Şanlıurfa'dan daha yüksek değerlere sahiptir. Kış mevsiminde en düşük sıcaklıkların Diyarbakır'da görülmesi bunun nedenidir. Ocak ayında karla örtülü gün sayısı Diyarbakır'da Siverek'in iki katından daha fazladır. Ocak ayı sıcaklık ortalamalarına baktığımızda ise görülen değerlerde bunun tam tersi bir durum görülür.

Tablo 3. 9: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Kar Yağışlı Günler Sayısı (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).

İstasyon Adı	Aylar												Yıllık Top.
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Siverek	4.0	3.6	1.0	0.1	0	0	0	0	0	0	0.5	1.5	10.7
Şanlıurfa	1.9	1.6	0.2	0	0	0	0	0	0	0	0.2	0.8	4.7
Diyarbakır	4.8	3.6	0.9	0.1	0	0	0	0	0	0	0.4	2.1	11.9

Tablo 3. 10: Siverek, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).

İstasyon Adı	Aylar												Yıllık Top.
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Siverek	1.9	2.4	0.4	0	0	0	0	0	0	0	0.2	1.1	6
Şanlıurfa	1.0	0.9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.4	2.3
Diyarbakır	4.8	3.5	0.3	0	0	0	0	0	0	0	0.2	1.9	10.7

3.4.4. Hâkim İklim Tipi ve Özellikleri

Araştırma sahası ve çevresinde etkili olan klimatolojik özelliklerin iklim tasniflerine göre belirlenmesi için De Martonne, Erinç ve Thornthwaite'in iklim sınıflandırmalarında kullandıkları formüllerden faydalanılmıştır. Erinç'e göre Siverek'te yarı nemli, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da ise yarı kurak iklim görülür. De Martonne kuraklık indisine göre ise Siverek step- yarı nemli iklimde yer alırken, Diyarbakır ve Şanlıurfa ise yarı kurak iklimler grubunda yer alır. Thornthwaite yağış etkinlik indisine göre Siverek ve Diyarbakır yarı kurak- az nemli iklimler grubunda yer alırken, Şanlıurfa ise yarı kurak iklimler grubunda yer alır. (Şensoy vd., 2008)

Kurak ve yağışlı iklimlerin ayırt edilmesinde kullanılan De Martonne tarafından 1927 yılında ortaya konulan yıllık kuraklık indisi formülüne göre sonuç 20,6 çıkmaktadır. De Martonne'nin 1927 yılında geliştirdiği formüle göre kuraklık indisi

değeri 20-30 olan yerler yarı kurak iklimler ile nemli iklimler arasında yer alır. Kuraklık indisi 20,6 çıkan Siverek de bu grupta yer alır.

$$I=P/(T+10)$$

$$I=545,6/(16,4+10)=20,6$$

I=Kuraklık indisi,

P=Yıllık yağış miktarı (mm),

T=Yıllık ortalama sıcaklık (°C)

10=Sıcaklık değerlerinin 0°'nin altında olduğu yerlerde T'yi eksi değerlerden kurtarmaya yarayan sabit sayıdır.

De Martonne, Gottmann ile birlikte 1942 yılında ortaya koydukları yeni kuraklık indisi formülüne göre yapılan hesaplamada sonuç 10,5 çıkmaktadır. De Martonne ve Gottman kuraklık indisi formülüne göre indis değeri 10-20 arasında çıkan Siverek ilçe merkezi yarı kurak sahalar ile nemli bölgeler arası iklimler içinde yer alır (Tablo 3.11)

$$I_a=(P/(T+10)+(12Xp/(t+10)))/2$$

$$I_a=(545,6/(16,4+10)+(12X1,2/(30,7+10)))/2=10,5$$

p=En kurak ayın yağışı (mm),

t=En kurak ayın sıcaklığı (°C)

10= Sıcaklık değerlerinin 0°'nin altında olduğu yerlerde T'yi eksi değerlerden kurtarmaya yarayan sabit sayıdır.

Tablo 3. 11: De Martonne ve Gotman Kuraklık İndeksi Çizelgesi (Hoşgören,2000:4).

İklim Tipi	Kuraklık İndeksi
Çöl	0-5
Step (Yarı Kurak)	5-10
Step-Nemli Arası	10-20
Yarı Nemli	20-28
Nemli	28-35
Çok Nemli	35-55
Islak	>55
Kutupsal	<0(T <- 5 C)

Araştırma alanı ve çevresinin yağış tesirlilik durumu Erinç'in yağış müessiriyeti indisi formülüne göre yapılan hesaplamada ise şu sonuca varılmıştır; Yağış tesirlilik indisi 24,7 çıkan Siverek ilçe merkezi yarı nemli iklimde bulunmaktadır (Tablo 3.12)

$$I_m = P / T_{om}$$

$$I_m = 545.6 / 22.075 = 24,7$$

I=Yağış müessiriyeti indisi

P=Yıllık yağış miktarı (mm)

T_{om} =Yıllık ortalama maksimum sıcaklık

Tablo 3. 12: Erinç'in Yağış Tesirlilik İndisi (Hoşgören,2000:6).

İklim Sınıfı	İndis (Im)	Bitki Örtüsü
Tam kurak	<8	Çöl
Kurak	8-15	Çöl-Step
Yarı kurak	15-23	Step
Yarı nemli	23-40	Park görünümlü kuru orman
Nemli	40-55	Nemli orman
Çok nemli	>55	Çok nemli orman

Yağış etkinlik indisine göre;

$$I_m = (100s - 60d) : ETP$$

$$I_m = (24600 - 38232) : 941.7 = -14.5$$

s= Yıllık su fazlası,

d= Yıllık su noksanı,

ETP= Yıllık potansiyel evapotranspirasyon (Hoşgören,2000:5-6)

Tablo 3. 13 : Thornthwait'e Göre Siverek'in Su Bilançosu.

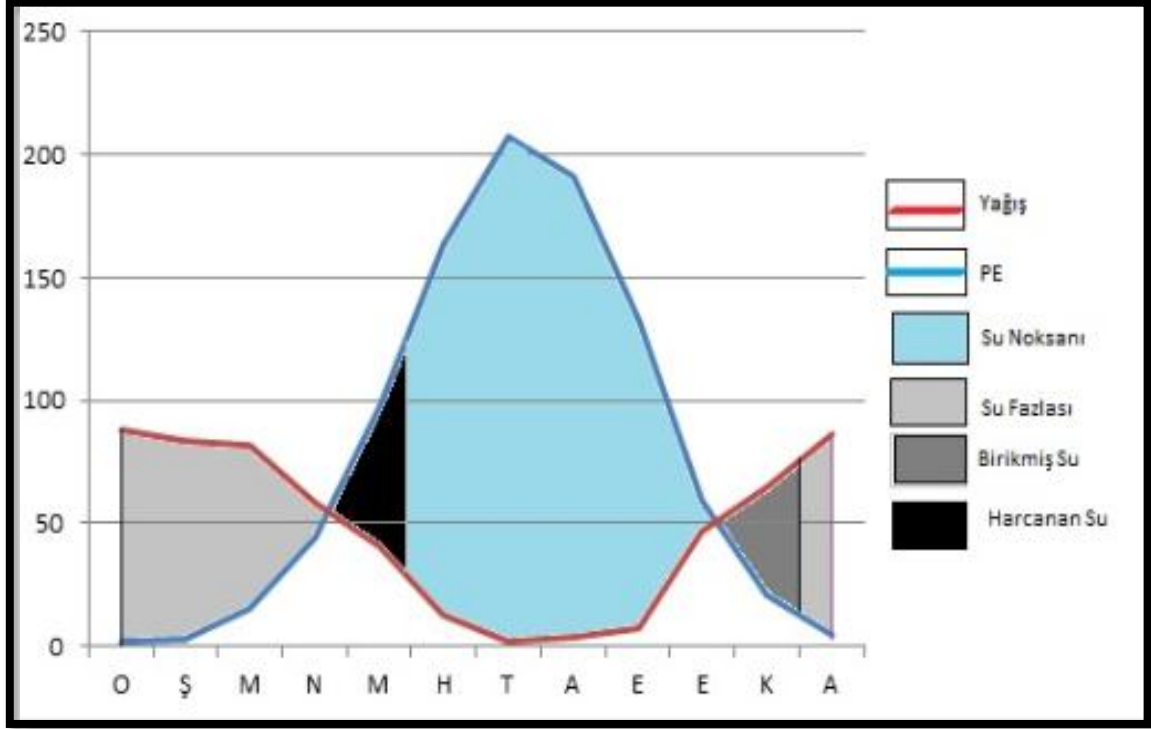
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Sıcaklık(°C)	3,6	4,7	8,9	14,2	19,9	26,3	30,7	30,1	25,0	18,2	10,6	5,5	
Sıcaklık İndisi	0,61	0,91	2,39	4,86	8,10	12,35	15,61	15,15	11,44	7,07	3,12	1,16	82,7
Tashihsiz PE	2	4	15	40	80	133	166	163	129	61	25	6	
Tashih Edilmiş PE	1,7	3,3	15,4	44	97,6	163,5	207,5	190,7	132,8	59,1	21,2	4,9	941,7
Yağış (mm)	88,2	83,7	82,0	58,4	40,8	13,2	2,1	3,6	7,6	46,7	65,0	86,4	577,7
Birik. Suyun Aylık Değişimi	0	0	0	0	-56,8	-43,2	0	0	0	0	43,8	81,5	
Birikmiş Su	100	100	100	100	43,2	0	0	0	0	0	43,8	100	
Hakiki Evap.	1,7	3,3	15,4	44	97,5	56,4	2,1	3,6	7,6	46,7	21,2	4,9	304,4
Su Noksanı	0	0	0	0	0	107,1	205,4	187,1	125,2	12,4	0	0	637,2
Su Fazlası	86,5	80,4	66,6	14,4	0	0	0	0	0	0	0	0	246
Akış	44	62	64	39	19	9	5	3	1	0	0	0	246
Nemlilik Oranı	50	24,3	4,3	0,3	-0,5	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,2	2	16,6	

Thornthwaite'e göre araştırma sahasında C1B3'sc2' yani yarı kurak-az nemli, mezotermal, su fazlası kış mevsiminde ve orta derecede olan, birinci dereceden kara tesirine yakın yerlerde görülen bir iklim tipi görülür.

Thornthwaite'in iklim sınıflandırması, yağış-buharlaşma ve sıcaklık-buharlaşma arasındaki ilişkiye dayanır. Thornthwaite'e göre yağışın buharlaşmadan fazla olduğu yerlerde toprak doymuş haldedir ve bu yerlerde su fazlalığı vardır. O halde bu yerin iklimi nemlidir. Bunun aksine, yağışların buharlaşmadan az olduğu yerlerde toprakta su birikmemekte ve bu toprak bitkilerin ihtiyaç duyduğu suyu verememektedir. Bu gibi yerlerde bir su noksanlığı vardır. O halde bu yerin iklimi kuraktır.

Thornthwaite'e göre sahada Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında su noksanı görülür. Sahada Ocak- Nisan ayları arasında (4 ay) su fazlası görülür. Sahada toprak suya doymuştur ve su fazlalığı vardır. Sahada Mayıs-Ekim (6 ay) arası dönemde ise toprakta su birikmemekte ve su noksanlığı vardır. Dolayısıyla 6 ay boyunca kurak bir iklim hüküm sürer. Sahada yağış rejiminin Akdeniz yağış rejimi ile büyük oranda

benzerlik göstermesi yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı bir iklimin oluşmasını sağlamıştır (Şekil 3.15).

Şekil 3. 15: Thornthwait'e Göre Siverek'in Su Bilançosu Diyagramı.

3.5. Bitki Örtüsü Özellikleri

Herhangi bir sahanın doğal bitki örtüsünün özelliklerini belirleyen en önemli faktörler iklim, yükselti ve toprak özellikleridir. Bu faktörler içerisinde bitkilerin yetişme şartlarını en çok etkileyen iklimdir. İklim elemanları, bitki örtüsü üzerinde teker teker değil tüm bitkileri kapsayacak şekilde etkilemektedir. Bu nedenle bir yerin bitki örtüsü, iklim elemanlarının karşılıklı yani ortak etkileri sonucunda şekillenmektedir (Dönmez,1985:4).

Araştırma sahası ve çevresinde bitki örtüsü çeşitliliği bakımından fakirdir. İran Turan floristik bölgesinin Batı İran Turan alt bölgesinde Mezopotamya provesinde yer alan (Ertekin, 2002: 9) sahada bu durumun oluşmasında sıcaklık ortalamasının fazla olması ve buharlaşmanın şiddeti etkilidir. Erinç in yağış tesirlilik indisine göre araştırma alanı yarı nemli iklimler sınıfında yer alır. De Martonne ve Gottman kuraklık indisine göre ise araştırma alanı step-nemli iklimler arası sınıfta yer alır. Genel olarak sahada yarı kurak bir iklim görülmektedir. Buharlaşma çok fazladır. İlkbahar yağışlarıyla yeşerip yaz ortalarına doğru aşırı sıcaklar ve buharlaşmanın etkisiyle kuruyan step bitki örtüsü araştırma alanı ve çevresinin hâkim bitki örtüsüdür. Toprak örtüsünün kalın olduğu taşlık olmayan düz alanlarda tarım yapılırken, tarım yapılmaya elverişli olmayan

alanlarda ise step bitki örtüsü görülür. Kısa boylu otlardan meydana gelen step bitki örtüsünün görüldüğü alanlarda küçükbaş hayvancılık yoğun olarak yapılmaktadır.

Ülkemizin iç bölgelerinde, İç Anadolu, Doğu Anadolu'daki graben sahalarında ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde görülen kahverengi ve kestane renkli step toprakları araştırma alanı ve çevresinde de yaygın olarak dağılışı gösterir. Bu topraklar üzerinde yağış azlığından dolayı tahıl tarımı yapılabilmektedir. Ve doğal bozkırlar yayılışı gösterir. Başlıca step türleri kuraklığa dayanıklı olan sığırkuyruğu, deve dikenini bunlar dışında gelincik, kuş üzümü, yaban buğdayı, sarıçiçek vb. türlerdir. Sahada step formasyonu İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesindeki kadar çeşitlilik göstermez. Buna sebep olarak yaz kuraklığını gösterebiliriz.

Araştırma alanının kuzeyinde Fırat vadisi boyunca, çağlar boyunca insanoğlu tarafından tahrip edilmiş bozuk, baltalık meşe, melengiç, çınar, sumak, alıç, kavak, dardağan ağaçlarının oluşturduğu ormanlık alanlar, iklimin de uygun olması nedeniyle, görülür. Şanlıurfa ormanlarının % 58.40 ı Siverek ilçesinde bulunur. Bu orman örtüsü yaklaşık olarak 11.000 ha'lık bir alanı kaplar (Foto 3.2) (Şanlıurfa Tarım Master Planı, 2006: 84)Resmi kayıtlarda Siverek ilçesi Bucak serisinde devlet ormanı konumunda 9.747 ha lık orman alanı görünmektedir. Durum itibariyle çok bozuk, baltalık vasfında ve ağır tahrip görmüş vaziyettedir. Mülkiyet problemleri nedeniyle müdahale edilmeyecek durumdadır (Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu, 2008: 78).

Foto 3. 2: Fırat Vadisi Boyunca Görülen Seyrek ve Cılız Orman Örtüsü.

Araştırma alanından kuzeye doğru gidildikçe özellikle Çermik sınırına doğru doğal ormanları oluşturan palamut ve mazı meşesi başta olmak üzere bazı meşe türleri yaygınlık gösterir. Güneydoğu Torosların kenar kıvrımlarına doğru olan bu alanda yükselti ve doğru orantılı olarak yağış miktarı da artar. Ancak buradaki orman örtüsünü oluşturan meşe ormanları seyrek ve ağaçlar genellikle kısa boyludur. Yine araştırma alanından doğuya yani Karacadağ'a doğru gidildikçe meşe ormanları dağın eteklerinde

görülür. Dağın üst kesimlerine doğru bu ormanlar devam eder. İlçe merkezi ve çevresindeki kırsal yerleşim alanlarında seyrek de olsa insanlar tarafından ekilmiş dut ağaçları vardır. Özellikle köylerde kış mevsiminde düşük sıcaklığa ve yaz kuraklığına dayanıklı dut ağaçları ekimi yoğun olarak yapılmıştır. Bunun dışında genel olarak araştırma alanının da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinde orman alanları azdır. Ülkemizde ormanlık alan bakımından en fakir bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

3.6. Hidrografya Özellikleri

Siverek'teki su varlığını sürekli baraj gölleri, sürekli akarsular, dönemsel akışlı akarsular, yapay göletler ve yer altı suları oluşturur. Araştırma alanının güneyindeki akarsu ve dere yataklarının genel uzanış eğilimi sahanın asli eğimine uygun olarak doğu-batı yönlüdür. Araştırma alanının kuzey ve kuzeybatı doğal sınırını oluşturan Fırat nehri ve üzerinde bulunan Atatürk Baraj gölünün uzanışı sapmalar olmakla birlikte genel olarak kuzey-güney yönlüdür.

Basra Körfezi havzasında yer alan (Hoşgören, 2001: 113) araştırma alanının çevresindeki en büyük hidrografik unsurunu Fırat nehri ve üzerinde bulunan Atatürk baraj gölü oluşturmaktadır. Bunun dışında araştırma alanı çevresinde Hacı Hıdır Çayı, Çam Çayı, Hamdun Çayı, Beşkardeş Çayı, Çak Çayı akarsuları bulunur. Siverek ilçe merkezi içinden geçen ve KD-GB yönlü akış gösteren Esmer çayı dönemsel akışa sahiptir. Ayrıca Hacı Hıdır Çayı üzerinde Hacı Hıdır barajı ve aynı isimli baraj gölü bulunur.

Tablo 3. 14: Fırat Nehri'nin Bazı Özellikleri (Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu, 2010).

Akarsu	Havza	Yıllık Ortalama Debi	Kurulu Barajlar	Kurulu HES
Fırat	720.000 km ²	Birecik'te 1500 m ³ /sn.	Atatürk, Karakaya, Birecik, Karkamış	Keban, Karakaya, Atatürk, Karkamış

Fırat nehri; Doğu Anadolu bölgesinde Karasu ve Murat nehirlerinin birleşmesiyle meydana gelmiş ve ülkemiz sınırları içerisinde 720,000 km²'lik su toplama havzasına sahiptir. Siverek sınırlarına ilçeye bağlı Dağbaşı nahiyesindeki Maktelen geçidi ile girer. Yıllık ortalama debisi Birecik'te 1500 m³/sn'dir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ilkbahar aylarında karların erimesiyle birlikte Fırat nehrinin debisi yükselir. Ülkemizde doğup Dicle nehri ile birleşerek Basra Körfezine dökülen Fırat nehri üzerinde Atatürk, Karakaya, Birecik ve Karkamış barajları kurulmuştur. Fırat nehri üzerinde kurulan hidroelektrik santraller ise Keban (1975), Karakaya (1987), Atatürk (1982), Karkamış (1999) HES'leridir.

Atatürk Baraj Gölü: Atatürk Barajı inşa edildikten sonra barajın arkasında önemli bir göl oluşmuştur. Alanı yaklaşık 81.700 ha'dır. Bu alanı itibariyle Türkiye'nin

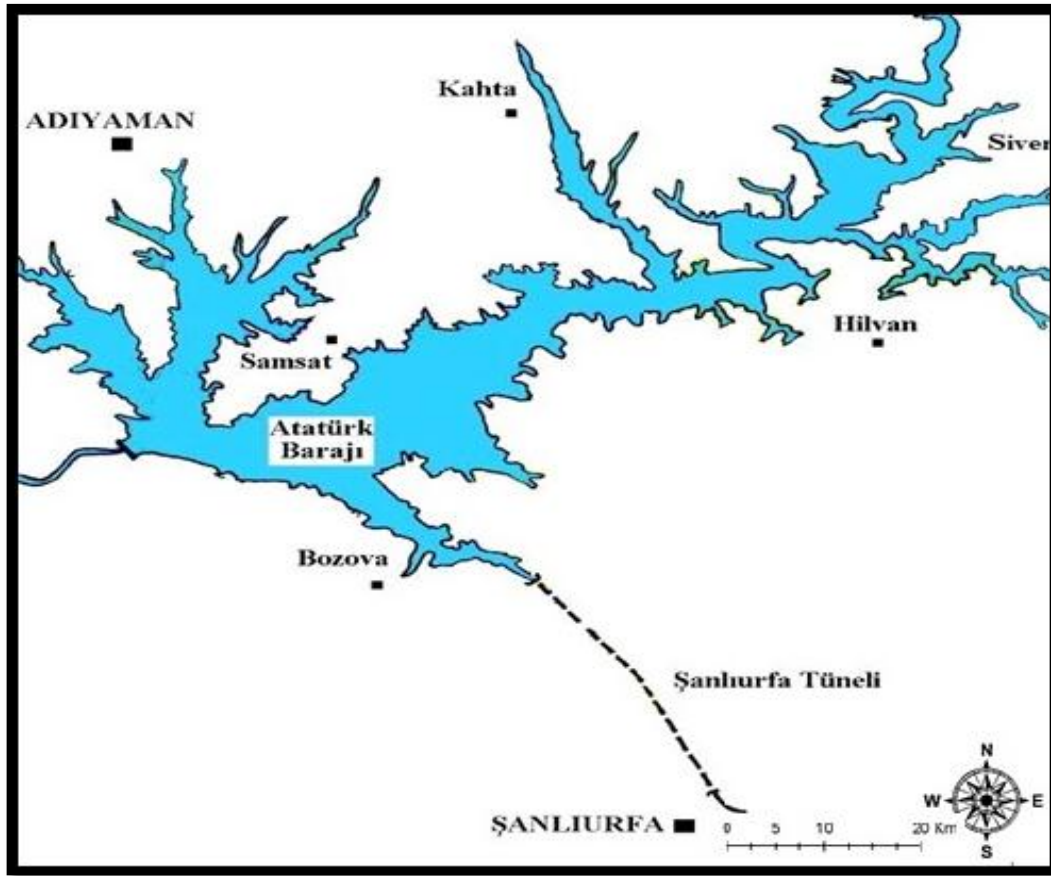
en büyük baraj gölüdür. Baraj gölüne balıkçılık faaliyetleri için çeşitli balık türleri yu-murtaları ve yavruları atılmış ve gelecekte baraj gölünün önemli bir balıkçılık merkezi olması planlanmıştır. Göl üzerinde ulaşım feribotlarla sağlanmaktadır. Atatürk Baraj Gölü oluşurken 34 köy, 85 mezra, 1 ilçe olmak üzere toplam 120 yerleşim merkezi su altında kalmıştır. Atatürk baraj çıkışında yıllık ortalama su akışı 26.654 milyar metreküptür. Yıllık ortalama hacim 24.897,7 hm³'tür.

Baraj gölünün oluşumuna sebep olan Atatürk barajının yapımına 1981 yılında Fırat nehri üzerinde başlanmış ve 1992'de yapımı tamamlanmıştır. Yurdumuzda yapımı tamamlanan en büyük barajdır. Baraj gövdesi kaya dolgu tipindedir. Nehir tabanından yüksekliği 169 m. olan Atatürk Barajı, dünyada dolgu tipindeki barajlar arasında dokuzuncu, gövde dokusu bakımından üçüncü ve baraj gölünde biriktirecek su hacmi bakımından on beşinci, 2400 MW kurulu gücü ile hidroelektrik santraller açısından Dünyada 23.sırada yer almaktadır. Şanlıurfa-Harran-Ceylanpınar ve Mardin Ovalarına 26.400 m. uzunluğundaki iki adet T1-T2 tünelleriyle su akıtılmaktadır. Bu tünellerin her biri 7.62 m çapındadır. Atatürk Barajının yüzölçümü 817 km²'dir. Minimum depolama hacmi 37.7 km³'tür. Toplam depolama hacmi ise 48,7 km³ 'tür. Atatürk Barajından enerji üretimi sulamadan önce 8,9 x 109 Kwh/yıl, sulamadan sonra 8.1x109 Kwh/yıl' dır. Barajdan sulama amaçlı kullanılan su miktarı, Yaslıca Tünellerinden 21.17 m³/sn. Şanlıurfa Tünellerinden 21,17 m³/sn'dir. Baraj gölü çevresindeki sulamalarla birlikte toplam 882.380 ha alan sulanacaktır.

Hacı Hıdır Çayı; İlçe merkezinin 4 km güneyinde, doğudan batıya doğru akan, küçük kaynaklar, yağmur suları ve şehir çayı ile beslenir. Atatürk baraj gölüne dökülen bu akarsu üzerinde Hacı Hıdır barajı kurulmuştur. Akarsuyun yıllık ortalama debisi 0,116 m³/sn'dir ve yıllık ortalama hacim ise 3.7 hm³'tür.

Hacı Hıdır Barajı ve Baraj Gölü: Toprak dolgu tipinde olup Hacı Hıdır akarsuyu üzerinde sulama amaçlı kurulmuştur. Araştırma alanının 13 km güneyinde bulunmaktadır. Barajın yapımına 1985'te başlanmış ve 1989'da bitirilmiştir. Kaya dolgu gövdeye sahip olan barajın gövde hacmi 1.52 hm³'tür. Talvegden yüksekliği 36,4 m'dir. Normal su kotunda göl hacmi 62.60 hm³, normal su kotunda göl alanı 4.40 km²'dir. Baraj 2.080 ha'lık bir sulama alanına sahiptir.

Çam Çayı: Kaynağını Karacadağ'ın Covtanik ve Derekıran tepelerinden alır. Fırat nehrine dökülen akarsu dönemsel bir akışa sahiptir. Beşkardeş, Bahçecik ve Haldun çaylarıyla beslenir. Akarsu Hilvan ilçesi ve Siverek arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır. Akarsu Hacı Hıdır barajını besler. Akarsuyun yıllık ortalama debisi 0.109 m³/sn. dir. Yıllık ortalama hacmi 3.4 hm³ tür (DSİ. IV. Bölge Müdürlüğü). Araştırma alanının güneyinden akan diğer akarsular Hamdun, Beşkardeş ve Çak suyudur. Bu akarsular dönemsel bir akışa sahip olup üzerlerinde rasat istasyonu bulunmamaktadır.

Harita 3. 5: Atatürk Baraj Gölü (Şanlıurfa İ.Ç.D.,2008).

Tablo 3. 15: Hacı Hıdır ve Çam Çayı'nın Bazı Özellikleri (DSİ,2011).

Akarsu	Yıllık Ort. Debi	Yıllık Ort. Hacim
Hacı Hıdır	0,116 m ³ /sn.	3,7 hm ³
Çam Çayı	0,109 m ³ /sn.	3,4 hm ³

Esmer çayı: İlçe merkezinin kuzeyinden doğan akarsu, yeraltı suları ve yağmur sularıyla beslenerek şehrin içinden geçer. Şehir atık suları da bu akarsuya dökülür. İsmine şehir suyu da denilen bu akarsu araştırma alanının güneyinde Hacı Hıdır çayı ile birleşir. Akarsu ile ilgili DSİ de herhangi bir veri bulunmamaktadır. Akarsu dönemsel bir akışa sahiptir.

Araştırma alanı ve çevresinde sulama amaçlı yapılan yapay göletler bulunmaktadır. Bunlar Siverek Derbi, Siverek Payamlı I, Siverek Payamlı II, Siverek Yeleken göletleridir.

Tablo 3. 16 : Siverek'teki Yapay Göletler ve Bunların Bazı Özellikleri (DSİ, 2011).

Göl Adı	Yüzey Alanı (ha)	Hacim (hm ³)	Yıllık ortalama su potansiyeli (hm ³)	Sulama Sahası (ha)
Siverek Derbi	290	8	15,13	640
Siverek Payamlı I	230	18,7	55,1	1.919
Siverek Payamlı II	28	1,2	46,02	105
Siverek Yeleken	197	14	46,06	1.080
H. Hıdır Baraj Gölü	440	62,60	254,3	2.080

Henüz planlama ve proje aşamasında olan Siverek-Faydalı-Gürakar, Siverek-Atlıca, Siverek-Tanrıverdi, Siverek-Ericek göletleri ve yapım aşamasında olan Siverek-Şehicetepe göleti de araştırma alanı çevresinde bulunan hidrografik unsurlardır.

Araştırma alanı olan Siverek ilçe merkezi ve çevresinde yer altı suyu rezervi 22 hm³/yıl, drenaj alanı ise 1455 km² dir (DSİ. IV. Bölge Müdürlüğü).

4. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Coğrafya ilmi insan merkezli bir ilimdir. Araştırmalarda, topluma dönük ve ekonomik sorunlara çözümler önererek sonuçlara varmaya çalışır. Toplumun gelişmesini güçleştiren ya da geciktiren çevre faktörleri, ne tamamen doğal ve ne de tamamen beşeri çevre faktörlerinin eseridir. Az veya çok, her iki faktörler grubunun da bunda rolü görülür. Dolayısıyla beşeri coğrafya, insan ve çevre ilişkisini inceleyen bir bilim alanı olup, temelde bu yaklaşım coğrafi düşüncenin de genel amacıdır (Doğanay, 1997: 10)

Araştırma sahasının beşeri özellikleri incelenirken nüfus ve özellikleri, yerleşme ve konut tipleri ele alınmıştır. Araştırma sahası tarih boyunca önemini hiç kaybetmeyen ve değişik medeniyetlerin hayat bulduğu Mezopotamya bölgesinde yer alır. İklim şartlarının elverişliliği, verimli topraklara ve zengin su kaynaklarına sahip olan araştırma sahası geçmişten günümüze canlılığını hiç kaybetmemiştir. Araştırma sahası olan Siverek ilçe merkezinde 21,10 km² alana yayılmış toplam 21 mahalle bulunmakta ve bu mahallelerde 2011 yılı nüfus sayımına göre 115.891 kişi yaşamaktadır. Yine araştırma sahasını sosyal ve ekonomik yönden etkileyen ve etkilenen Siverek ilçesi idari sınırları içerisinde yer alan 2 belde,6 bucak, 149 köy ve 353 mezra bulunmaktadır.

4.1. Nüfus

4.1.1. Nüfusun Tarihi Gelişimi

Her an hareket halinde ve durmadan değişen bir olay olan nüfus, coğrafyanın önemli konuları arasındadır. Gerçekten de bir sahada yaşayan insan topluluklarının dağılımlarının, hareketlerinin, sosyal ve ekonomik durumlarının ortaya konulabilmesi ancak nüfus özelliklerinin incelenmesi ile mümkün olmaktadır (Özav, 1996: 57).

Araştırma sahası ve çevresinde yerleşme tarihi çanak-çömleksiz neolitik döneme (M.Ö. 8000-10.000) kadar gider. Yine M.Ö. 5500-3500 yılları arasında yerleşmelerin olduğuna dair araştırma sahası ve çevresinde arkeolojik kalıntılar bulunmuştur. Ayrıca araştırma alanı tarih boyunca birçok medeniyetin egemenliğine girmiş ve bu medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Ancak sahanın geçmiş dönemlerdeki nüfusu hakkında elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Siverek 1517'de Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra 1518'de ilk tahrir defteri tutulmuştur. Bu tarihte Siverek sancağının merkezini oluşturan Siverek nahiyesinde 209 hane bulunmaktaydı (Özçelik, 2001: 26). Tahrir defterleri esas alınarak yapılacak tahmini hesaplamalarla araştırma sahasının tahmini nüfusunu elde edebiliriz. Tahrir defterlerine göre bir yerleşme merkezindeki nüfus sayısını bulmak için kullanılan çeşitli yöntemlerden biri de hane sayısını 5 ile çarpmaktır (Gümüüşçü,2006:336). Buna göre her haneyi ortalama 5 kişi olarak düşünürsek 1518 yılında 209 hanesi bulunan yerleşme alanının nüfusu; $209 \times 5 = 1.045$ kişidir.

1530 tarihli tahrir defterine göre sancağın merkezini oluşturan Siverek nahiyesinde 336 hane bulunmaktadır (Özçelik, 2001: 26). $336 \times 5 = 1.680$ sonucu çıkmaktadır. Bu tahmini sonuca göre 12 yılda sahanın nüfusu % 50'den daha fazla

artmıştır. Bu da bize gösteriyor ki araştırma alanı olan Siverek ilçe merkezi Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra hızlı bir nüfus artışı yaşamıştır. Bu durum Osmanlı iskân politikasının bölgede uygulandığını gösterir. 1566 tarihli tahrir defterine göre ise araştırma alanında 479 hane bulunmaktadır (Erpolat, 2001: 76). $479 \times 5 = 2.395$

1566 yılında bugünkü araştırma sahasının çekirdeğini oluşturan Siverek nahiyesinde tahmini olarak 2.395 kişi yaşıyordu. 1893'te Osmanlı yönetimindeyken yapılan nüfus sayımında Siverek'in nüfusu nahiye ve köylerle birlikte 30.713'tür. 1901-1902 yıllarına ait Diyarbakır Vilayeti Salnamesine göre Siverek'te 1 kasaba, 5 nahiye, 408 köy ve 34.370 nüfus kayıtlıdır (Erpolat, 2001: 77). Siverek şehrinde sayıları yıllara ve kaynaklara göre değişiklik arz etmekle birlikte 3 ila 7 mahallesi bulunmaktadır. Şehirde yaşayanların nüfusu 8.500 civarındadır.

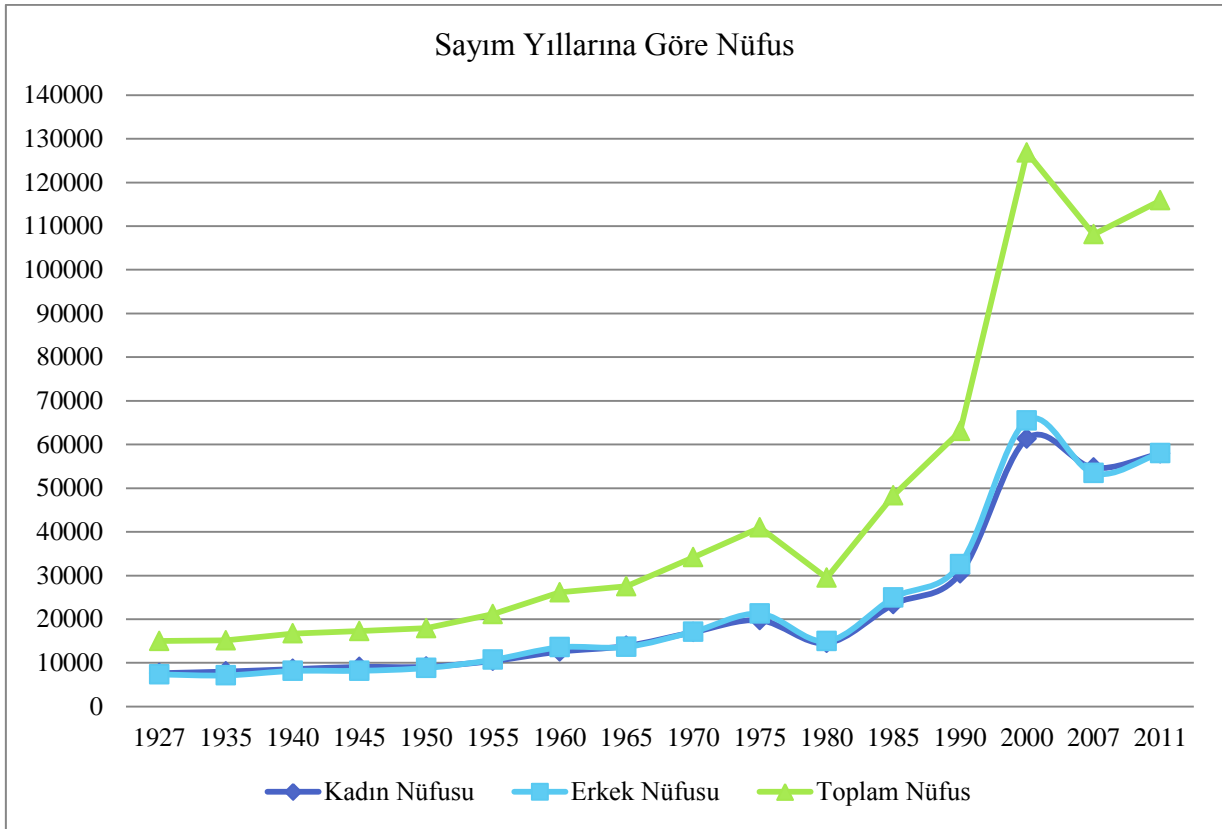
Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımında Siverek ilçe merkezinin nüfusu 14.988 kişidir. Siverek'e bağlı bulunan nahiye ve köylerle birlikte toplam nüfusu 43.122 kişidir. İlçe merkezindeki toplam nüfusun % 49'u (7.350) erkek, % 51'i (7.638) kadın nüfusu oluşturmaktadır. 1927 genel nüfus sayımında Siverek'in bağlı bulunduğu Şanlıurfa'nın nüfusu ise nahiye ve köylerle birlikte 58.633'tür.

1935'te yapılan nüfus sayımında ise ilçe merkezi ve kırsal alan nüfusları ayrı ayrı verilmiştir. Buna göre 1935 yılında Siverek ilçe merkezinin nüfusu 15.137 kişidir. Bunun % 47,1'i (7.129) erkek nüfusu, % 52,9'u (8.008) ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. Kadın ve erkek nüfusu oransal olarak 1927'de yapılan ve şehir ve kır nüfusunu bir arada gösteren sayımla benzerlik gösterir. Kadın ve erkek nüfus oranı birbirine çok yakındır.

1960 yılında 26,134 olan toplam nüfusun % 51,86'sı (13.555) erkek, % 48,14'ü (12.579) ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. 1980 yılında yapılan genel nüfus sayımında ilçe merkezinin nüfusu 29.464 kişi çıkmaktadır. Bunun % 50,7 (14.949)'si erkek nüfus, % 49,3 (14.515)'ü ise kadın nüfustur.

2000 yılında yapılan sayımda araştırma sahasındaki toplam nüfus 126.820 kişidir. Bunun % 51,6 (65.491) si erkek nüfus, % 48,4'ü ise kadın nüfusedir.

2011 yılına geldiğimizde Siverek ilçe merkezinin nüfusu 115.891 kişi olmuştur. Bu sayının % 50,02 (57.974) si erkek, % 49,8 (57.917) i ise kadın nüfusedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan nüfus sayımlarındaki kadın-erkek oranındaki eşitsizlik ortadan kalkmıştır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında Siverek ilçe merkezinin nüfusu 14.988 kişiydi, 2011 yılına geldiğimizde merkez nüfusu 115.891 kişi olmuştur ve 1927-2011 arası 7,7 kat artmıştır. 1927-2011 arası dönemde Türkiye'nin nüfusu ise 5,5 kat artmıştır. Buna göre araştırma alanında 84 yıllık nüfus artışı, dışarıya yoğun göç verildiği halde ülke ortalamasının üstünde gözükmekte, bunun temel sebebi de araştırma alanındaki doğum oranlarının yüksek olmasıdır.

Şekil 4. 1: Siverek İlçe Merkezinde Sayım Yıllarına Göre Kadın, Erkek ve Toplam Nüfus (TÜİK,2011).

4.1.2. Nüfus Artışı

Nüfus artışını sağlayan temel neden doğal gelişim hareketi olan, doğum oranının ölüm oranından fazla olmasıdır. Bunun yanı sıra ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı meydana gelen göçlerle de bir sahanın nüfusunda artışlar veya azalmalar olabilmektedir. Nüfus artışı, doğumlarla ölümlerin farkının, göçle gelenlerle gidenlerin farkına eklenmesiyle hesaplanır (Özgür, 2010: 12). Araştırma alanını oluşturan Siverek ilçe merkezinin nüfusu ile ilgili olarak Cumhuriyet öncesi dönem hakkında kesin bilgi verebilecek yeterli veri yok elimizde. 1901-1902 Diyarbakır vilayeti salnamelerine göre Siverek in ilçe merkezi, bağlı bulunan nahiye ve köylerle birlikte nüfusu 34.370 kişiden oluşmaktadır.

Ancak araştırma sahasının nüfusu ile ilgili değerlendirmeler yapmak periyodik nüfus sayımlarının yapılmaya başlandığı 1927 yılından sonra mümkün olmaktadır. 1927'den sonra ikinci nüfus sayımı 1935'de yapılmış ve 1990 yılına kadar her 5 yılda bir nüfus sayımı yapılmıştır. Sayımlar sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda yapılmıştır. 1990 yılından itibaren ise nüfus sayımlarının 10 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Nüfus sayımlarının sonu 0 ile biten yıllarda yapılması Birleşmiş Milletlerin de tavsiyesidir. Bu sayede ülkeler arasında sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilecektir. Ancak ülkemizde 2006 yılında başlayan ve 2007 yılında devam eden bir uygulama ile adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçilmiştir ve sonraki yıllar da bu uygulama devam etmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımında Siverek ilçe merkezinin nüfusu 14.988 kişidir. Bu nüfusun % 49' (7.350) unu

erkek nüfus meydana getirmekte, % 51' (7.638) ini ise kadın nüfus meydana getirmektedir. İlçe merkezine bağlı bulunan nahiyeye ve köylerle birlikte toplam nüfusu 43.122 kişidir. Toplam nüfusun % 47,7'si (20.590) erkek,% 52'si (22.532) kadın nüfusu oluşturmaktadır.

Tablo 4. 1: Siverek İlçe Merkezinde Yıllara Göre Nüfusun Artış Oranları ve Meydana Gelen Mutlak Değişim (TÜİK,2011).

Sayım yılı	Nüfus Miktarı	Dönemsel Mutlak Değişim (Kişi)	Dönemsel Nüfus Artışı (%)
1927	14.988	-	-
1935	15.137	149	0.01
1940	16.711	1.574	10.4
1945	17.264	553	3.3
1950	17.926	662	3.8
1955	21.147	3.221	18
1960	26.134	4.987	23.6
1965	27.527	1.393	5.3
1970	34.146	6.619	13.4
1975	40.990	6.844	20
1980	29.464	-11.526	-28.1
1985	48.333	18.869	64
1990	63.049	14.716	30.4
2000	126.820	63.771	101.1
2007	108.094	-18.726	-12
2011	115.891	7.797	7.2

1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımında Siverek ilçe merkezinin nüfusu 15.137 kişidir. Bunun % 47,1'i (7.129) erkek nüfusu, % 52,9'u (8.008) ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. 1927-1935 sayım dönemleri arasında araştırma alanındaki dönemsel nüfus artışı % 0,0099 ve mutlak değişim 149 kişi olarak çıkmaktadır. Aynı dönemde Türkiye geneli dönemsel nüfus artış oranı % 18,4'tür. 1927-1935 yılları arasındaki nüfus artış oranının düşük olması birinci dünya savaşının olumsuz etkisinden kaynaklanmıştır. Ayrıca ülke genelinde nüfus artış oranının yüksek çıkması, ülkenin ücra köşelerinde, ulaşımın olmadığı, sayım memurlarının daha önce gidemediği sahalardaki nüfusun da sayıma katılmasıyla ülke genelindeki nüfus artmıştır.

1940 yılında yapılan nüfus sayımında ilçe merkezinin nüfusu 16.711 kişi çıkmıştır. Bunun % 48,7 (8.146) sini erkek nüfus oluşturmakta , % 51,3 (8.565) ünü ise kadın nüfusu oluşturmaktadır. 1935-1940 arasında nüfus artışı % 10,4 ve mutlak değişim 1574 kişi olmuştur. Bir önceki döneme göre nüfus artışı oranı çok yüksektir. 1940 yılında Türkiye nüfusunun bir önceki sayım dönemine göre dönemsel nüfus artış oranı ise % 10,3 olmuştur. İlçe merkezinde 1935-1940 arası dönemde nüfus artış oranı ülke ortalamasıyla paralellik göstermektedir.

1945 yılında yapılan nüfus sayımında araştırma sahasındaki nüfus 17.264 kişidir. Bunun % 47,4 (8189) ünü erkek nüfus, % 52,6 (9.075) sini ise kadın nüfusu meydana getirmiştir. Bir önceki döneme göre % 3,3'lük bir nüfus artışı olmuş ve mutlak değişim de 553 kişi olmuştur. Aynı dönemde Türkiye nüfusundaki artış oranı % 5,4 olmuştur. İkinci dünya savaşından dolayı meydana gelen kıtlık hem ülke genelinde hem de araştırma alanında nüfus artış oranını düşürmüştür. Araştırma alanındaki artış oranı ülke geneline göre çok daha düşüktür. Bu durum sahadaki yaşam ve beslenme koşulları ve sağlık koşullarının ülke ortalamasına göre çok daha kötü olduğunu göstermektedir.

1950 yılında yapılan nüfus sayımında sahanın nüfusu 17.926 kişi olmuştur. Bu sayının % 49,2'si (8.823) erkek, % 50,8'i (9.103) ise kadın nüfusedir. Bir önceki döneme göre nüfus artışı % 3,8, mutlak değişim de 662 kişi olmuştur. Aynı dönem içerisinde Türkiye genel nüfus artış oranı % 11,5 olmuştur. Sahadaki nüfus artışı ülke ortalamasının çok altında kalmaktadır. Buna sebep olarak araştırma sahasında sayımın düzgün yapılmamış olma ihtimali de görülebilir. Çünkü bu dönemde genel ülke ortalamasının çok altında kalan artış oranı, 1955 de ise ülke ortalamasından % 30 daha fazla olmuştur. Dolayısıyla eğer sayımda bir eksiklik var ise 1955 döneminde yapılan sayımla bu eksiklik tamamlanmıştır.

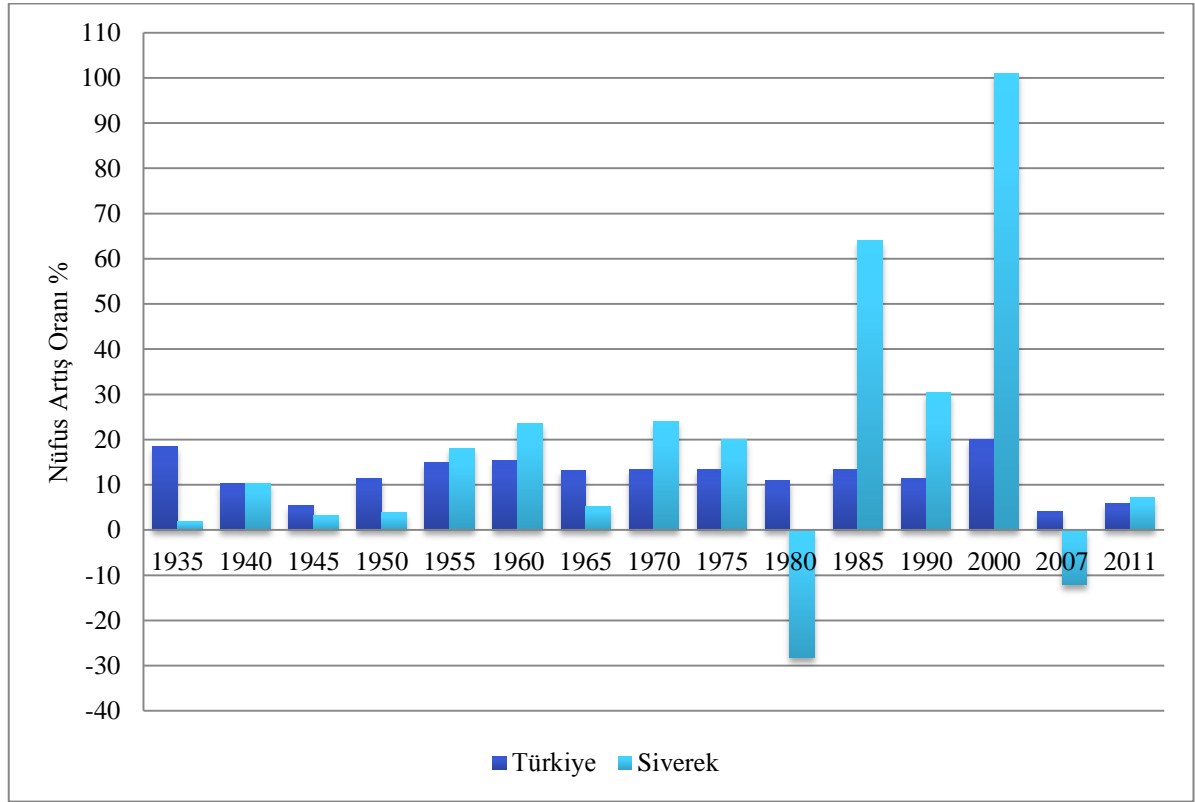
1955 yılında araştırma sahasının nüfusu 21.147'dir. Bu sayının % 50,6'sı (10.700) erkek, % 50,4'ü (10.447) ise kadın nüfusu olmuştur. Dönemsel nüfus artış oranı % 18 ve mutlak değişim 3.221 kişi olmuştur. Bir önceki dönemde Türkiye ortalamasının çok altında olan artış oranı bu dönemde ise ülke ortalamasının üstüne çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye genel nüfus artış oranı % 14,9'dur.

1960 yılında araştırma sahasının nüfusu 26.134 kişidir, Bu sayının % 51,9 (13.555) u erkek nüfus, % 48,1 (12.579) i ise kadın nüfusedir. 1960 yılında araştırma sahasındaki dönemsel nüfus artışı % 23,6 olmuş ve mutlak değişim de 4.987 kişi olmuştur. Bu oran % 15,3 olan Türkiye ortalamasına göre çok yüksektir. 1945-50 dönemlerinden sonra nüfus artış oranı birden yükselmiştir.

1965 yılında sahanın nüfusu 27.527 kişidir. Nüfusun % 49,6 (13.657)'sını erkek, % 50,4 (13.870)'ünü ise kadın nüfusu oluşturmaktadır. Bir önceki döneme göre kadın nüfus oranı erkek nüfusunda daha fazladır. Bunda ulaşım imkânlarının da gelişmesiyle yurt içi yurt dışına yapılan göçlerin büyük etkisi olmuştur. İş için yapılan göçlere daha çok erkek nüfusu katılmıştır. 1965 yılında mutlak değişim 1.393 kişi ve dönemsel nüfus artış oranı % 5,3'tür. Aynı dönemde Türkiye'nin dönemsel nüfus artış oranı % 13,1'dir. Sahadaki nüfus artış oranı 1960 yılındaki % 23,6'lık artış oranından sonra 1965'de oran birden düşmüştür. Bunun nedeni yukarıda da bahsettiğimiz yurt içi ve yurt dışına yapılan göçlerdir. Her geçen yıl artan nüfusa karşılık iş imkânlarının azalıyor olması, aynı zamanda araştırma sahasında bulunan küçük atölyelerde de makineleşmenin artması, sahada yaşayan insanları farklı alternatifler aramaya yöneltmiştir.

1970 yılında sahanın nüfusu 34.146 kişidir. Nüfusun % 50,1 (17.13)'ini erkek nüfus, % 49,9 (17.020)'unu ise kadın nüfusu meydana getirmektedir. Dönemsel nüfus artış oranı % 24 ve mutlak değişim 6.619 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelindeki

nüfus artış oranı % 13,4 olmuştur. Sahadaki nüfus artış oranı neredeyse Türkiye ortalamasının iki katı olmuştur. Araştırma sahsında bazı dönemler nüfus artış oranı çok yüksek iken, bazı dönemler ise çok düşüktür.

Şekil 4. 2 : Sayım Yıllarına Göre Türkiye ve Siverek İlçe Merkezi Nüfusunda Meydana Gelen Artış Oranları (1935-2011, TÜİK).

1975 yılında sahada toplam 40.990 kişi yaşamaktadır. Nüfusun % 51,8 (21.248)'ini erkek nüfus oluşturur, % 48,2 (19.742)'sini ise kadın nüfusu oluşturur. Sahada mutlak değişim 6.619 kişi olmuştur. Dönemsel nüfus artışı % 20 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelinde ise nüfus artışı % 13,3 olmuştur. Sahadaki nüfus artış oranı ülke ortalamasının üzerindedir.

1980 yılındaki nüfus sayımında sahanın nüfusu 29.464 kişi olmuştur. Nüfusun % 50,7 (14.949)'si erkek, % 49,3 (14.515)'ünü ise kadın nüfusu oluşturur. Saha nüfusunda mutlak değişim -11.526 olmuştur. Dönemsel nüfus artışı % -28,1 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelindeki dönemsel nüfus artışı % 10,9 dur. 1975-80 arası dönemde araştırma sahası nüfusünde 11.526 kişi yani % 28,1'lik bir azalma olmuştur. Bunun temel nedeni aynı dönemde ülkenin her tarafında görülen kargaşa ortamı ve araştırma sahası ve çevresinde yoğun olarak görülen terör olaylarıdır. Bundan dolayı sahadan yurtdışına ve yurt içinde özellikle batı illerine yoğun bir göç yaşanmıştır.

1985 yılında sahanın nüfusu 48.333 kişidir. Nüfusun % 51,5 (24.914)'ini erkek nüfus, % 48,5 (23.419)'ini ise kadın nüfus meydana getirmektedir. Sahada mutlak değişim 18.869 kişi olmuştur. Sahadaki dönemsel nüfus artış oranı % 64 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelindeki ortalama nüfus artış oranı ise % 13,3 tür. Görülen bu yüksek

dönemsel artış oranında temel etkenler kırsal kesimden olan göçler, bir önceki dönemde göç edenlerin geri dönmesi ve beslenme koşulları, sağlık imkânları, ulaşım şartları gibi nüfus artışını olumlu yönde etkileyen, çocuk ölüm oranlarını düşüren çevresel şartların iyileşmiş olmalarıdır.

1990 yılında yapılan genel nüfus sayımında sahanın nüfusu 63.049 kişi olmuştur. Nüfusun % 51,6 (32.578)'sını erkek nüfus oluşturmakta, % 48,4 (30.471) ünü ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Mutlak değişim 14.716 kişi olmuştur. Sahadaki dönemsel nüfus artış oranı % 30,4 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelindeki ortalama nüfus artış oranı da % 11,5 olmuştur. Araştırma alanındaki nüfus artış oranı ülke geneline göre çok yüksektir. Bu durumun oluşmasında yukarıda da bahsettiğimiz sosyal ve ekonomik imkânların iyileşmesi en önemli etkidir. Özellikle beslenme, sağlık ve ulaşım imkânlarının iyileşmesi 1985-90 arası dönemde saha ve çevresindeki konutların tamamına elektrik verilmesi, televizyonun yaygınlaşması, kırsal alandan kente göçlerin fazla olması yüksek nüfus artış oranının oluşmasında en önemli etkenlerdir.

2000 yılında yapılan nüfus sayımında ise araştırma sahasında ilk defa kent nüfusu köy nüfusunu geçmiştir.1990 yılında yapılan sayımda araştırma sahasını oluşturan ilçe merkezinin nüfusu 63.049 kişi, köy nüfusu ise 70.783 kişiydi. Köy nüfusu kent nüfusundan 7.000 kişiden biraz daha fazlaydı. 2000 yılında ise şehir nüfusu 126.820 kişi iken köy nüfusu 97.282 kişi olmuştur. Köy nüfusu % 37,4 artmış iken kent nüfusu % 101,6 artmıştır. Türkiye'nin gelişmesine paralel olarak sahayı oluşturan Siverek ilçe merkezi ve çevresindeki kırsal yerleşmeler de ülkenin gelişmesinden paylarını almışlar ve köyden kente göçler artmıştır. Günümüzde tüm gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde kent nüfusu köy nüfusundan fazladır. Aynı şekilde ülkemizde de özellikle batı şehirlerinde ekonomik ve sosyal imkânların iyileşmesi ve refah düzeyinin yükselmesiyle köyden kente göçler artmış ve kent nüfusu çok önceden kır nüfusunu geçmiştir. Ancak araştırma alanını oluşturan Siverek ilçesinde bu durum 1990-2000 arası dönemde olmuştur. Kırsal alanda tarımla uğraşan nüfus, tarımda makineleşmenin artmasıyla kente göç etmek zorunda kalmıştır. Bunun dışında kentlerde sağlık ve eğitim imkânlarının daha iyi olması köyden kente olan göçler için bir diğer çekici faktördür.

2000 yılında sahanın nüfusu 126.820 kişidir. Nüfusun % 51,4 (65.491)'ünü erkek nüfusu, % 48,6 (61.329)'sını ise kadın nüfusu oluşturur. Sahadaki mutlak değişim 63.771 kişi olmuştur. Sahada dönemsel nüfus artış oranı % 101,1'dir. Aynı dönemde ülke genelindeki ortalama nüfus artış oranı ise % 20,1'dir. 10 yıllık dönemde Siverek ilçe merkezinin nüfusu iki katından daha fazla olmuştur. Bunda en önemli etken köyden kente olan göçler ve yüksek doğurganlık oranıdır. 1990-2000 arası dönemde köy nüfusu % 37,4 artmıştır, kent nüfusu ise % 101,1 artmıştır. 1935' den 1990 yılına kadar her 5 yılda bir nüfus sayımı yapılırken, 1995' de nüfus sayımı yapılmamış ve 2000 yılında nüfus sayımı yapılmıştır. Bu durum nüfus artış oranının fazla olmasında etkili olmuştur. İlçeye bağlı kırsal yerleşmelere göre nüfus artış oranının bu kadar yüksek çıkmasının bir diğer nedeni de yerel yönetim seçimleridir. Ülkemizde yerel yönetimler, merkezi yönetimden sahip olduğu nüfus kadar maddi kaynak alabildiğinden, 2000 yılında ilçe merkezi nüfusunun daha fazla maddi kaynak için olduğundan daha fazla gösterilmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Bu konuyla ilgili herhangi bir resmi veri bulunulamamıştır ancak araştırma sahasında yapılan gözlemler sırasında yapılan görüşmelerde bu ihtimal üzerinde durulmuştur. Yine araştırma sahasında hem genel seçimlerde hem de yerel seçimlerde aşiretlerin önde gelenleri sürekli olarak aday olduklarından daha fazla oy için aynı aşiretlere mensup fakat ilçe dışında yaşayan aşiret mensuplarının ikametgah kayıtlarını ilçe merkezine taşımış olmaları da bu olağan dışı

nüfus artışına sebep olabilecek bir diğer ihtimaldir. Aşiretler birbirleri ile rekabet halinde olduklarından, herhangi bir aşiret tarafından yapılacak böyle bir seçim hilesi diğer aşiretleri de aynı hareketi yapmaya yöneltecektir. Dolayısıyla araştırma sahası nüfusunda resmi olarak büyük bir artış meydana gelecektir. Araştırma sahasında yapılan gözlemlerde bu ihtimal üzerinde de durulmuştur.

2007 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemiyle yapılan sayımda sahanın nüfusu 108.094 kişi olmuştur. Nüfusun % 49,4 (53.430)'ünü erkek nüfusu oluşturmakta, % 49,6 (54.664)'sını ise kadın nüfusu oluşturmaktadır. Saha nüfusundaki mutlak değişim 18.726 kişi olmuştur. Sahada dönemsel nüfus artış oranı % -12 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelinde ortalama dönemsel nüfus artış oranı % 4,1 olmuştur. Bu dönemde nüfusun azalmasında saha dışına yapılan göçler etkili olmuştur.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçildikten sonra ülke genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da her yıl nüfus sayımı yapılmaya başlanmıştır. Sahayı oluşturan Siverek ilçe merkezinin nüfusu 2008'de 105.475 kişi, 2009'da 107.634 kişi, 2010'da ise 111.628 kişi olmuştur.

2011 yılında yapılan sayımda ise sahanın nüfusu 115.891 kişi olmuştur. Sahadaki nüfusun % 50,02 (57.974)'sini erkek nüfus oluşturmakta, % 49,98 (57.917)'ini ise kadın nüfusu oluşturmaktadır. Sahada mutlak değişim 2007 yılına göre 7.797 kişi olmuştur. Sahada dönemsel nüfus artış oranı % 7,2 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelindeki dönemsel nüfus artış oranı ise % 5,8 olmuştur. Sahada nüfus artış oranı ülke ortalamasının üzerindedir. Buna neden olarak eğitim seviyesinin düşük olması, plansız doğum kontrol uygulaması veya bu uygulamaların hiç yapılmamasını gösterebiliriz. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Bölgesinin genelinde olduğu gibi Siverek İlçesinde de çok çocuk sahibi olmak toplumda nüfuz sahibi olmak anlamına gelmektedir. İlçe merkezi ve kırsalında devam eden aşirete dayalı gruplaşmalar bunun en önemli nedenidir. İlçede halen insanlar büyük aile grupları şeklinde birbirleriyle silahlı veya taşlı, sopalı kavgalar edebilmektedir. Büyük aşiretler arasında halen kan davaları görülmekte ve bunlar o aşirete mensup tüm fertlerin sosyal ve ekonomik hayatını etkileyebilmektedir. Bundan dolayı çocukların çoğunluğunun erkek çocuk olması gerekir. Erkek çocuk sahibi olmayan aileler genellikle erkek çocuk sahibi olana kadar çocuk yaparlar. Ayrıca ailede birey sayısının fazla olması daha fazla çalışma ve daha fazla gelir demektir. Kırsal alanda teknolojinin kullanımının düşük olmasından dolayı tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde ailedeki kişi sayısı ne kadar fazla olursa o kadar çok gelir elde edilmektedir. Kırsal alandan ilçe merkezine göç eden aileler çok çocuk alışkanlığını henüz terk edebilmiş değillerdir. Bu ancak eğitilmiş kuşak tarafından yapılabilecektir. Yine ilçe merkezinde yaşayan nüfusun bir kısmı özellikle yaz mevsiminde mevsimlik tarım işçisi olarak ülkemizin diğer bölgelerine çalışmak için göç ederler. Burada da ne kadar fazla yetişkin nüfus olursa o kadar çok gelir elde edileceğinden, bu durum aileler için çocuk yapmada bir tür teşvik olmaktadır. Araştırma sahasında her ne kadar aileler erkek çocuk sahibi olmayı daha çok istese de, Dünyanın her tarafında insanlık tarihi boyunca olduğu gibi nüfusta cins dağılımı dengeli bir şekildedir. Nüfusu meydana getiren kadın ve erkeklerin nüfus oranları bir birine çok yakındır.

4.1.3. Nüfusun İkiye Katlanma Süreci

Yıllık nüfus artış hızına bağlı olarak bir yerin nüfusunun ikiye katlanma süresi değişmektedir. Yıllık ortalama % 2'lik büyüme hızıyla bir yerdeki nüfusun iki katına

çıkması için 35 yıllık bir süre yeterli olmaktadır. 2010-2011 döneminde saha nüfusu % 3,8 oranında arttığına göre, bu hızla artmaya devam ederse saha nüfusu yaklaşık 18,2 yıl sonra iki katına çıkacak demektir.

$$Dt = \ln 2 : r$$

formülü de nüfusun ikiye katlanma süresini hesaplarken kullanılır.

$$Dt = \text{Nüfusun ikiye katlanma süresi}$$

$$\ln 2 = \text{Sabit sayı (0. 69315)}$$

$$r = \text{Yıllık ortalama nüfus artış hızı}$$

2010-2011 döneminde saha nüfusu 0.038 (% 3,8) arttığına göre bu artış hızı ile saha nüfusu;

$$Dt = \ln 2 : r$$

$$Dt = \ln 2 : 0.038$$

$$Dt = 0. 69315 : 0.038$$

$$Dt = 18,2 \text{ yıl olur.}$$

4.1.4. Nüfus Hareketleri

4.1.4.1. Doğumlar ve Ölümler

Dinamik bir özellik gösteren nüfusun önemli değişkenlerinden biri de doğumlar ve ölümlerdir. Özellikle doğal nüfus artışının belirlenmesi için yıllık doğum ve ölüm oranlarının bilinmesi gerekir. Çünkü yıllık doğum ve ölüm oranları arasındaki fark yıllık doğal nüfus artışını vermektedir (Özav, 1996: 68).

Nüfus miktarını etkileyen faktörler arasında, doğum ve ölüm oranları temel faktörlerdir. Ancak ülkemizde doğum ve ölüm oranlarının yardımı ile ortaya çıkan doğal nüfus artışını gösteren veriler henüz yeterli değildir. Araştırma sahasına ait doğum ve ölüm oranlarını belirlemede ilçe sağlık grup başkanlığı verilerinden faydalanılmıştır. Doğurganlık konusundaki bilgiler Şanlıurfa il sağlık müdürlüğü 2010 yılı verilerinden faydalanılarak belirlenmiştir. Canlı doğum sayısının, 15-49 yaş arasındaki kadın doğurgan nüfusun toplam kadın nüfusuna bölünmesiyle ortaya çıkan doğurganlık oranı, sahada 2010 yılı kayıtlarına göre ‰ 220,8 olmuştur. Sahada yaşayan 15-49 yaş arası kadın nüfusu 28.412 kişidir. 2010 yılı boyunca sahada olan canlı doğum sayısı ise 6.480'dir. Veriler sadece ilçe merkezini kapsamakta ve kırsal alan dâhil edilmemiştir. Aynı dönemde ülke genelindeki ortalama doğurganlık oranı ise ‰ 71,5 olmuştur. Sahadaki doğum oranları ülke ortalamasına göre çok fazladır. Özellikle kadın nüfusunun ekonomik olarak bağımsız olamaması ve erkeklere bağımlı olması doğum oranlarının fazla olmasındaki en önemli etkidir. Aynı dönemde sahada kaba doğum hızı ‰ 55,9 olmuştur, Ülke genelindeki kaba doğum hızı ortalaması ise ‰ 17 olmuştur. Sahadaki kaba doğum hızı ortalaması, ülke ortalamasının 3 katından daha fazladır. Sahada 2010 yılı ölüm sayısı ise 521 olmuştur. Sahadaki kaba ölüm hızı oranı ‰ 5'tir.

Aynı dönemde ülke genelindeki kaba ölüm hızı oranı ise % 0,5 olmuştur. Kaba ölüm hızı oranının ülke ortalamasıyla paralellik göstermesi nüfusun sağlık durumu açısından sevindirici bir gelişmedir.

4.1.4.2. Göçler

Göç, devinim ve insanın yerleşme yerinde, bazı dönemlerde kalıcı, değişimlerdir. Göçler itici ve çekici faktörlerin etkileri ile ortaya çıkmaktadır. İtici faktörler insanları mevcut yerleşmelerinden hoşnutsuz eden baskılar nedeniyle uzaklaştırırken, çekici faktörler insanların yeni bir yere yerleşmesine etki eder. Göç kısaca, insanların yaşadıkları yerleri herhangi bir amaçla uzun veya kısa süreli olarak değiştirmesi olayıdır (Akış, 2002: 12).

İnsanların buldukları yaşam alanını mekânsal olarak değiştirme olayını ifade eden göç hareketi, bir ülkenin sınırları içinde olabileceği gibi, ülkeler ve kıtalar arasında da olabilmektedir. Bu bakımdan göç hareketi iki ana gruba ayrılır; ülke içinde yapılan göç ve ülkeler arasında yapılan göç. Bunlardan ülke içinde yapılan iç göç denir, ülkeler arasında yapılan ise dış göç denir. Ülkemizde, ülke içinde yapılan göçlerin durumu, nüfusun doğum yerleri dikkate alınarak belirlenebileceği gibi, nüfusun ikametgâh durumuna bakarak da belirlenebilir.

Araştırma sahası olan Siverek ilçesi 1970-80-90'lı yıllarda ülkenin batı bölgelerine yoğun bir göç vermiştir. Bölgedeki sağ-sol ve terör olayları bu göçlerin ana nedeni olmuştur. Büyük ailelerden oluşan aşiretlerin inceleme sahasındaki toplumun sosyo-kültürel yapısında çok önemli bir yeri vardır. Aşiretler arası anlaşmazlıklarda bazen bir kaç yüz kişiden oluşan büyük bir aile toplu olarak göç edebilmektedir. Buna benzer yüzlerce olay geçmişte sahada yaşanmıştır. Buna örnek olarak tez yazarının yakın akrabaları olan 60 kişilik bir aileler grubunun yakın bir zamanda toplu olarak ülkenin batısındaki başka bir şehre göç etmesi gösterilebilir. Günümüzde de bu tür büyük gruplar halindeki iç göç olayları yaşanmaktadır. Yine 2000'li yıllara kadar Avrupa ülkeleri terör nedeniyle araştırma alanının da bulunduğu bölgeden mülteci göçü kabul ettiğinden insanlar rahatlıkla Avrupa'ya göç edebiliyordu. Özellikle Almanya sahadan yapılan dış göçlerin yoğunlaştığı yer olmuştur. Sahadan yurt içi ve yurt dışına göçler olmakla birlikte kırsal alandan da sahaya göçler olmaktadır. 1980'den sonra Siverek idari sınırları içinde yer alan köy ve nahiyelerden merkeze doğru yoğun bir göç olmuştur. Yine Siverek ilçesinin kuzey komşusu olan Diyarbakır'a bağlı Çermik ilçesi de hem merkezden hem de kırsal alandan araştırma sahasına yoğun bir göç vermiştir. Torosların kenar kıvrımları arasında, şehrin yatay yönde mekânsal olarak gelişmesi için düz alanların yetersiz olduğu engebeli bir alanda kurulmuş olan Çermik ilçesi, gelişmeye elverişli olmadığından ilçeye bağlı nüfus Siverek'e göç etmektedir. 2011 verilerine göre nüfusa kayıtlı olduğu il farklı olup Siverek'te ikamet eden kişi sayısına baktığımızda toplam 9.236 kişi bulunmakta ve bunlardan Diyarbakır nüfusuna kayıtlı olup Siverek'te ikamet eden 4.507 kişi bulunmaktadır. Adıyaman nüfusuna kayıtlı olup Siverek ilçesinde ikamet eden 678 kişi bulunmaktadır. Adana'ya kayıtlı 356 kişi Siverek sınırları içerisinde ikamet etmektedir. Adıyaman'ın Kâhta ilçesi araştırma sahasıyla yoğun bir ekonomik ve sosyal ilişki içerisinde. Doğal olarak araştırma sahasına göçler de olmuştur. Yine araştırma sahasından Adana ve ilçelerine geçmişte yoğun bir işçi göçü olmuştur. Sahada Adana'ya kayıtlı kişi sayısının fazla olması, geçmişte göç eden nüfusun bir kısmının geri dönmüş olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. 2 :Nüfusuna Kayıtlı Olduğu İle Göre Siverek' te İkamet Edenler (TÜİK,2011).

Nüfusa Kayıtlı olduğu İl	Kişi Sayısı	Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl	Kişi Sayısı	Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl	Kişi Sayısı	Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl	Kişi Sayısı
Adana	356	Çorum	67	Kastamonu	19	Samsun	47
Adıyaman	678	Denizli	44	Kayseri	61	Siirt	47
Afyon	86	Diyarbakır	4507	Kırklareli	9	Sinop	9
Ağrı	30	Edirne	7	Kırşehir	42	Sivas	90
Amasya	25	Elazığ	174	Kocaeli	2	Tekirdağ	6
Ankara	93	Erzincan	4	Konya	178	Tokat	48
Antalya	30	Erzurum	60	Kütahya	36	Trabzon	39
Artvin	10	Eskişehir	37	Malatya	143	Tunceli	15
Aydın	22	Gaziantep	159	Manisa	68	Zonguldak	10
Balıkesir	55	Giresun	13	K. Maraş	203	Uşak	25
Bilecik	5	Gümüşhane	5	Mardin	95	Van	113
Bingöl	62	Hakkâri	30	Muğla	29	Yozgat	45
Bitlis	17	Hatay	270	Muş	26	Aksaray	30
Bolu	18	Isparta	50	Nevşehir	23	Bayburt	3
Burdur	14	Mersin	231	Niğde	35	Karaman	19
Bursa	20	İstanbul	29	Ordu	28	Kırıkkale	35
Çanakkale	18	İzmir	77	Rize	6	Batman	13
Çankırı	31	Kars	11	Sakarya	14	Şırnak	19
Osmaniye	128	Düzce	18	Kilis	36	Karabük	17
Yalova	0	Iğdır	5	Ardahan	14	Bartın	14

4.1.5. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Yapısı

4.1.5.1. Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Nüfusun yaş ve cinsiyet bileşimi (kompozisyonu) önemli nüfus özellikleridir. Bilindiği üzere bir yerdeki nüfusu oluşturan bireylerin her birinin ayrı bir doğum tarihi ve buna bağlı olarak da yaşı vardır. Bu bireylerden belli bir zaman diliminde, meselâ

aynı takvim yılında doğmuş olanlar kuşak (nesil) olarak tanımlanırlar. Her kuşağın kendini özgü özellikleri, tercihleri, beklentileri ve davranış biçimleri söz konusudur. Diğer taraftan toplumu oluşturan bireylerin cinsel kimlikleri de yaş kompozisyonu gibi önemsenmesi gereken bir durumdur. O nedenle nüfusu oluşturan bu yaş ve cinsiyet gruplarının incelenmesi ve mekânsal analizlerinin yapılması son derece önemlidir (Özgür, 2010: 18).

Araştırma sahasında 2011 yılında yapılan sayımda toplam nüfus 115.891 kişidir. Sahadaki nüfusun % 50,01'sini yani 57.974 kişi erkek nüfusu oluşturmakta, % 49,99'ini ise yani 57.917 kişi kadın nüfusu oluşturmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki nüfus farkı 57 kişidir. 2011 yılında sahadaki nüfusun cinsiyet oranı ise 100,01 dur. Yani 100 kadına 100,01 erkek düşmektedir. Nüfusun cinsiyet oranı çok küçük bir farkla da olsa erkekler lehinedir. Cinsiyet oranı bir yerdeki nüfusun kadın ve erkek oranını vermekten öte araştırma alanındaki kadın ve erkek nüfusu arasındaki dengenin kurulup kurulmadığı üzerinde durur. Araştırma sahasında yaptığımız gözlemlere göre sahada iş bulma imkânlarının düşük olması ve dışarıya erkek işçi göçünün fazla olmasına rağmen kadın ve erkek nüfus oranının dengede olmasının farklı bir nedeni vardır. Sahadan daha önce ülkemizin diğer bölgelerine büyük aile grupları halinde ve kişisel olarak yoğun göçler olmuştur. Ülkenin diğer bölgelerinde yaşayan özellikle bekâr erkek nüfusu, evlendikleri kişileri daha çok araştırma sahasından seçmektedir. Bunun ana nedeni saha insanına özgü sosyo-kültürel unsurlardır. Saha dışına göç eden nüfus kültürel olarak saha insanına henüz yakın olduğundan özellikle bekâr erkek nüfusu evleneceği insan tercihini araştırma sahasından yapmaktadır.

Tablo 4. 3 : Siverek İlçe Merkezinde Sayım Yıllarına Göre Cins Oranları (TÜİK,2011).

Sayım Yılı	100 Kadına Düşen Erkek Sayısı	Sayım Yılı	100 Kadına Düşen Erkek Sayısı
1927	96.2	1970	100.6
1935	89	1975	107.6
1940	95.1	1980	102.9
1945	90.2	1985	106.4
1950	103.2	1990	106.9
1955	102.4	2000	106.7
1960	107.8	2007	97.7
1965	98.4	2011	100.1

Sahada ilk modern nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 14.988 kişi olan toplam nüfusun % 49'unu yani 7.350 kişiyi erkek nüfus oluşturuyordu. Nüfusun % 51'i

yani 7.638 kişi ise kadın nüfusundan meydana geliyordu. Savaştan yeni çıkmış olan ülkemizde o tarihlerde genel olarak kadın nüfusu erkek nüfusundan fazlaydı. 1927 yılında sahadaki nüfusun cinsiyet oranı ise 96,2 idi. Kadınlar lehine bir oran vardır.

Araştırma sahasında kadın nüfus oranının erkek nüfus oranına göre en fazla olduğu sayım dönemi 1935'tir. Bu tarihte toplam 15.137 kişinin bulunduğu araştırma sahasında 7.129 erkek, 8.008 kadın bulunmaktaydı. Kadın nüfusun toplam nüfusa oranı % 52,9, erkek nüfusun oranı ise % 47,1'dir. 1935 yılında nüfusun cinsiyet oranı 89,0 olmuştur. Araştırma sahasında 1927'den günümüze kadar kadınlar lehine görülen en yüksek cinsiyet oranı 89,0 olmuştur. Sahada 1940 yılında da kadın nüfus oranı erkek nüfus oranına göre daha yüksektir. Cinsiyet oranı da kadınlar lehinedir. 1940 yılında 16.711 kişi olan toplam nüfusun % 48,7'si yani 8.146 kişi erkek, % 51,3'ü yani 8.565 kişi ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. 1940'da nüfusun cinsiyet oranı 95,1 ile kadınlar lehinedir.

1945 yılında araştırma sahasında cinsiyetler arasında en büyük ikinci oran farkı oluşmuştur. 17.264 kişiden oluşan toplam nüfusun % 47,4'ü yani 8.189 kişi erkeklerden meydana gelmekte, nüfusun % 52,6'sı yani 9.075 kişi kadınlardan meydana gelmektedir. Nüfusun cinsiyet oranı 90,2 ile kadınlar lehinedir. 1935'ten sonra kadınlar lehine en yüksek cinsiyet oranı bu dönemde olmuştur. Bu dönemde ikinci dünya savaşından dolayı erkek nüfusun silah altına alınması cinsiyet oranındaki dengesizliği oluşturan en büyük etmendir.

1960 yılında toplam nüfus 26.134 kişiden oluşuyordu. Nüfusun % 51,9'unu oluşturan 13.555 kişi erkek nüfusunu, % 48,1 yani 12.579 kişi ise kadın nüfusunu meydana getirmekteydi. 1927'den itibaren ilk defa bu dönemde araştırma sahasındaki erkek nüfusu kadın nüfusunu geçmiştir. Nüfusun cinsiyet oranı 107,8 ile erkekler lehinedir. Araştırma sahasında 1927-2011 dönemleri arasında erkek nüfusun kadın nüfusuna göre en yüksek oranı bu dönemde olmuştur.

1965 yılında 27.527 kişiden oluşan nüfusun % 49,6'sı yani 13.657 kişi erkek, % 50,4'ü yani 13.870 kişi ise kadın nüfusunu oluşturur. 1950-1960 arası dönemlerde kadın nüfusunu geçen erkek nüfusu, bu dönemde yine kadın nüfusundan daha azdır. Nüfusun cinsiyet oranı 98,4 ile kadınlar lehinedir. 1970 yılından itibaren 2007 yılına kadar araştırma sahasında erkek nüfusu kadın nüfusundan fazla olmuştur. 2007 yılında kadın nüfusu erkek nüfusunu geçmiş ancak son sayımın yapıldığı 2011 yılında yine erkek nüfusu kadın nüfusundan daha fazla olmuştur.

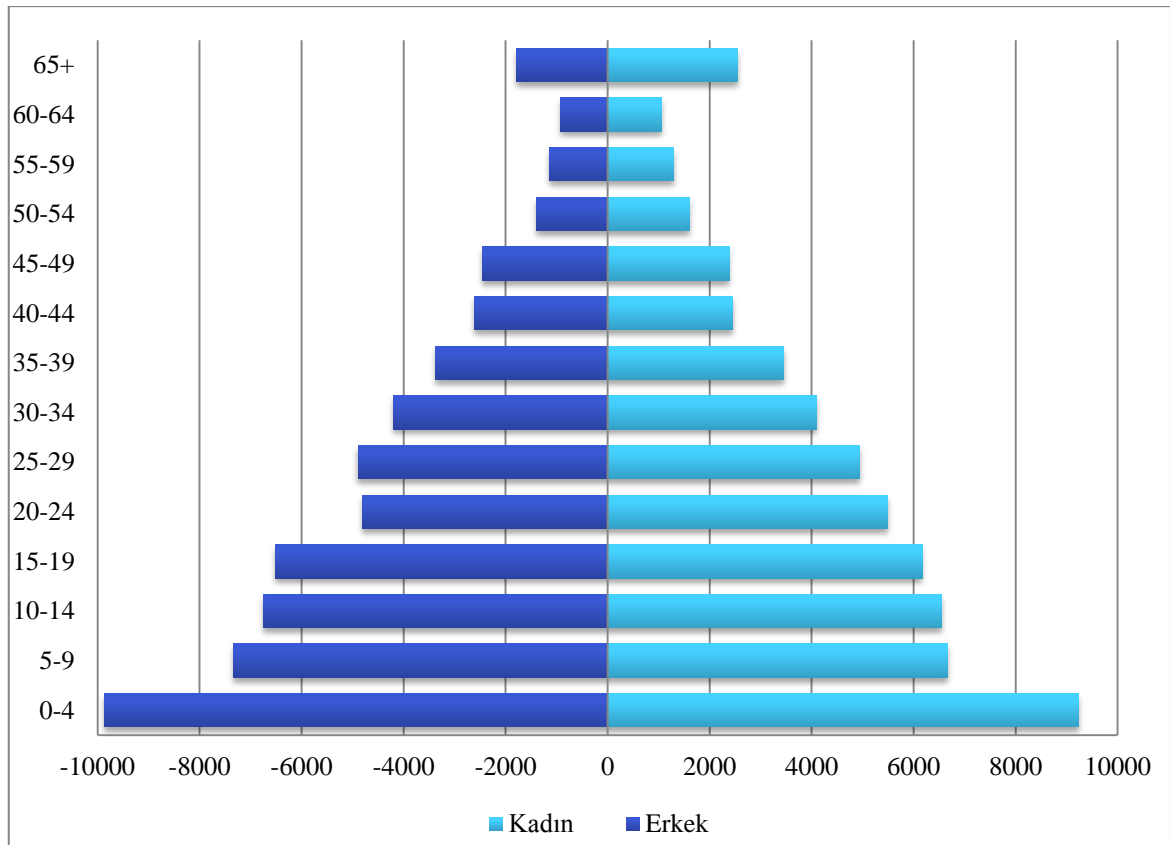
1970 yılında 34.146 kişi olan toplam nüfusun % 50,1'i yani 17.126 kişi erkek nüfusunu oluşturmakta, nüfusun % 49,9'u yani 17.020 kişi ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. Nüfusun cinsiyet oranı ise 100,6 ile erkekler lehinedir. 1975 yılındaki sayımda ise toplam nüfus 40.990 kişidir. Sahadaki nüfusun % 51,8'i yani 21.248 kişi erkek nüfusundan oluşmakta, nüfusun % 48,2'si yani 19.742 kişi kadın nüfusundan oluşmaktadır. 1960 da % 51,9'luk erkek nüfus oranından sonra bu dönemdeki % 51,8'lik erkek nüfus oranı araştırma sahasında 1927-2011 yılları arasında görülen en yüksek ikinci erkek nüfus oranı olmuştur. Bu dönemde nüfusun cinsiyet oranı 107,6 ile erkeklerin lehinedir.

1980 yılında 29.464 olan toplam nüfus içinde erkek nüfusun oranı 14.949 kişi ile % 50,7'dir. Kadın nüfusun oranı ise 14.515 kişi ile % 49,3'tür. Nüfusun cinsiyet oranı 102,9 ile erkeklerin lehinedir. 1985 yılında 48.333 kişi olan toplam nüfusun % 51,5'i yani 24.914 kişi erkek nüfusunu oluşturmakta, nüfusun % 48,5'i yani 23.419 kişi de kadın nüfusunu oluşturmaktadır. Nüfusun cinsiyet oranı 106,4 ile erkeklerin lehinedir.

1990 yılında toplam nüfus 63.049 kişidir. Nüfusun % 51,6'sı yani 32.578 kişi erkek nüfus,% 48,4 yani 30.471 kişi ise kadın nüfustur. Cinsiyet oranı ise 106,9 dur.

2000 yılında muazzam bir artış yaşayan nüfus 126.820 kişi olmuştur. Nüfusun % 51,4'ü yani 65.491 kişi erkek nüfusunu oluşturmakta, nüfusun % 48,6'sı yani 61.329 kişi kadın nüfusunu oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi büyük bir nüfus artışı olmasına rağmen kadın-erkek oranında büyük bir farklılık olmamıştır. Nüfusun doğal dengesi korunmuştur. 2000 yılında nüfusun cinsiyet oranı 106,7 ile erkeklerin lehinedir.

2007 yılında 1970 den beri devam eden erkek nüfus oranının kadın nüfus oranından daha fazla olma durumu sona ermiştir. 108.094 kişi olan toplam nüfusun % 49,4 ünü yani 53.430 kişi erkek nüfusunu oluşturmaktadır, Toplam nüfusun % 49,6'sını yani 54.664 kişi ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. 100 kadına düşen erkek sayısı da kadınlar lehine olup 97,7'dir.

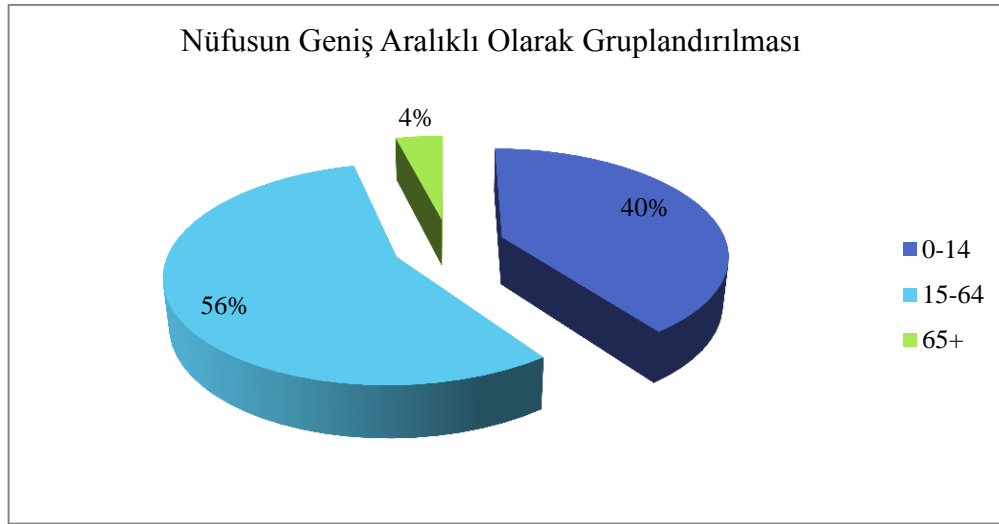

Şekil 4. 3: Siverek İlçe Merkezinin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (TÜİK,2011).

Genel olarak geniş bir piramit kaidesi hızlı bir nüfus artışı ve doğumlarla ilgidir. Eğer piramit her yaş grubunda giderek daha az nüfus göstererek yükseliyor yani piramide benzer bir yapı alıyorsa ideal bir nüfus yapısı gösteriyor demektir. Eğer piramit şekil değiştirip oval bir hal almışsa piramidin ait olduğu oranda yakın bir gelecekte nüfusta azalma olacağı anlaşılır (Tümertekin, 1994: 178-179). Gruplandırma değişik yaş limitlerine göre yapılabilir. Ancak nüfusta bağımlılık oranı ve çalışma çağındaki nüfusun belirlenmesi bakımından, gruplandırmanın 0-14, 15-65 ve 65 yaş ve üzeri şeklinde yapılması pratik bir takım sonuçlar verir. Zaten milletler arası ölçütler ve ülkemizde DPT' nin, SPD ile DİE' nin işgücü değerlendirmelerine yönelik

çalışmalarında bu gruplandırma şekli uygulanmaktadır. Ancak Türkiye’de çalışma çağı nüfus ve çalışan (aktif) nüfusun 15-64 yaş dilimleri arasında alınması, pratikte fazla bir anlam taşımaz. Çünkü kırsal kesimde ve tarım toplumu karakteri taşıyan ülkelerde üretime katılma çağı çok küçük yaşlarda (5-6) başlamakta ve çok ileri yaşlara (70-80) kadar sürebilmektedir. Ancak yine de uluslararası kriterlere uyması bakımından 15-64 yaş dilimindeki toplam nüfus, çalışabilecek nüfus diye tanımlanır (Doğanay, 1997: 166). Araştırma sahasının nüfus piramidi gelişen tipte bir nüfus piramididir.

2011 yılı nüfus sayımı sonuçlarına baktığımızda 115.891 kişi olan toplam nüfusun % 16,5’ini meydana getiren 19.105 kişi 0-4 yaş grubunu oluşturmaktadır. Bu yaş grubu 6-13 yaş grubundan sonra toplam nüfus içinde oranı en fazla olan yaş grubudur. 0-4 yaş grubunun fazla olması sahada doğum oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. 6-13 yaş grubunda toplam 27.242 kişi bulunmakta ve toplam nüfusun % 23,5’ine denk gelmektedir. Araştırma sahasında en fazla görülen yaş grubudur. Sahada 0-14 yaş grubunu oluşturan bağımlı nüfus oranı % 40 olup kişi sayısı 46.347 kişidir. 15-64 yaş grubunu oluşturan aktif nüfus oranı toplam nüfus içinde % 56’dır. 65.214 kişi faal nüfus olarak bulunmaktadır. Faal nüfus grubu içinde kişi sayısı en az olan yaş grubu 1975 kişi ile 60-64 yaş grubu, kişi sayısı en fazla olan yaş grubu ise 12.681 kişilik nüfus ile 15-19 arası yaş grubudur.

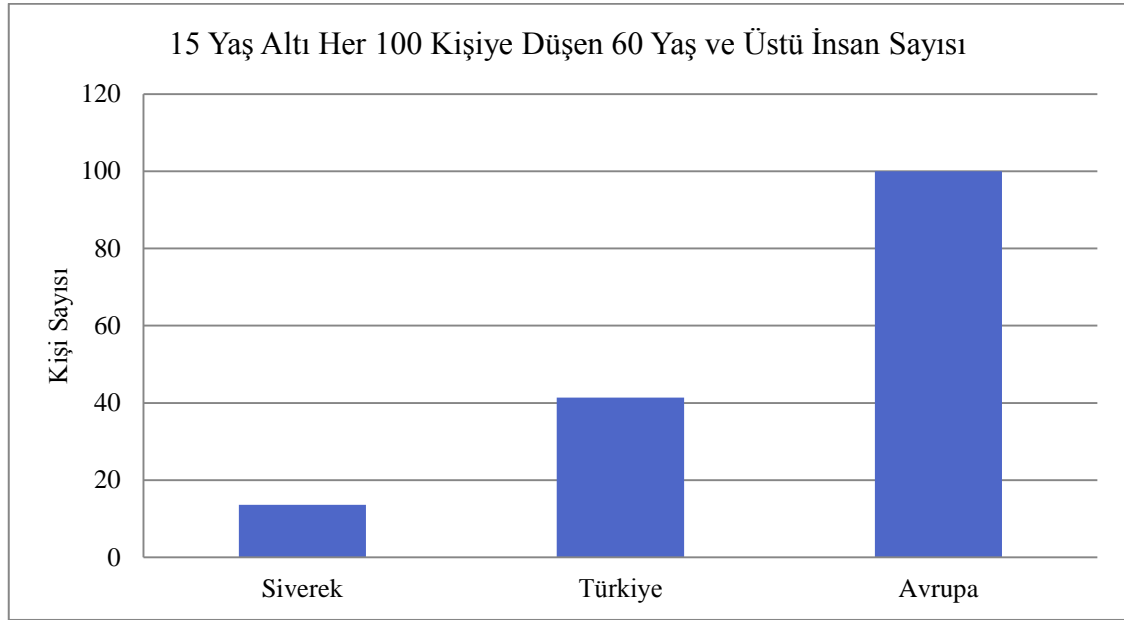
Şekil 4. 4: Araştırma Sahasında Nüfusun Geniş Aralıklı Gruplandırılması (TÜİK,2011).

Sahada 2011 verilerine göre 65+ yaş grubunda bulunan bağımlı nüfus oranı % 4’tür. 4.330 kişiden oluşan 65+ grubunda kadın nüfus oranı 2.543 kişi ile % 58,8’dir. Erkek nüfus oranı ise 1.787 kişi ile % 41,2’dir. Tüm yaş grupları içinde kadın nüfus oranının erkek nüfus oranına en fazla fark attığı yaş grubu, 65+ yaş grubudur.

Sahadaki bağımlı nüfus oranı % 77,7 gibi çok yüksek bir oran çıkmaktadır. Bunda en önemli etken, nüfusun % 40’ını meydana getiren 0-14 yaş grubudur. Doğurganlık hızının çok yüksek olması ve son yıllarda gelişen sağlık ve beslenme imkânları ile birlikte 0-14 yaş grubundaki nüfus oranı diğer yaş gruplarına göre çok fazla artmıştır. Sahadaki genç bağımlılık oranı % 71, yaşlı bağımlılık oranı ise % 6,6’dır. Bu oranlara göre sahadaki faal nüfusu oluşturan her beş kişiden neredeyse

dördüne bir bağımlı nüfus düşmektedir. Ülkemiz ortalamasına göre ise bağımlı nüfus oranı % 51,2'dir. Ülke genelinde de bağımlı nüfus oranı yüksektir. Nüfusu oluşturan her 2 kişiden biri bağımlı nüfustur.

Sahadaki yaşlanma endeksi % 13,6'dır. Yani 15 yaş altı her 100 kişiye düşen 60 yaş ve üstü kişi sayısı 13,6'dır. Aynı oran ülkemiz genelinde % 41,4'tür. Gelişmiş ülkelerde ise bu değer 100 ün üzerindedir. Görüldüğü gibi araştırma sahasında nüfusun yaşlanma hızı düşüktür ancak bu durum, sahanın ekonomik seviyesinin de ne kadar düşük olduğunu gösterdiğinden sevindirici bir istatistik değildir. Gelişmişlik durumlarına göre gelişmiş bölgelerde yaşlanma endeksi yüksek iken, geri kalmış bölgelerde yaşlanma endeksi düşüktür.

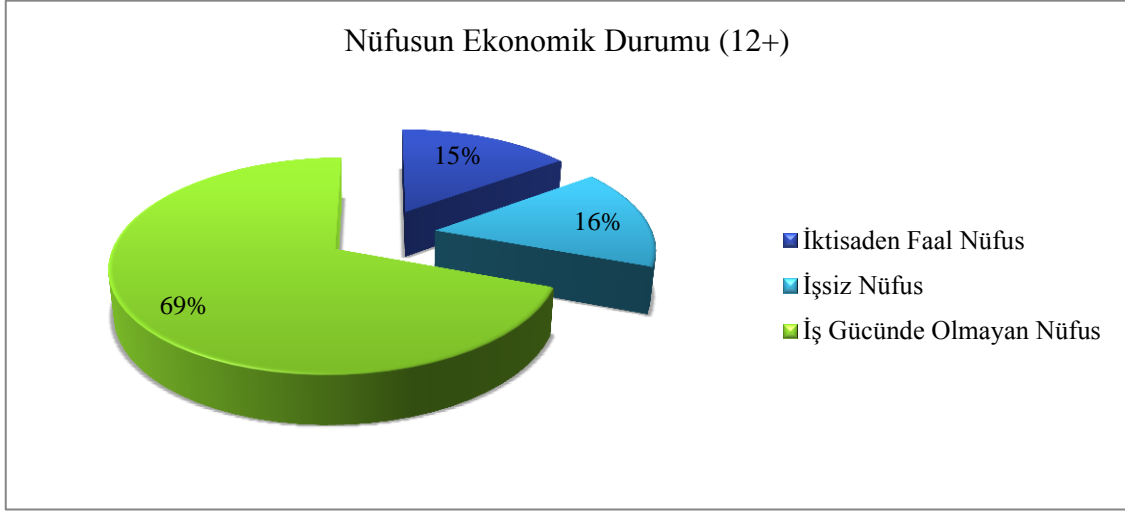

Şekil 4. 5 : Araştırma Sahasının Türkiye ve Avrupa ile Karşılaştırmalı Yaşlılık Endeksi (TÜİK,2011).

4.1.5.2. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri

İnsanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için üretim yapmak zorundadırlar. Ekonomik faaliyetler sonucunda bazen mal, bazen de hizmet üretilmektedir. Çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı, bir yerin aynı zamanda gelişmişlik derecesinin de göstergesidir. Özellikle tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların oranları bu tespiti yapmada yardımcı olur. Tarım sektöründe çalışanların oranının diğer sektörlerle göre fazla olduğu yerlerin gelişmişlik düzeyinin, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranının fazla olduğu alanlara göre daha düşük olduğu görülür.

Siverek ilçesinde iktisaden faal olan nüfus ve oranı ilçe toplam nüfusu içinde oldukça düşük bir değere sahiptir. Sahada iktisaden faal olan nüfus toplamı; 12.445 (10.924 erkek, 1.521 kadın olmak üzere) kişidir. İşsiz olanların sayısı; 12.655 (10.637 erkek ve 2.018 kadın) iken, işgücünde olmayan nüfus (emekli, öğrenci) ise 56.021 (20.136 erkek ve 35.881 kadın) kişi olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifade ile Siverek ilçe merkezindeki nüfusun %15'ü faal nüfus, %15,6'sı işsiz nüfus ve % 69'u ise işgücünde olmayan (faal olmayan) nüfusu kapsamaktadır.

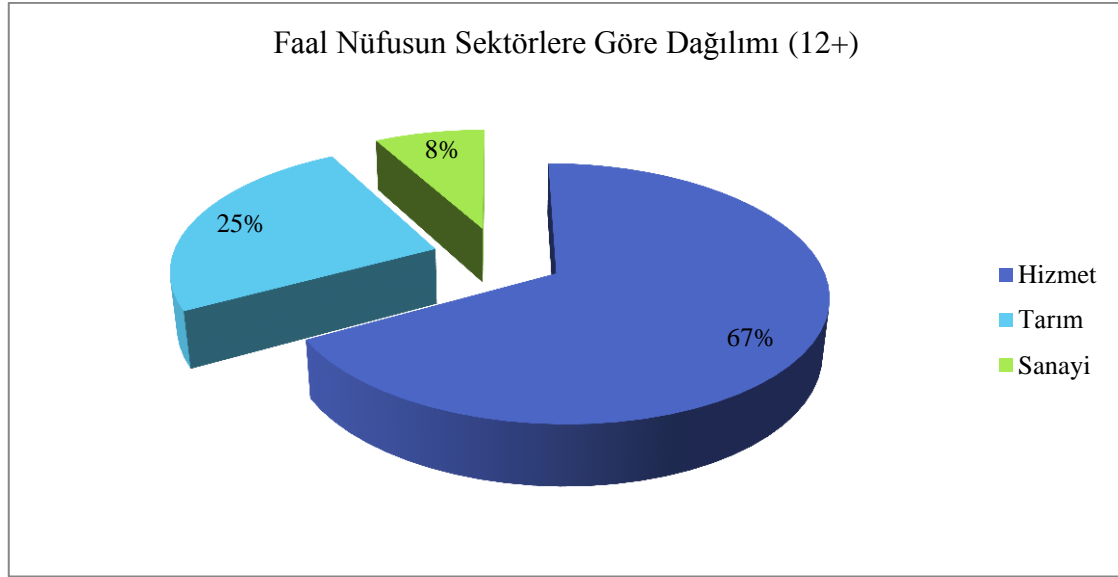
Şekil 4. 6: Araştırma Sahası Nüfusunun Ekonomik Durumu % (TÜİK,2000).

Faal olmayan nüfusun % 51,9' unu (29.067) ev kadınları meydana getirir. % 25,4' ü (14.243) öğrencilerden meydana gelir.

Sanayi sektörünün gelişmediği sahada, çalışan nüfusun büyük kısmı hizmet ve tarım sektöründe çalışmaktadır. Sahada iktisaden faal olan 12+ nüfusun % 67'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Faal nüfusun % 25'i tarım sektöründe çalışmakta ve geri kalan % 8'i ise sanayi ve diğer faaliyet kollarında çalışır.

Faal nüfus içindeki kadın nüfus oranı da oldukça ilginçtir. Siverek ilçesinde kadın nüfusun, iktisaden faal olan toplam nüfus içindeki oranı sadece % 14 civarındadır. Kadın nüfusun en yoğun olduğu alan ise "faal olmayan nüfus" başka bir ifadeyle çalışmayan, üretemeyen nüfus kategorisinde % 64'lik bir orana sahiptir. Ekonomik faaliyet türüne göre istihdam edilen nüfusun en yoğun olduğu alan "Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler" kategorisidir. Belediyeden eğitim kurumlarına, güvenlik birim ve kurumlarından, serbest ticaret birimlerine kadar birçok sektörü kapsayan bu alanda 3.756 erkek ve 555 kadın olmak üzere toplam 4.311 kişi çalışmakta ve iktisadi yaşama önemli katkılar sunmaktadır.

Siverek ilçesinde ekonomik faaliyet alanı en yüksek olan orana (% 34,6) sahiptir. İkinci sırada ise ziraate dayalı ekonomik faaliyetler gelmektedir. Sahada ziraate dayalı ekonomik faaliyetlerde çalışan sayısı 2.210 erkek, 859 kadın olmak üzere toplam 3.069 kişidir. Toplam çalışan nüfus içindeki payı % 24,6'dır. Ziraat alanında çalışan faal nüfusun % 39'u kadın nüfustan oluşmaktadır. Özellikle pamuk ve mısır tarlalarında, çapa ve hasat dönemlerinde çalışan kadın işçi sayısı oldukça yüksektir. Araştırma sahasında inşaat sektöründe çalışan/ aktif olan nüfusun tüm faaliyetler içindeki oranı % 7,5 'dur.

Şekil 4. 7 : Araştırma Sahasında Faal Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı (TÜİK,2000).

Araştırma sahasında nüfusun en az çalıştığı iktisadi faaliyet türü 2 erkek nüfus ile madencilik ve taş ocakçılığıdır. Araştırma sahasında resmi verilere göre herhangi bir maden bulunmamaktadır. Sahanın kuzeyinde Çermik sınırına doğru ise kum ocakları bulunur. İlçe merkezinde imalat sanayisinde çalışan nüfusun, faal nüfus içindeki oranı % 7'dir. Faal olan nüfusun 25'ü kadın ve 888'ü de erkek olmak üzere toplam 913 kişi imalat sanayisinde faaliyet göstermektedir. İlçe merkezinde toptan ve perakende satış yapan ticari mekânlarda çalışan nüfus ise 2.250 kişidir. Bu nüfusun 25'i kadın, 2.225'i ise erkektir.

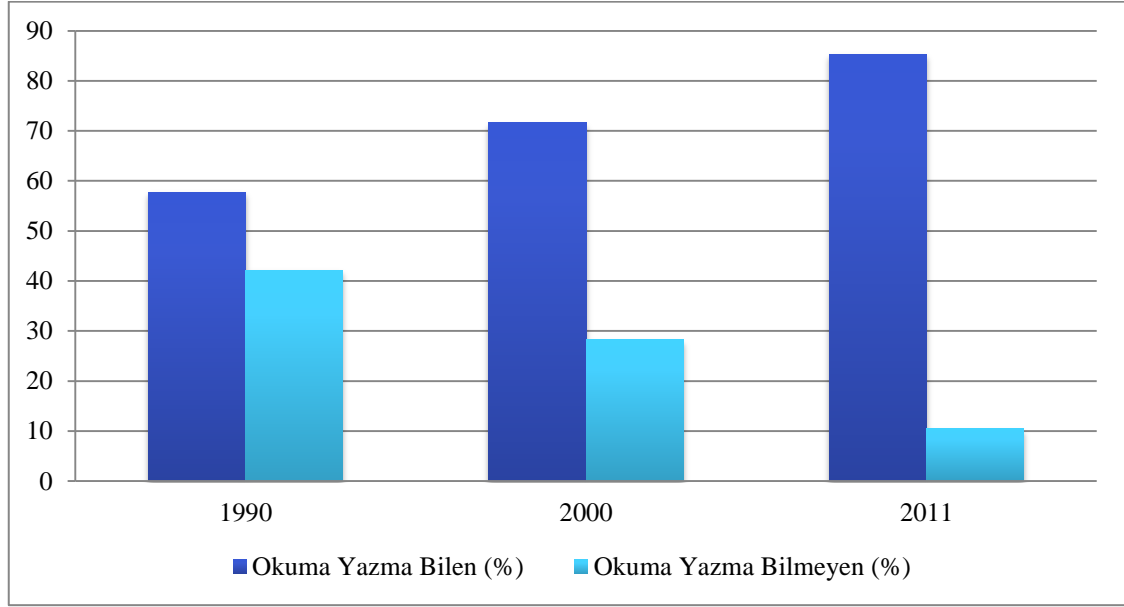
4.1.5.3. Nüfusun Eğitim Durumu

Nüfusun eğitim ve kültür durumunun yüksek olması, şu ana kadar açıkladığımız birçok nüfus hareketini doğrudan etkileyebilen bir oluşumdur. Bunun yanında nüfusun eğitilmiş olması yerleşmelerin sosyo-kültürel yapısı ile ekonomik kalkınmasında da son derece önem taşımaktadır. Fakat nüfusun eğitim durumunu genel olarak okur-yazar olan ve olmayan nüfus şeklinde değerlendirmede bu kriter tek başına yeterli değildir. Bunun yanında okullaşma oranı, okul açığı, nüfusun eğitim kademeleri, okul öğretmen-öğrenci sayısı dengesinin de göz önünde bulundurulması gerekir (Doğanay, 1994: 163).

1990 yılında sahada 6 yaş ve üzeri grupta toplam 50.839 kişi bulunmaktaydı ve bu nüfusun % 57,8 oluşturan 29.387 kişi okuma yazma bilmekteydi. 6 yaş ve üzeri nüfusun % 42,2 sini oluşturan 21.443 kişi ise okuma yazma bilmiyordu. 1990 yılında okuma yazma bilen ama bir okul bitirmeyen kişi sayısı 9.656 idi. İlkokul mezunu 12.914 kişi, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunu 3.325 kişi, lise mezunu ve dengi meslek lisesi mezunu 2.883 kişi, yüksekokul ve fakülte mezunu ise 603 kişiydi.

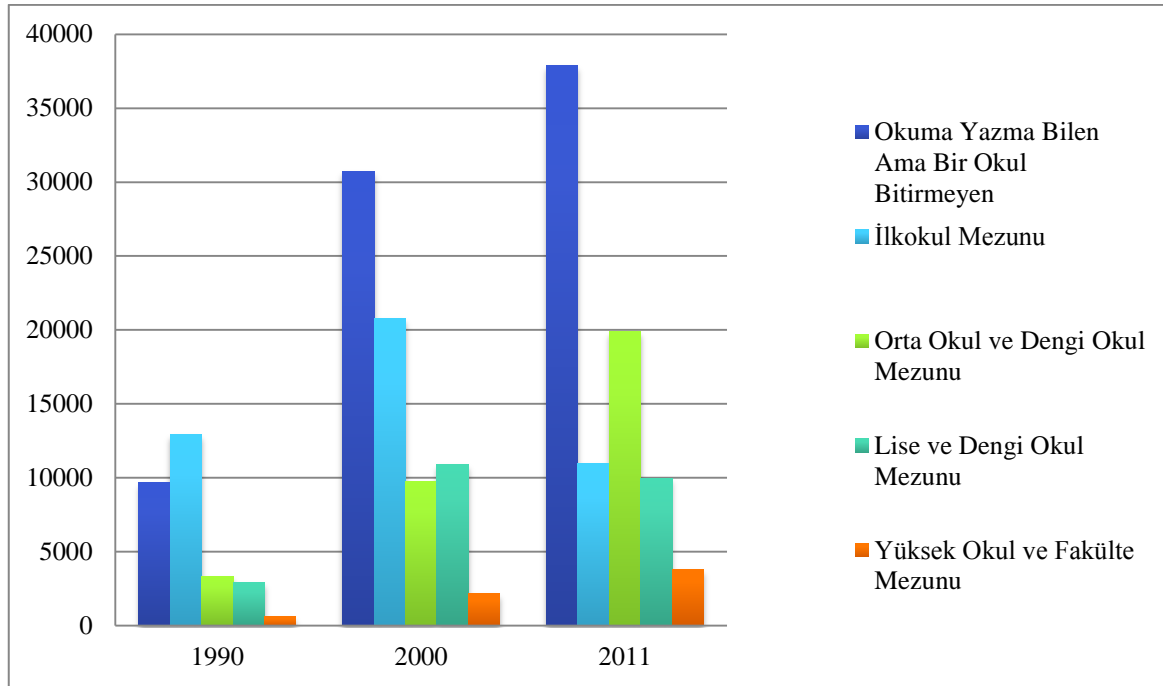
2000 yılında 6 yaş ve üzeri toplam nüfus 103.976 kişiydi. 6 yaş ve üzeri nüfusun % 71,7 si yani 74.528 kişi okuma yazma bilen, % 28,3 ü yani 29.191 kişi ise okuma yazma bilmiyordu. 257 kişinin okuma yazma durumu ile ilgili herhangi bir veri elde edilememiştir. 2000 yılında sahada okuma yazma bilen ama bir okul bitirmeyen 30.710 kişi, ilköğretim mezunu 20.776 kişi, ilköğretim mezunu 3.173 kişi, ortaokul ve dengi

meslek okulu mezunu 6.566 kişi, Lise ve dengi meslek lisesi mezunu 10.895 kişi, yüksekokul ve fakülte mezunu 2.165 kişi bulunmaktaydı.

Şekil 4. 8: Siverek İlçe Merkezindeki Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Okuma-Yazma Bilen Oranları (TÜİK,2011).

Araştırma sahasında 2011 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde nüfusun eğitim durumunu belirten ve yabancıların kapsama alınmadığı verilere göre 5+ yaş grubunda bulunan toplam 96.786 kişinin % 85,4 ünü meydana getiren 82.646 kişi okuma yazma bilmektedir. Aynı dönemde ülkemizdeki okuryazarlık oranı ise % 96,30'dur. 5+ yaş grubu nüfusun % 10,6'sını oluşturan 10.268 kişi ise okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyen grup içinde kadınların oranı 8.115 kişi ile % 79'dur. Erkeklerin oranı ise 2.153 kişi ile % 21'dir. Sahada okuma yazma bilmeyen kadın nüfusunun erkek nüfusuna göre daha fazla olmasının temel nedeni kız çocuklarının okula gönderilme oranının düşük olmasıdır. Ancak bu durum son 15-20 yılda değişmeye başlamıştır. Sahada 6-13 yaş arasında olup okuma yazma bilmeyen kadın 21'dir. 19 yaşından sonra kadınlarda okuma yazma bilmeyen kişi sayısı artmaktadır. 19-24 yaş arası okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 834 kişidir.

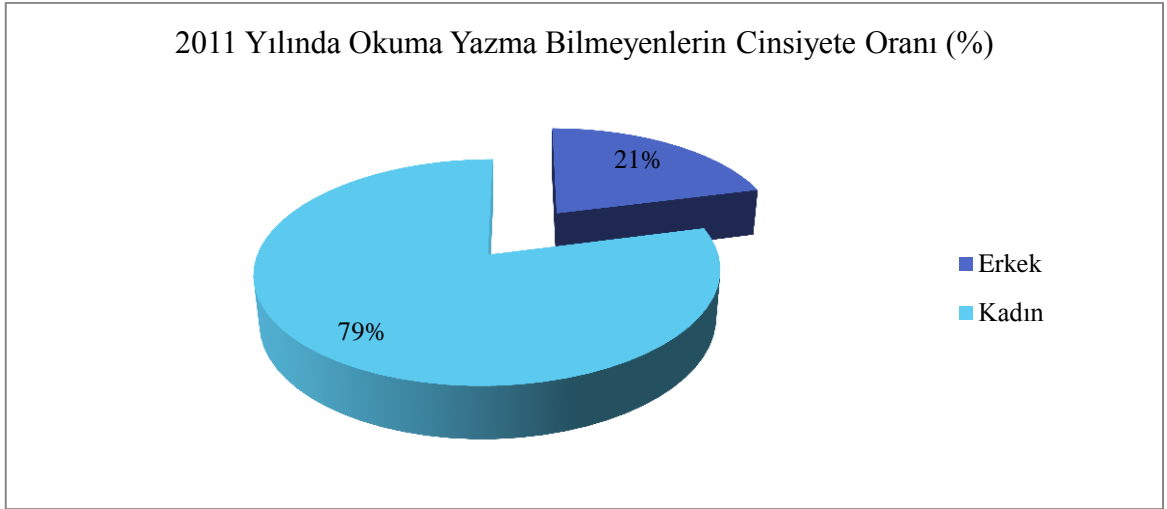

Şekil 4. 9 : Siverek İlçe Merkezindeki Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Mezun Olduğu Eğitim Kurumu Oranları (TÜİK,2011).

Aktif nüfus içinde okuma yazma bilmeyen kadın oranının en fazla olduğu yaş grubu 742 kişi ile 45-49 arası yaş grubudur. 65+ yaş grubunda ise okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 1.796, erkek sayısı ise 841'dir. Sahada okuma yazma bilmeyen erkek sayısının kadın sayısına göre daha az olmasında askerlik görevi sırasında verilen okuma yazma kursları da etkili olmuştur. Sahada bire bir yaptığımız görüşmelerde okula hiç gitmeyen ancak okuma yazması olan erkeklerin tamamı askerlik görevi sırasında okuma yazma öğrendiğini belirtmiştir. Sahada son yıllarda akşamları ve hafta sonları açılan okuma yazma kursları da özellikle kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin sayısını düşürmüştür.

Sahada okuma yazma bilen fakat herhangi bir okul bitirmeyen kişi sayısı 37.893 kişi olup toplam nüfusun % 32,7'sini oluşturmaktadır. Bu 37.893 kişiden 24.122 si 6-13 yaş arası gruptadır ve bunlar henüz ilköğretime devam eden nüfustur, Dolayısıyla herhangi bir okul bitirmeyen ama okuma yazma bilen grupta yer alır.

Sahada ilkokul mezunu 10.952 kişi bulunmaktadır. İlköğretim mezunu 17.692 kişi, ortaokul veya dengi okul mezunu ise 2.175 kişidir. İlköğretim ve ortaokul mezunları 19.867 kişi olup toplam nüfusun % 20,1' ini meydana getirmektedir. Sahada lise veya dengi okul mezunu 9.978 kişi bulunmakta ve toplam nüfusun % 8,6' sına denk gelmektedir. Yüksekokul veya fakülte mezunu 3.777 kişi bulunmakta, yüksek lisans mezunu 152 kişi, doktora mezunu 27 kişi bulunmaktadır. 5+ yaş grubunda yer alan 3.872 kişinin ise eğitim durumuyla ilgili herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

Şekil 4. 10 : Siverek İlçe Merkezinde Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Cinsiyete Oranı (TÜİK,2011).

4.1.6. Hane Halkı Büyüklüğü

Türkiye nüfus yapısında standart bir aile büyüklüğünden söz edilemez. Gerçi sosyal ve ekonomik amaçlı araştırmalarda aile büyüklüğü olarak 5,5 kişi sabit sayısı esas alınmıştır. Nüfus yapısındaki aile büyüklüklerinin fazla veya az olması çeşitli nedenlerden ileri gelebilir. Ancak bunlar arasında en önemlileri gelenekler ve ekonomik nedenlerdir (Doğanay, 1994: 156).

Araştırma sahasında hane halkı büyüklüğü 2000 yılı nüfus sayımına göre sahada hane halkı sayısı 13.945'dir. Ortalama hane halkı büyüklüğü 9,1'dir. Aynı dönemde ülke genelindeki ortalama hane halkı büyüklüğü ise 4,64'tür. Araştırma sahası ortalama hane halkı büyüklüğünde Türkiye ortalamasının neredeyse 2 katını bulmuştur. Hane halkı büyüklüğü istatistiğinde en büyük payı 5.320 hane halkı sayısı ile 10+ kişilik hane halkına sahip aileler alır. En az ise 66 hane halkı sayısı ile 1 kişilik ailelerdir. Sahada geniş aile tipi daha yoğun olarak görülür. Sahada çekirdek aile diye nitelendirilen 4 ve daha az sayıda kişiden oluşan ailelerin toplamı 1.265'dir. Sahada geleneksel geniş ailelerin çok fazla olması ve nüfus artışının da fazla olması hane halkı ortalamasının yüksek olmasına sebep olmuştur.

Tablo 4. 4 : Siverek İlçe Merkezinde Hane Halkı Büyüklüğü (TÜİK,2000).

Hane Halkı Büyüklüğü	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+	Toplam
Hane Halkı Sayısı	66	230	370	599	948	1207	3280	954	971	5.320	13.945

4.1.7. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu, sınırları belli bir alandaki nüfus ile o yerin alanı (yüzölçümü) arasındaki ilişkiyi yansıtan bir kavramdır. Alan değişmeden nüfusun çoğalması nüfusun

yoğunluğunun artışı tersi durum ise yoğunluğun düşmesine işaret eder. Bir alanın nüfus yoğunluğu, öncelikle kalabalıklık veya boşluk etkisini, kaynaklar ve çevre üzerine nüfus baskısının boyutlarını ve bunların yanı sıra mallar veya hizmetlere olan talepteki kıtlık veya bolluğu kavramamıza yardımcı olur. Nüfus yoğunluğu, bölgeler arasında karşılaştırma yapılmasını sağlar (Özgür, 2010: 16).

Araştırma alanı 21,10 km²'lik bir alana yayılmış olup 21 mahalleden oluşmaktadır. 2011 yılı itibarıyla nüfusu 115.891 kişi olan sahada km² ye düşen kişi sayısı 5.492 olmuştur. Ancak saha nüfusu mahallelere dengeli dağılmamıştır. En fazla nüfusa sahip mahalle olan Haliliye mahallesinin 2011 yılı nüfusu 9.465 kişidir. En az nüfusa sahip olan Selim Pınar mahallesinin ise nüfusu 1.506 kişidir. Nüfusu 9.000 den fazla olan 3 mahalle bulunmaktadır. Bunlar; 9.465 nüfusa sahip Haliliye Mahallesi, 9.322 nüfusa sahip Kale mahallesi ve 9.223 nüfusa sahip olan Şirinkuyu mahallesidir. Sahadaki diğer mahallelerin isimleri şöyledir; Abdalağa, Ayvanat, Bağlar, Bahçelievler, Camikebir, Dicle, Esmer çayır, Fırat, Gülabibey, Güney, Hacı Ömer, Hamidiye, Hasan Çelebi, Hayriye, Ofis, Şair İbrahim Rafet, Yenişehir mahalleleridir. Şehir merkezinde yer alan yığma tepe üzerinde bulunan eski kale, yerleşmenin etrafında kurulduğu bir merkez olmuştur.

Tablo 4. 5 : Siverek İlçe Merkezinde Nüfusun Mahallelere Dağılışı Ve Oranları (TÜİK, 2011).

Mahalle Adı	Nüfus	Oran %	Mahalle Adı	Nüfus	Oran %
Abdalağa	4.043	3.5	Haliliye	9.465	8.2
Ayvanat	4.805	4.1	Hamidiye	2.422	2.1
Bağlar	4.949	4.3	Hasan Çelebi	5.299	4.6
Bahçelievler	3.608	3.1	Hayriye	7.561	6.5
Camikebir	4.237	3.7	Kale	9.322	8.0
Dicle	8.967	7.7	Ofis	5.008	4.3
Esmer Çayır	5.898	5.1	Selim Pınar	1.506	1.3
Fırat	3.928	3.4	Şair İbrahim Rafet	5.141	4.4
Gülabibey	6.487	5.6	Şirinkuyu	9.223	8.04
Güney	4.655	4.0	Yenişehir	5.719	4.9
Hacı Ömer	3.648	3.1	Toplam	115.891	100

4.2. Yerleşme ve Özellikleri

4.2.1. Siverek in Kuruluş ve Gelişimi

Araştırma alanı, tarih boyunca önemini hiç kaybetmeyen ve değişik medeniyetlerin hayat bulduğu Mezopotamya bölgesinde yer alır. Araştırma alanında kurulan ilk yerleşmeler hakkında tarih vermek çok zordur ancak yerleşmenin yer aldığı bölgenin tarihi hakkında yapılan araştırmaların incelenmesi sonrasında araştırma sahası ve çevresinin tarihi ile ilgili geniş bilgi sahibi olunabilir. İklim şartlarının elverişli olması, yerleşmenin Fırat nehrine yakın olması, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi ana yerleşim yerlerinin tam ortasında ve iki yerleşim yeri arasındaki yollar üzerinde yer alması araştırma alanındaki yerleşme sahasını sürekli olarak canlı tutmuştur.

2011 yılına kadar araştırma alanı çevresinin tarihiyle ilgili yapılan çalışmalarda araştırma alanı ve çevresinde yerleşmenin tarihi Kalkolitik Çağa (M.Ö. 5500-3500) kadar tarihlendirilmiştir. Ancak 2011 yılında TÜBİTAK projesi kapsamında yapılan arkeolojik çalışmalarda Siverek ilçe sınırları içerisinde yer alan Karakeçi nahiyesine bağlı Başbük köyünün 1 km kuzeyinde Taşlı tepe yerleşim yeri keşfedilmiştir. Taşlı Tepe içinde “T” şeklinde payelerin yer aldığı Göbekli Tepe gibi Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait bir merkezdir. Bölge, buğdayın ilk kültüre alındığı Karacadağ volkanik dağının eteğinde yer alır. Yerleşim yerindeki arkeolojik kazılar sonucu bulunan T şeklindeki payeler 4 adettir. Payeler, özellikleri bakımından Göbekli Tepe II. tabaka stelleri ile büyük benzerlik gösterir.

Bunun dışında araştırma alanı ve çevresi ile ilgili yapılan arkeolojik çalışmalarda Kalkolitik Çağa ait (M.Ö. 5500-3500) yerleşme kalıntıları bulunmuştur. Siverek idari sınırları içinde yer alan ve bugün Atatürk barajı suları altında kalmış olan Hassek Höyükte yapılan kazılar sonucu yörede M.Ö. 3400’lü yıllarda yerleşmelerin olduğu belirlenmiştir. Yine Hassek Höyük ’ün 1 km. güneyinde Ağaçlı Tarla olarak adlandırılan düz arazide yapılan kazılarda bir Pithos mezarlığı (M.Ö. 3200-2700) bulunmuştur. Yine Siverek ilçesine bağlı Çaylarbaşı bucağında Çavi tarlasında yapılan kazılarda M.Ö. 5000-4500 yılı Erken Kalkolitik Çağa yerleşme kalıntıları bulunmuştur. Araştırma alanı olan Siverek ilçe merkezi ve çevresine Hititler, Asurlar, Mitanniler, Akatlar, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Eyyubiler, Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar sahip olmuştur. Asurlular döneminde Halzidima olarak geçen bölgenin merkezi Kinaba yani bugünkü Siverek idi. Siverek’in bulunduğu bölge Hitit-Asur-Mitanni dönemlerinde Kummuh ismi ile bilinmektedir. Siverek bölgesinin Geç Hitit çağı coğrafyasında önemli bir yeri olduğu pek çok bilim adamı tarafından kabul edilmektedir. Siverek ilçesine bağlı Şekerli nahiyesinde yer alan Haçgöz yerleşmesinde bulunan Geç Hitit Çağına (1200-700) ait hiyeroglif yazıtlı kaide bunu doğrular niteliktedir (Çelik, 2005: 28).

Köroğlu tarafından “Demirci Yolu” olarak isimlendirilen bir yolun varlığı, Siverek-Urfa arasında bugünkü modern yola alternatif bir yol olarak ortaya atılmıştır. Bu yol Kanuni Sultan Süleyman’ın Irakeyn Seferi’nde günlük tutan Matrakçı tarafından kaydedilmiş ve haritalarla gösterilmiş bir yoldur. Buna göre, Diyarbakır’dan başlayıp Karacadağ, Haçgöz, Elmalı ve Cullap /Edene’den Urfa’ya giden alternatif bir yol görülmektedir. Bu yol, modern Urfa-Siverek yolundan yaklaşık 20-25 km daha kısa bir

yol olup üzerinde köprü ve höyüklerin yer almasından dolayı Geç Hitit Çağı'nda bu yolun kullanılmış olma olasılığı üzerinde durulmaktadır.

Mitanniler döneminde İsmirika olarak geçen araştırma alanı önemli bir şehir devleti idi. Hz. Ömer döneminde, 639 yılında Urfa ve Siverek İslam idaresine geçmiş ve Diyar-ı Mudar ismini almıştır. Siverek 11. Yüzyıl sonlarında Selçukluların eline geçmiştir. 1070 yılında Diyarbakır'dan Siverek'e yürüyen Sultan Alparslan Bizanslılara ait Telhum ve Siverek kalelerini süratle düşürerek oradan Urfa'ya gitti.

Ancak 1098'de Urfa'da kurulan haçlı kontluğuyla birlikte Siverek de Haçlıların eline geçmiştir. 1144'de Urfa Haçlı Kontluğuna Türkler tarafından son verilmiştir. Mayıs 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in komutanlarından Bıyıklı Mehmet Paşa Siverek dâhil Diyarbakır ve çevresini Osmanlı yönetimine katmıştır. Diyarbakır Beylerbeyliği kurulmuş ve Siverek de bir sancak olarak 1518 yılında buraya bağlanmıştır. Osmanlı yönetimine geçen araştırma sahası ile ilgili ilk tahrir defteri 1518 yılında tutulmuştur. 1518'de sancağın sınırları bugünkü sınırlardan daha geniştir. Siverek sınırları dâhilinde bugünkü Hilvan da bulunmaktaydı. Sancağın Siverek, Bucak, Oşun, İn ve Heylun olmak üzere 5 nahiyesi vardı. 1518 tarihli tahrir defterine göre Siverek sancağının merkezini oluşturan Siverek nahiyesine bağlı 28 i meskûn ve 25 i de viran olmak üzere 53 köy yerleşmesi vardır. Yine 1518 tarihli tahrir defterine göre Siverek Sancağında konargöçer aşiretler bulunmaktadır. Bu aşiretler yerleşmede bulunan toplumsal unsurlardır. 1518 tarihli defterde sadece 2 aşiret ismi geçerken, 1530 yılında yapılan tahrir kayıtlarında 14 aşiret ismi geçmektedir. Bu bize yerleşmenin Osmanlı yönetimine geçtikten sonra bir iskân politikasına tabi tutulduğu bilgisini veriyor. Araştırma alanında 1518 tarihinde 209 hane, 1566'da 479 hane bulunmaktadır (Erpolat, 2001: 76-77).

1530 tarihli bir muhasebe defterine göre Siverek merkezinde 336 hane bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmının gayrimüslimlerden oluştuğu görülmektedir. Aynı şekilde buna bağlı olarak Siverek merkezindeki nüfusun da önemli bir yekûnu gayrimüslimlerden müteşekkildir. Bunun nedeni henüz yerleşik hayata geçmeyip civarda konar-göçer olarak yaşayan kalabalık Türkmen nüfusunun yaşayış biçimidir. Bugün bölgede varlıklarını bildiğimiz Dögerler, Karahanlılar, Kalenderler, Karavarlar, Karakeçililer, Çipniler, Badrıklar, Salurlar, gibi Oğuz-Türkmen aşiretleri de Moğol istilası sırasında yöreye gelmiş ve yerleşmişlerdir. Bunların bazı alt oymakları ve aşiretleri de buralarda yurt tutmuşlardır. İzoli, Baziki, Şeyhanlı, Badıllı ve Bucaklar bunlardandır. Siverek ve havalisi XVI. Yüzyılda tekstil ürünleri ile tanınmıştır. 1530'da burada bulunan bir boyahane bunun delilidir (Özçelik, 2001: 26-27).

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Siverek ile ilgili olarak; han ve hamamları, mektepleri, güzel çarşısı ve pazarı vardır, demiştir. Yine 1780 tarihli Avrupalı bir seyyahın anılarında da Siverek'ten bahsedilmiştir; Siverek bir vadiye kurulmuştur ve iki bin civarında ev vardır, Bunlardan 150 kadarı Ermenilerle meskûndur. Minareleri ile birlikte üç cami ve halka açık üç hamamı vardır. Korunmayı kolaylaştıracak hiçbir yapısı bulunmaz, fakat Erbil ve Kerkük'teki gibi şehirde tamamen topraktanmış gibi gözükürken bir tepe vardır. Tepenin üstünde bir kalenin temelleri görünür. Bu kasabanın dışında özellikle bağlar ve çok güzel meyve bahçeleri bulunmaktadır (Özgültekin vd., 2003: 118). 1884-85 yıllarında Siverek Diyarbakır sancağından alınarak Ergani madeni sancağına bağlı bir kaza durumuna getirilmiştir. Ancak 1890 yılında tekrar Diyarbakır sancağına bağlanmıştır (Kankal, 2001: 40).

Sahadaki yerleşme tarihiyle ilgili bilgi veren bir diğer kaynak da Diyarbakır eyalet salnamesidir. 1873-74 tarihli Diyarbakır salnamesine göre Siverek'te 362

dükkan, 7 han, 8 fırın, 20 kahve, 1 boyahane, 3 bezirhane, 2 mağaza, 25 ahır, 1 kilhane, 1 değirmen, 3 hamam, 3 çamaşırhane, 1 pirinç değirmeni, 7 buğday değirmeni, 3077 bağ bulunmaktadır (Özgültekin vd.2003:122). Bu bilgiler bize 19. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde araştırma sahasında yerleşme ve ticari hayatın ne kadar canlı olduğunu, sahanın ne kadar önemli bir ticari fonksiyona sahip olduğunu göstermektedir.

1901-1902 yılına ait Diyarbakır Vilayeti Salnamesine göre Siverek'te 1 kasaba, 5 nahiye, 408 köy ve 34.370 nüfus kayıtlıdır. Siverek şehrinde sayıları yıllara ve kaynaklara göre değişiklik arz etmekle birlikte 3 ila 7 mahallesi bulunmaktadır. Şehirde yaşayanların nüfusu 8.500 civarındadır. Mahalle isimleri ibadet yerleri esas alınarak belirlenmiştir. Cami-i Kebir, Gülabi bey ve Hasan Çelebi mahalleleri kayıtlara geçmiştir. Gayri Müslimlerin yaşadığı mahalle ise Ermeniyan, Reaya ve Kenise-Kinisa adlarıyla zikredilmiştir (Kankal, 2001: 41).

Diyarbakır livasına bağlı ilk belediye teşkilatlanması 1873-74 yıllarında Siverek, Ergani Madeni ve Lice'de başlamıştır. Siverek ile ilgili olarak şeriye sicillerinde yer alan kayıtlara göre yaklaşık 130 yıl önce Siverek'te sokak isimleri kullanılmaktaydı. Sokaklarda yer alan ev ve işyerlerinin numaralandırılmasında sokağın bir tarafına tek, bir tarafına ise çift numara verme sistemi uygulanmıştır. Yerleşim yerinde en fazla sokağa sahip mahalle Hasan Çelebi Mahallesi olmuştur.

Tanzimat'la birlikte araştırma alanı Diyarbakır merkez sancağına bağlı, idari olarak kaymakam tarafından yönetilen kaza merkezi olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde Siverek bağımsız bir sancak olarak statülendirilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte vilayet olan ve 1923-1926 tarihleri arasında üç valinin görev yaptığı Siverek, meclis görüşmelerinde ekonomik durumun temel sebep gösterilmesiyle 1926 yılında Teşkilatı Mülkiye kanunu ile Türkiye nin değişik bölgelerindeki 10 vilayetle birlikte ilçe statüsüne dönüştürülmüştür.

4.2.2. Şehir İçi Arazi Kullanımı

Siverek ilçe merkezi, toplam yüzölçümü 4.314 km² olan ilçe arazisinin 21,10 ha kısmı üzerinde gelişmiştir. Sahada konut alanları 1060,51 ha'dır. 15,67 ha ticaret alanı olarak kullanılmakta, 5,77 ha mevcut sanayi alanlarını oluşturmakta, 7,03 ha da küçük sanayi alanı olarak kullanılmaktadır. Sahada arazi kullanışı açısından farklı fonksiyon alanlarına sahiptir. Bu alanları bir birinden kesin olarak ayırmak zordur. Çünkü şehrin değişik kesimlerinde çeşitli fonksiyonlara sahip alanlar yan yana veya iç içe geçmiş durumdadır. Bununla birlikte genel bir ayırım yapmak mümkündür. Şehrin merkezi kesiminde ticari amaçlı kullanılan konutlar ana caddeler üzerinde yoğunlaşmışken merkezden iç kesimlere doğru gidildikçe konut alanları yoğunluk kazanmaktadır. Öte yandan sahada merkezden uzak mahallelerin sahanın dış kesim taraflarında bulunan kısımlarında henüz kırsal karakterli yerleşmeler görülür. Araştırma sahasının içinden geçen Diyarbakır –Şanlıurfa karayolu çevresinde yoğun olarak ticari ve konut fonksiyonuna sahip alanlar görülür.

Araştırma alanı 2110 ha' dan oluşan bir alana yayılmış olup 21 mahalleden oluşmaktadır.2011 yılı itibariyle nüfusu 115.891 kişi olan sahada km² ye düşen kişi sayısı 5.492 olmuştur. Ancak saha nüfusu mahallelere dengeli dağılmamıştır. En fazla nüfusa sahip mahalle olan Haliliye mahallesinin 2011 yılı nüfusu 9.465 kişidir. En az nüfusa sahip olan Selim Pınar mahallesinin ise nüfusu 1.506 kişidir. Nüfusu 9.000 den fazla olan 3 mahalle bulunmaktadır. Bunlar; 9.465 nüfusa sahip Haliliye Mahallesi, 9.322 nüfusa sahip Kale mahallesi ve 9.223 nüfusa sahip olan Şirinkuyu mahallesidir.

Sahadaki diğer mahallelerin isimleri şöyledir; Abdalağa, Ayvanat, Bağlar, Bahçelievler, Camikebir, Dicle, Esmer çayır, Fırat, Gülabibey, Güney, Hacı Ömer, Hamidiye, Hasan Çelebi, Hayriye, Ofis, Şair İbrahim Rafet, Yenişehir mahalleleridir. Şehir merkezinde yer alan yığma tepe üzerinde bulunan eski kale, yerleşmenin etrafında kurulduğu bir merkez olmuştur.

4.2.2.1.Konut Alanları

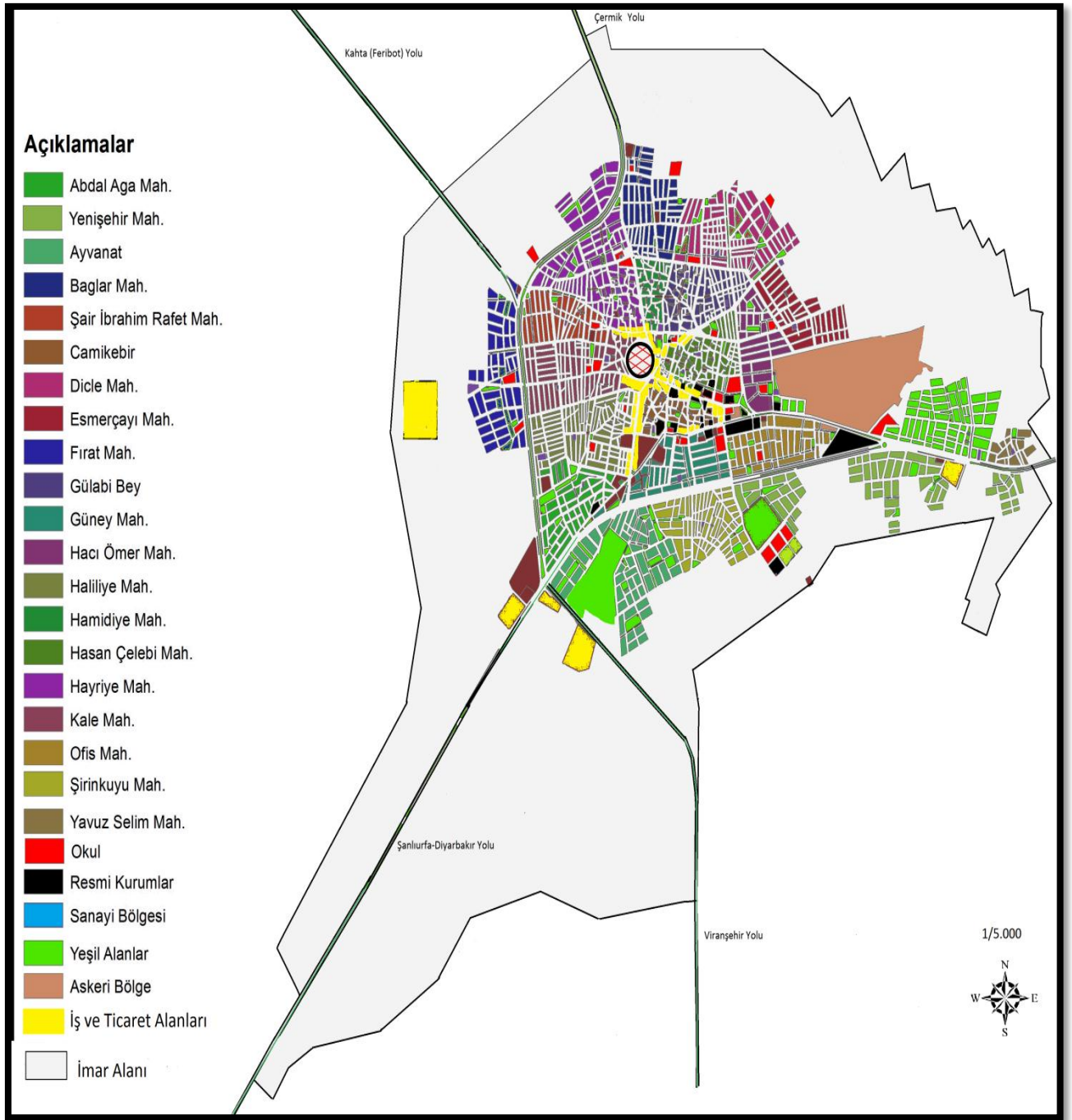
Şehir yerleşim sahasının önemli bir kısmını konut alanları oluşturmuştur. Sahadaki konut alanı 1060,51 ha'dır. Toplu bir yerleşmenin görüldüğü sahada 21 mahalle bulunmakta ve bu mahalleler değişik fonksiyonel özelliklere sahip yapılar barındırmakla birlikte genel olarak konut alanlarını oluşturmaktadır. Sahada konut alanları şehrin çekirdeğini meydana getiren tarihi kale kalıntılarının çevresinde yayılma göstermiştir. Topoğrafyanın düz olması konut alanlarının her yöne dağılmasını sağlamıştır. Sahada yerleşim alanları kuzey ve batı yönünde dairesel bir yayılma göstermekte, doğuda Yavuz Selim mahallesinin yer aldığı alanda Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun kuzey ve güneyinde yola paralel olarak doğuya doğru bir yayılım göstermiştir. Burada TOKİ konutlarının da yapılmış olması alanı konut için cazip hale getirmiştir.

Aynı şekilde güneyde Şanlıurfa-Diyarbakır yolu çevresinde yola paralel güneye doğru yerleşim alanları yayılım göstermiştir. Yol çevresinde topoğrafyanın düz olması ve sanayi sitesi, Meyve-sebze toptancıları hali, Buğday pazarı, oto alım-satım sitesi, hastane gibi ticari işletme ve sağlık kurumlarının bulunması konut alanlarının bu yönde gelişmesini sağlamıştır.

Sahada 21.077 kayıtlı konut bulunmakta ve en fazla konuta sahip mahalleler ise Kale Mahallesi (1.653), Haliliye mahallesi (1.639), Hasan Çelebi mahallesi (1.520) ve Camikebir mahalleleridir (1.503).Bu mahalleler aynı zamanda sahadaki 21 mahalle içinde konut sayısı 1.500'den fazla olan mahallelerdir. En fazla konuta sahip bu mahallelerden Kale, Hasan Çelebi ve Camikebir mahalleleri aynı zamanda 19. yy Osmanlı tahrir defterlerinde ismi geçen şehrin en eski yerleşmeleridir. Sahada konut sayısının en az olduğu mahalleler ise Selim Pınar Mahallesi (164), Hamidiye mahallesi (493), Fırat mahallesi (525), Abdalağa mahallesidir (566).Bunlar aynı zamanda 21 mahalle içerisinde konut sayısı 600 den az olan mahallelerdir (Siverek Bel.,2012).

Sahanın merkezi mahalleleri şehrin en eski mahallelerinden biri olan Hasan Çelebi Mahallesi, Camikebir mahallesi, Kale mahallesi ve Gülabibey mahallesidir. Aynı zamanda tamamı bu mahallelerde olmak üzere Şanlıurfa İl Anıtlar Kurulu tarafından tescillenmiş ve yapılaşmanın yasak olduğu 41 tescilli yapı sahadada bulunmaktadır. Kale mahallesinde bulunan ve şehrin çekirdeğini oluşturan yığma bir tepe üzerine kurulmuş tarihi kale kalıntıları ve tepenin üst kesimleri arkeolojik alan olup yapılaşmaya izin verilmemektedir. 41 tescilli yapı ve arkeolojik sahaların kapladığı alan 4.80 ha' dır (Şanlıurfa İl Anıtlar Kurulu,2012).

Sahada konutta kullanılan malzeme genel olarak taş ve betondur. Çok az da kerpiç evler bulunur. Kale mahallesindeki konutlar taş ve yığma yapılardan oluşmuştur (Foto 4.1). Gülabibey, Camikebir (Foto 4.2) ve Hasan Çelebi mahalleleri ise karışık yapıli konutlardan oluşmuştur. Diğer mahallelerde ise konutlar betonarme yapılardan oluşmuştur. Sahanın bu merkezi mahallelerinde plansız yerleşmeden dolayı cadde, sokak ve oturma alanlarının planlı ve modern bir görünüme sahip olmadıkları görülür.

Harita 4. 1: Araştırma Sahasının İmar Alanı ve Hali Hazır Durum Haritası (1/5000 Ölçekli Siverek Belediyesi İmar Planı Verilerinden Faydalanılarak hazırlanmıştır).

Tablo 4. 6: Siverek İlçe Merkezinde Konutların Mahallelere Dağılışı ve Oranları (Siverek Belediyesi, 2011).

Mahalle adı	Konut Sayısı	Oran %	Mahalle Adı	Konut Sayısı	Oran %
Abdalağa	566	2,7	Haliliye	1639	7,8
Ayvanat	1475	7,0	Hamidiye	493	2,3
Bağlar	812	3,9	Hasan Çelebi	1520	7,2
Bahçelievler	762	3,6	Hayriye	1171	5,6
Camikebir	1503	7,1	Kale	1653	7,8
Dicle	1268	6,0	Ofis	1198	5,7
Esmer Çayır	878	4,2	Selim Pınar	164	0,8
Fırat	525	2,5	Şair İbrahim Rafet	723	3,4
Gülabibey	1140	5,4	Şirinkuyu	903	4,2
Güney	774	3,7	Yenişehir	1199	5,7
Hacıömer	709	3,4	Toplam	21.077	100

Foto 4. 1 : Plansız ve Tek Katlı Yapılaşmanın Fazla Olduğu Kale Mahallesinden Bir Görüntü (2011).

Foto 4. 2: Karışık Yapılaşmanın Fazla Olduğu Camikebir Mahallesi (2011).

Foto 4. 3: Kale Mahallesinde Bazalt Taşlarıyla Kaplanmış Tarihi Bir Sokak (2011).

Sahanın merkezi mahallelerinde konutlar tek katlı, toprak damlı ve taştan yapılmıştır. Kale, Gülabibey, Esmerçay, Hasan Çelebi, Camikebir, Bağlar, Haliliye, Hamidiye mahallelerinde konutların geneli tek katlı, toprak damlı, avlulu taş yapılardır. Cadde ve sokaklar çok dar olup planlı yapılmamıştır. Sokaklarda bazalt taşları kullanılarak Arnavut kaldırımı tarzında parke yapılmıştır (Foto 4.3).

Sahada modern ve planlı cadde ve sokakların bulunduğu, çok katlı ve betonarme konut tiplerinin görüldüğü alanlar sahanın güneydoğusu ve doğusundadır. Sahanın güneydoğusunda Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun kuzeyinde yer alan Ofis ve Güney mahalleleri ile yolun güneyinde yer alan Yenişehir mahallesinde geniş cadde ve sokaklar bulunmakta, yapılar çok katlı ve moderndir. (Foto 4.4-4.5)

Foto 4. 4: Planlı ve Dikey Bir Yapılaşmanın Hâkim Olduğu Ofis Mahallesi (2011).

Foto 4. 5 : Planlı ve Dikey Yapılaşmanın Olduğu TOKİ Konutları (2011).

4.2.2.1.(1). Tarihi Siverek Evleri

Sahada en eski mahalleler olan Camikebir, Gülabibey ve Hasan Çelebi mahallelerinde sahaya özgü tarihi Siverek evleri bulunmaktadır. Bu evler “kantarma” denilen beşik tonozlu ve düz damlıdır. Siverek evlerinin dış kapıları daha çok han kapılarını anımsatır. Bunlar iç içe geçmiş iki kapıdan oluşur, iç bölümdeki küçük kapıya halk dilinde enikli kapı adı verilir. (Foto 4.6)

Sahada eski konutların şekillenmesinde sahanın iklimi, sosyal yapısı ve dini anlayış gibi pek çok faktörler etkili olmuştur. Saha ve çevresinde bazalt taşlarının bolca bulunması, bu taşların bina yapımında sıkça kullanılmasına neden olmuştur. Eski şehir meskenlerinin mimari tarzı, Şanlıurfa’dan ziyade Diyarbakır mimari tarzına yakındır. Sahada bazaltın düz olan cinsine erkek taş adı verilir. Bu tür taşlar genelde duvar ve avludaki su havuzunun yapımında kullanılır. Bazaltın gözenekli olan diğer cinsine ise “dişi taş” olarak isimlendirilir. Gözenekli olan bu taşların üzerine su döküldüğünde, bu suları uzun bir süre gözeneklerinde tutar ve avlunun serin olmasını sağlar (Kürkçüoğlu, 2003: 15).

Bakım ve onarımı oldukça zor ve büyük meblağlar gerektiren sahadaki eski Siverek evleri giderek yok olmaktadır. Hatta bu evlerin büyük bir kısmı yıkılarak yerine yeni betonarme binalar yapılmıştır. Sahada eski yapıların dış duvarları yüksek olmakta ve bu duvarlarda pencere bulunmamaktadır. Buna neden olarak avluların özellikle yaz mevsiminde yoğun olarak kullanılması ve güvenlik faktörünü gösterebiliriz. Eski konutların hemen hemen tamamına yakınında avlu bulunmaktadır. Avlunun etrafında yer alan odaların pencereleri tamamen avluya bakar. (Foto 4.7)

Foto 4. 6 : Tarihi Siverek Evlerinin Sahada Çokça Rastlanılan Sokak Kapıları (2011).

Foto 4. 7: Siverek'e Özgü Yapıların Mimarisini Yansıtan Timurların Evi (2011).

Siverek evlerinin dış kapılarının bir kısmı ahşap diğer bir kısmı ise ahşabın üzerine saç kaplanmış ve çivilerle süslenmiştir. Ayrıca bu evlerin saçakları Diyarbakır evlerinde görüldüğü gibi bazalt konsollar üzerine oturmuş saçaklardır. Bu kapıların bir başka özelliği, hacca giden kişilerin sokak kapılarının üzerine bir hadis veya bir ayet yazılmıştır. Avlu içinin dışarıdan görülmesini engellemek için sokak kapıları genellikle kapı arası denilen L şeklindeki bölüme açılır. Siverek evlerini Hevş adı verilen avlunun etrafını odalar kuşatır. Bu odaların güneye bakan kısmı kışın, kuzeye bakan kısmı ise yazın kullanılır. Avlulun ortasında yer alan çiçeklikte başta üzüm asması olmak üzere farklı meyve ağaçları bulunur. Yazlık ve kışlık odaların arkasında kiler bulunur. Bazı evlerde görülebilen yarım bodruma ise zezembe ismi verilir. Mutfak genellikle avlunun güney tarafında bulunur. Sıcak iklimin hâkim olduğu bu sahada, kötü kokulardan uzak kalmak için genelde tuvalet, oturma odalarından uzak, sokak kapısına yakın yapılmıştır (Kürkçüoğlu, 2004: 17).

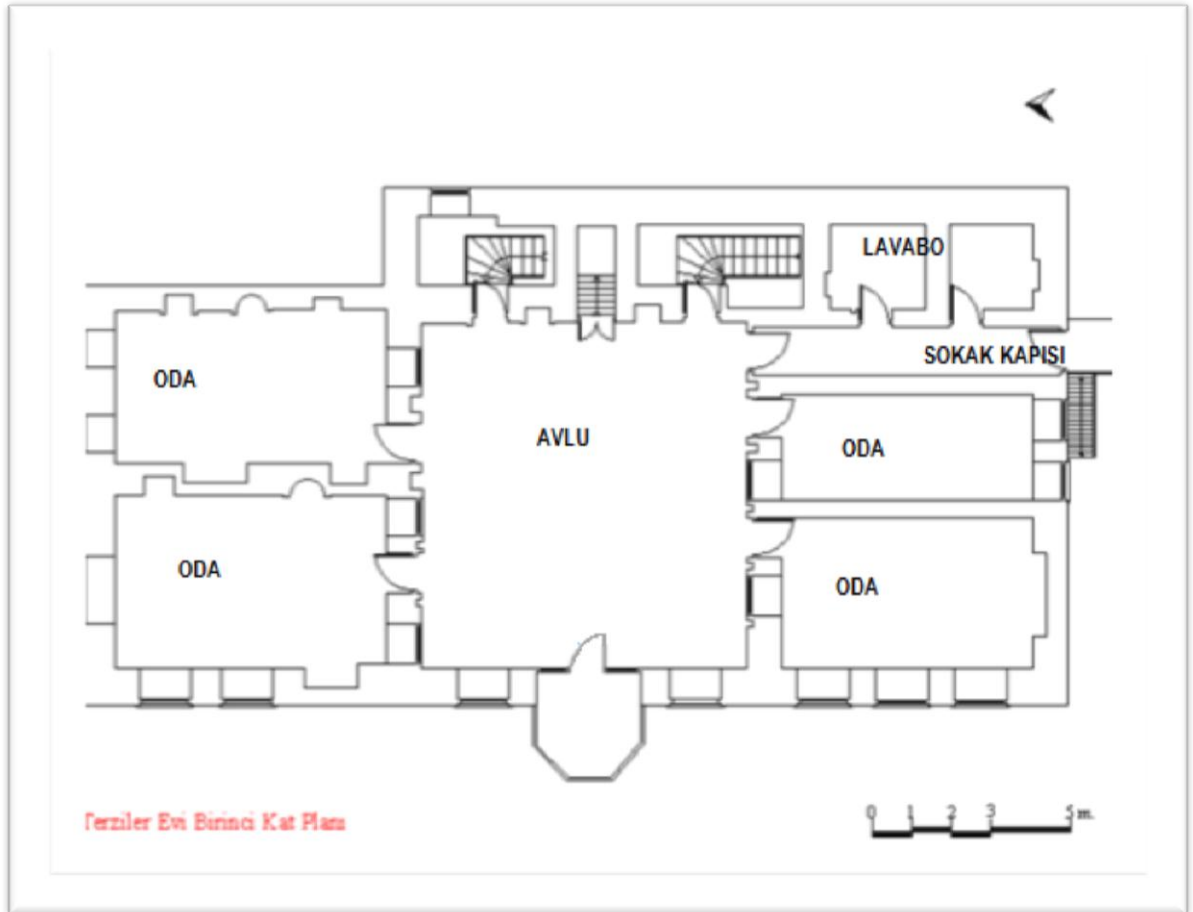

Foto 4. 8: Terziler Evi Çizim Planı (Şanlıurfa İl Anıtlar Kurulu).

4.2.2.2. Resmi ve İdari Fonksiyon Alanları

Araştırma sahasını oluşturan Siverek ilçe merkezi 1517 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Diyarbakır eyaletine bağlanmıştır. Bu durum 1884-1885'e kadar devam etmiş, sonrasında ise Siverek Diyarbakır sancağından alınarak Ergani

madeni sancağına bağlı bir kaza durumuna getirilmiştir. Ancak 1890 yılında tekrar Diyarbakır sancağına bağlanmıştır (Kankal, 2001: 40).

Tanzimat'la birlikte araştırma alanı Diyarbakır merkez sancağına bağlı, idari olarak kaymakam tarafından yönetilen kaza merkezi olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde Siverek bağımsız bir sancak olarak statülandırılmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte vilayet olan ve 1923-1926 tarihleri arasında üç valinin görev yaptığı Siverek, meclis görüşmelerinde ekonomik durumun temel sebep gösterilmesiyle 1926 yılında Teşkilatı Mülkiye kanunu ile Türkiye'nin değişik bölgelerindeki 10 vilayete birlikte ilçe statüsüne dönüştürülmüştür.

Günümüzde ilçe statüsünde olan araştırma sahasında resmi ve idari fonksiyon alanları çoğunlukla Hasan çelebi mahallesinde toplanmıştır. Hasan çelebi mahallesini doğu-batı yönlü boydan boya kat eden ve yoğun ticari işletmelerin bulunduğu Hürriyet Caddesi ve Camikebir Mahallesi ile Güney Mahallesi arasında sınırı oluşturan Eski Diyarbakır Caddesi resmi ve idari fonksiyon alanlarının toplandığı ana merkezler olmuşturlardır. Bu iki cadde aynı zamanda perakende ticari işletmelerinin de yoğunluk kazandığı yerlerdir. Sahada resmi ve idari fonksiyon alanı 36,25 ha'dır. Hükümet konağı ve Belediye binası Hürriyet Caddesi üzerinde yer alır. Aynı cadde üzerinde İlçe milli eğitim müdürlüğü, İlçe sağlık müdürlüğü, İlçe tarım müdürlüğü, Adliye, Kadastro müdürlüğü, SGK şube müdürlüğü, İlçe jandarma karakolu, Ziraat bankası, Postane, Türk Telekom, Ziraat odası yer alır. Bu kurumlar dışında ana okulu, ilköğretim ve

Foto 4. 9: 1926 Yılında Siverek'teki Resmi ve Sosyal Fonksiyonlu Yapıların Bir Kısmı, En Arkada Vilayet Konağı, Mekteb-i İdadi, Cudi Paşa Hanı, Sol Üstte Gümrük Hanı, Ön Tarafda Ulu Camii.

meslek liselerinden oluşan çeşitli eğitim kurumları ve bir özel poliklinik ve bir sağlık ocağı da Hürriyet caddesi üzerinde yer alır.1975 yılında hizmete giren Hükümet konağında Kaymakamlık, İlçe Nüfus Müdürlüğü, Tapu Sicil Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Sivil Savunma Müdürlüğü, Dernekler Büro Şefliği, Köylere Hizmet Götürme Birliği, Mal Müdürlüğü ve Vergi Dairesi bulunmaktadır. 2011 yılı itibariyle 221.875 kişiye hizmet veren Hükümet konağı ilçe nüfusuna yeterli gelmemektedir. Camikebir mahallesinin güney sınırını oluşturan Eski Diyarbakır Caddesi üzerinde Askerlik şube başkanlığı, Cumhuriyet polis Merkezi, İlçe halk eğitim müdürlüğü, Öğretmenevi, İlçe özel idare müdürlüğü, İlçe halk kütüphanesi, Meteoroloji Siverek müdürlüğü, Karayolları 96. Şube şefliği, Köye Yönelik Hizmetler Bakımevi bulunmaktadır. Aynı cadde üzerindeki Cudi sokakta İlçe emniyet müdürlüğü yer almaktadır. Sahadaki resmi ve idari kurumlar sahanın merkezi ve en işlek caddesi olan, yoğun olarak ticari işletmelerin bulunduğu Hürriyet caddesi ve Eski Diyarbakır caddesi üzerinde dizilmişlerdir.

Araştırma sahasında 55,67 ha alanıyla konut alanlarından sonra en fazla alana sahip olan askeri alanlar, sahanın batı kısmında Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun kuzeyinde yer alır. Kuzeyde Esmer Çayı Mahallesi, doğuda Hacı Ömer mahallesi, güneyde Ofis mahallesi ile sınırlanmış olan askeri alanın çok az bir kısmında yapılaşma vardır.

Sahip olduğu nüfus bakımından Şanlıurfa ilinin en büyük ilçesi olan Siverek ilçesi, 221.875 kişilik nüfusu ile 2011 yılı itibariyle ülke genelindeki 15 ilden (Artvin, Çankırı, Erzincan, Gümüşhane, Bilecik, Sinop, Kırşehir, Tunceli, Bayburt, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis) nüfus miktarı olarak daha büyüktür. İlçeye bağlı 2 belde, 6 bucak, 149 köy muhtarlığı ve yine bu muhtarlıklara bağlı 353 mezra bulunmaktadır. Muhtarlıklara bağlı bulunan yaklaşık 50 mezra, nüfus olarak bağlı bulunduğu ana köyden daha kalabalık olup köy statüsü almaya hak kazanmıştır.

4.2.2.3. Ekonomik Fonksiyon Alanları

4.2.2.3. (1). İş ve Ticaret Alanları

Sahada iş ve ticaret alanları genellikle heterojen bir şekilde yayılmıştır. Meyve hali, Buğday pazarı ve Hayvan pazarı dışında ticari faaliyetlerin türlerine göre belirli bir mekânda toplanma olmamıştır. İlçe merkezinde 2011 yılı belediye verilerine göre 3.233 iş yeri bulunmaktadır. Sahadaki iş ve ticaret alanı 28,13 ha'dır. Toplam iş yerleri sayısı içinde en fazla oran % 31 ile (993) bakkallardadır. Nüfusun gıda ve günlük diğer çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak faaliyet gösteren bakkallar sahada konut alanlarının bulunduğu her yerde bulunurlar. Sahada iş ve ticaret alanları yoğun olarak, ilçenin merkezi konumunda olan ve resmi dairelerin yarısından fazlasının bulunduğu Hürriyet caddesinde yoğunlaşmışlardır. Caddenin her iki tarafında da iş yerleri yan yana sıralanmıştır. Burası aynı zamanda sahanın merkezi iş sahasıdır.

İnönü Bulvarı ve Cumhuriyet Caddesi de iş ve ticaret alanlarının yoğun olarak bulunduğu ana güzergâhlardır. (Foto 4.8) 7 metre genişliğinde ve tek yön trafik akışı olan Hürriyet caddesine nazaran 12 metre genişliği olan ve çift yönlü trafik akışı olan İnönü Bulvarı araç ve insan trafiği bakımından daha yoğun olmaktadır. Sahadaki en büyük çok katlı iş merkezi olan Bucak iş merkezi bu cadde üzerinde bulunmakta, yine sahadaki en büyük market olan Kiler Hipermarket de bu cadde üzerinde bulunmaktadır. İnönü bulvarındaki iş ve ticaret alanları daha çok kırsal kesimin ihtiyaçlarını

karşılama yöneldir.2011 yılı nüfus sayımına göre 105.984 kişi olan Siverek ilçesine bağı köylerin nüfusu, araştırma sahasında ekonomik faaliyetlerin ana unsurlarındandır. Köy nüfusu günlük ihtiyaçlarını araştırma sahasındaki iş ve ticaret alanlarından karşılamaktadır. İlçenin güney-doğu ve batısında bulunan köylere ulaşımı sağlayan köy postaları İnönü bulvarından hareket etmektedir. Sahada Çermikle ulaşımı sağlayan minibüslerin hareket ettiği yer olan Kale Boğazı Caddesi ise daha çok ilçenin kuzeyinde bulunan köy nüfusunun günlük ihtiyaçlarını karşıladığı iş ve ticaret alanlarını barındırmaktadır. Yine köylerden gelen hayvansal gıdaların ticaretinin yapıldığı iş yerleri en fazla Kale Boğazı caddesinde bulunmaktadır.

Foto 4. 10: Siverek'in En Önemli Ticari Merkezlerinden İnönü Bulvarı (2011).

Sahada geniş alanlara kurulmuş olan Hayvan pazarı, Buğday pazarı ve Meyve hali de ticaret fonksiyonuna sahip alanlardır. Fırat mahallesinin doğusunda ve mahallenin dış kısmında yerleşmenin bulunmadığı alanda 30 dönümlük bir alanda kurulmuş olan Hayvan pazarı, 2011 verilerine göre 628.113 küçükbaş ve büyükbaş hayvanın bulunduğu saha ve çevresinde, hayvan ticaretinin yapıldığı önemli bir ticari fonksiyona sahiptir. Hayvan pazarı, Şanlıurfa-Diyarbakır, Viranşehir, Kâhta ve Çermik yolarını birbirine bağlayan ve bir nevi çevre yolu görevi gören Çermik Bulvarının 200 metre batısında yer aldığından ulaşımında hiç bir sıkıntı yaşanmamaktadır.

Araştırma sahasının güneyinde Viranşehir yol ayrımının yaklaşık 500 metre güneyinde ve Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun batısında 7500 m²'yi kapsayan bir alanda ilçenin meyve ve sebze ihtiyacını karşılayan bir meyve-sebze hali bulunur. Sahadaki önemli ticaret merkezlerinden biri olan meyve ve sebze halinde 60 işyeri bulunur ve ulaşım bakımından uygun bir alana kurulmuştur. Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun doğusunda, yola yaklaşık 600 m. uzaklıkta ve meyve-sebze halinin tam karşısına düşen bir alanda ise Buğday pazarı kurulmuştur. 50 dönümlük bir alanda kurulmuş olan buğday pazarında 130 işyeri bulunmaktadır. Tahıl ticaretinin yapıldığı buğday pazarına Siverek ve çevresinde bulunan Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Viranşehir, Hilvan ve

Çermik ten tarım ürünleri getirilmekte ve yine buradan ülkenin dört bir tarafına gönderilmektedir.

4.2.2.3.(2). Tarım Alanları

Siverek ilçesi idari sınırları içerisindeki toplam tarım alanı 187.856,711 ha'dır. Bu alanın % 0.52'sini oluşturan ve ilçe merkezi toplam arazisinin % 46,1'ini meydana getiren 972,887 ha'lık kısmı ise araştırma sahasını oluşturan Siverek ilçe merkezindeki toplam tarım alanlarıdır. Bu tarım alanları sahadaki yerleşmenin doğu tarafı hariç etrafını çevrelemiştir. Sahanın doğu tarafı daha çok taşlık ve step bitki örtüsünün olduğu, toprak örtüsünün zayıf olduğu araştırma sahasına göre daha engebeli bir arazi yapısına sahiptir ve tarıma elverişli değildir. Araştırma sahasını oluşturan Siverek ilçe merkezinin çevresi tarım alanları ile çevrilidir.

Sahada bulunan toplam tarım alanı 972,887 ha'dır. Tarım alanlarının mahallelere dağılımına baktığımızda en fazla tarım alanına sahip mahalle, toplam tarım alanının % 29,6'sını meydana getiren ve 2.884.485 da'dan oluşan tarım alanına sahip olan Haliliye mahallesidir. Haliliye mahallesini % 22 oranla (2.138.166) Camikebir mahallesi takip eder. Hayriye mahallesinde 1.387.801 da tarım alanı bulunmakta ve toplam tarım alanının % 14,3'ünü oluşturur. Hamidiye mahallesi 741.200 da 'lık tarım alanıyla toplam içinde % 7,6'lık bir orana sahiptir. Gülabibey mahallesinde 565.000 da tarım alanı bulunmakta ve sahadaki toplam tarım alanının % 5,8'i oluşturur. Sahada tarım alanlarının en az bulunduğu mahalle 529.144 da tarım alanı olan ve toplam içinde % 5,4 orana sahip olan Hacı Ömer mahallesidir. İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre herhangi bir mahalle üzerinde görülmeyen ve merkez olarak geçen 1.483.083 da 'lık tarım alanı da saha da bulunmakta ve kayıtlarda konum olarak merkez diye geçmektedir. Bu alan sahadaki toplam tarım alanının % 15,2'sini oluşturur. (Tablo 4.6)

Tablo 4. 7 : Siverek İlçe Merkezinde Tarım Alanlarının Mahallelere Dağılışı ve Toplam İçindeki Oranları (Şanlıurfa İl Tarım Müd., 2011).

Mahalle Adı	Tarım Alanı (da)	Toplam İçindeki Oran (%)
Haliliye	2.884.485	29,6
Camikebir	2.138.166	22
Hayriye	1.387.801	14,3
Hamidiye	741.200	7,6
Gülabibey	565.000	5,8
Hacı Ömer	529.144	5,4
Merkez	1.483.083	15,2
Toplam	9.728.879	100

4.2.2.3.(3). Sanayi Alanları

Sahada çeşitli imalat ve tamirat işlerinin yapıldığı ve genellikle atölye sahibi dışında bir veya iki kişinin çalıştığı işletmeler sahadaki iki sanayi sitesinde bulunur. Araştırma sahasında biri eski, biri yeni olmak üzere iki sanayi sitesi bulunur. Bunların toplam alanı 7,03 ha'dır. Eski sanayi sitesi Abdalağa mahallesinde Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun sağ tarafındadır. Çok küçük ve yerleşmelerin arasında kalmış olan bu eski sanayi sitesindeki işletmeler daha çok oto tamiri üzerine faaliyet gösterirler. Toplam 39 işyerinin bulunduğu eski sanayi sitesinde ağırlıklı olarak oto tamir atölyeleri (10), oto yedek parça satışı yapan iş yerleri (10), oto elektrikçileri (6), traktör tamircileri (5), ve oto lastikçileri (4) bulunur.

Araştırma alanında yerleşim yerinin güneyinde 100 yataklı devlet hastanesinin yanında, ana ulaşım güzergâhı olan Şanlıurfa-Diyarbakır yolu üzerinde sonradan yapılan ve eskisine göre daha büyük olmakla birlikte yine de küçük olan sanayi sitesi bulunur. Bu sanayi sitesinde küçük atölye tipi işletmeler mevcuttur. Bunlar arasında oto tamirhaneleri (25), tarım alet ve makinelerinin tamir ve bakımı (5), kaynakçı (14), tornacı (8), oto elektrikçi (9), oto boyacı (4), yedek parça (4) ve oto kaportacıları (6) bulunmaktadır.

Sahada sayıca az olmakla birlikte var olan büyük ve kısmen modern sanayi tesisleri daha çok tarımsal ürün işlemeye dayalı ve taş toprağa dayalı tesislerdir. Sahadaki büyük sanayi tesisleri genel olarak Şanlıurfa –Diyarbakır yolu üzerinde dizilmişlerdir. Bu sanayi tesislerinin büyük kısmı araştırma sahası sınırları dışında olmakla birlikte araştırma sahasının etki alanındadırlar ve araştırma sahasını ekonomik yönden etkilemektedirler. 90 kişinin çalıştığı 7 tane lif pamuk ve çığit işleme fabrikası, 69 kişinin çalıştığı 4 adet mıcır ve taş tozu üretim fabrikası bulunur. 51 çalışanı bulunan iki adet su işleme ve şişeleme tesisi, 46 çalışan ve 1.000.000 ton yıllık kapasiteye sahip 2 adet hazır beton tesisi sahada bulunan başlıca büyük fabrika ve tesislerdir. Bunlar dışında Çermik yolu üzerinde bulunan ve mermer plaka üreten bir sanayi tesisi vardır. Viranşehir yolu üzerinde buluna ve bazalt plaka üreten bir sanayi tesisi, yaylı kültivatör üreten bir tesis, PVC boru üretimi yapan bir tesis, plastik doğrama ve kapı-pencere üretimi yapan bir tesis vardır. Ayrıca Traktör römorku imalatı yapan bir tesis, bulgur ve pirinç üretimi yapan birer tesis de bulunmaktadır. Bu tesislerdeki kayıtlı çalışan sayısı da 86'dır.

4.2.2.4. Sosyal ve Kültürel Fonksiyon Alanları

Sahada sosyal ve kültürel alanların büyük bir kısmını eğitim kurumları oluşturmaktadır. Araştırma sahasında eğitimin tarihçesine baktığımızda, 1923 yılı devlet salnamesinde merkez vilayette 1 kız ve 2 erkek ilk mektebi, 1 iptidaiye-i leyli (gece ilkokulu) bulunmakta idi. Merkeze ait bazı köylerde 4 adet ilk mektep mevcut olup, bunlara devam eden talebe miktarı 50 kız, 400 erkek olup toplam miktarı 450'dir. 1926-1927 devlet salnamelerine göre Siverek te 6 adet ilk mektep ve 190 talebe, 1 adet kız mektebi ve 49 talebe, 1 adet ilk yatılı ve 131 talebe bulunmaktadır (Özgültekin vd., 2003: 395). 1926 yılında Siverek vilayet statüsünden kaza statüsüne düşürülünce eğitimde bir gerileme olmuştur. Sahada ilk ortaokul 1946 yılında açılmış. İlk lise ise 1965 yılında açılmıştır.

2011 yılı itibariyle sahada 59 tane eğitim kurumu bulunmaktadır. Bunların 23'ü ilköğretim okulu, 11'i lise, 7'si bağımsız anaokulu, 5'i özel dersane, 5'i özel

rehabilitasyon merkezi, 3'ü motorlu taşıtlar sürücü kursu, 1 Halk eğitim merkezi, 1 Meslek yüksekokulu, 1 mesleki eğitim merkezi, 1 özel ilköğretim okulu ve 1 rehberlik araştırma merkezidir. Sahada 15,6 ha alana sahip olan Eğitim kurumları belli bir bölgede yoğunlaşmamıştır. Lise eğitimi veren eğitim kurumlarının 4'ü Hürriyet Caddesi üzerinde, 3 tanesi Yenişehir mahallesinde, 2 tanesi Hayriye mahallesinde, 1 tanesi Kale mahallesinde, 1 tanesi de Fırat mahallesinde bulunmaktadır. Liseler merkezi iş sahasını oluşturan Hürriyet Caddesi üzerinde en fazla bulunur. Lise eğitimi veren okullara bağlı olarak faaliyet gösteren yaklaşık 400 öğrencinin barındığı pansiyonlar sahada bulunmaktadır.

Foto 4. 11: 1908 Yılında Mekteb-i İdadi (Lise) Olarak Hizmete Açılan, Günümüzde İse Anaokulu Binası Olarak Kullanılan Gazi Paşa Binası.

Sahada bulunan 23 ilköğretim okulunun mahallelere dağılımı şöyledir. Okulların 2 si Dicle mahallesinde, 2 si Hayriye mahallesinde, 2 si Hacı Ömer mahallesinde, 1 i Güney mahallesinde, 1 i Ofis mahallesinde, 1 i Kale mahallesinde, 1 Camikebir mahallesinde, 2 si Fırat mahallesinde, 3 ü Yenişehir mahallesinde, 1 i Şair İbrahim Rafet mahallesinde, 2 si Hasan Çelebi mahallesinde, 1 i Bağlar mahallesinde, 1 Haliliye mahallesinde ve 1'i de Ayvanat mahallesinde bulunmaktadır. Sahada ilköğretim okulları mahalleler arasında dengeli olarak dağılmıştır. Öğrencilerin eğitim öğretim ortamlarına ulaşımında problem yaşamaması için böyle bir dağılım politikası uygulanmıştır.

Tablo 4. 8: Siverek İlçe Merkezindeki Eğitim Kurumlarının Türlerine Göre Sayısı (İlçe Kaymakamlık Brifingi, 2011).

Eğitim Kurumu Türü	Bağımsız Ana Okulu	İlköğretim	Lise	Özel Dershane	Özel Rehb. Merkezi	Halk Eğt. Merk.	M.Y.O.	Mesleki Eğitim Merkezi	Özel İlköğr. Okulu	Rehb. Arş. Mrk.
Sayısı	7	23	11	5	5	1	1	1	1	1

Bağımsız anaokullarının 2 tanesi Hürriyet Caddesi üzerinde, 1 tanesi Fırat mahallesinde, 1 tanesi Şirinkuyu mahallesinde, 1 tanesi ofis mahallesinde, 1 tanesi de Kale mahallesinde bulunmaktadır. Bunlar dışında sahada eğitim çalışanlarına hizmet veren 24 yatak kapasiteli öğretmen evi bulunmaktadır. İlçede bulunan tek rehberlik araştırma merkezi Bahçelievler mahallesinde Mehmetçik ilköğretim okulu binası içinde faaliyet gösterir. Mesleki eğitim merkezi müdürlüğü Ayvanat mahallesinde sanayi sitesi içinde yer alır.

Sahada Anadolu öğretmen lisesi, sağlık meslek lisesi, imam hatip lisesi, endüstri ve ticaret meslek liseleri, Anadolu liseleri bulunmakta ayrıca fen lisesinin açılması için de M.E.B.'e gerekli izinlerin verilmesi için başvuruda bulunulmuştur.

Güney mahallesinde yer alan Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunan Halk eğitim merkezi yıl boyunca faal olup 2011 yılı verilerine göre şehir merkezi ve kırsal alandaki okullarda toplam 529 kurs açmış ve bu kurslara 4.726'sı kadın, 4.248'i erkek olmak üzere toplam 8.974 kişi katılmıştır. Açılan 183 okuma yazma kursuna 2.357 kişi katılmış, 103 genel kursa 6.357 kişi katılmış ve 90 mesleki kursa da 1.722 kişi katılmıştır. Sahada bulunan tek kütüphane olan ilçe halk kütüphanesinde 2011 yılı itibarıyla 15.988 kitap bulunuyor. 1.207 üyesi olan kütüphanenin 2011 yılı boyunca toplam yararlanıcı sayısı 125.036 olmuştur.

Sahada bulunan tek yüksekokul olan Siverek Meslek Yüksek Okulu 1994-95 eğitim-öğretim yılında faaliyete girmiş ve 2011 yılı itibarıyla okulda 8 akademisyen ve 270 öğrenci bulunmaktadır. Okulda Bilgisayar programcılığı, Gıda teknolojisi ve Muhasebe ve vergi uygulamaları bölümleri bulunmaktadır. Sahada bulunan 5 özel dershanenin 2 si kale mahallesinde Hürriyet Caddesi üzerinde bulunmakta, diğer 3'ü de Haliliye mahallesinde İnönü bulvarı üzerinde bulunmaktadır.

Araştırma sahasında 5 tane kuran kursu bulunmakta ve 2011 yılında 1.144 ü kız, 1.206' sını erkek olmak üzere toplam 2.350 öğrenci yaz kuran kurslarına katılmıştır.

Sahada ibadet yeri olarak toplam 28 cami bulunmaktadır. Yine sahanın en büyük camisi olacak olan ve Siverek Belediyesi tarafından ilçe mezarlığında yaptırılan Siverek camisinin de yapımı devam etmektedir. Sahadaki camiler genel olarak alana dengeli dağılmıştır. 28 caminin 8 i tarihi camilerdir, bunlar; Ulu camii (1574), Gülabibey camii (1709), Sulu camii (1839), Hasan çelebi camii (1843), Hamidiye camii (1894), Haliliye camii (1864), Hacı Ömer camii (1847) ve Karakeçi camiidir (1899).

Camilerin mahallelere dağılışı ise şöyledir; Camikebir mahallesinde 3 adet, Hamidiye mahallesinde 2 adet, Hasan Çelebi mahallesinde 2 adet, Kale mahallesinde 2 adet. Hayriye mahallesinde 1 adet, Gülabibey mahallesinde 2 adet, Abdalağa mahallesinde 3 adet, Şirinkuyu mahallesinde 1 adet, Bahçelievler mahallesinde 2 adet, Esmer Çayı mahallesinde 2 adet, Dicle mahallesinde 1 adet, Bağlar mahallesinde 1 adet,

Haliliye mahallesinde 3 adet, Güney mahallesinde 1 adet ve Selim Pınar mahallesinde 1 adet bulunmaktadır.

Foto 4. 12: 1574'te Artukoğulları Döneminde İnşa Edilen Ulu Cami.

Osmanlı'nın 1817'de Siverek'i fethetmesinden sonra yapılan bu camiler buldukları mahallelere de isimlerini vermişlerdir. Sulu cami ve Ulu cami hariç diğer camiler aynı isimle adlandırılan mahallelerde bulunmaktalar. Artuklular döneminde kiliseden camiye çevrilen Ulu cami Osmanlı fethinden önce yapılmıştır. Gülabibey camii ise yine Osmanlı fethinden önce yapılmış ancak Osmanlı döneminde onarılmış ve onaran kişinin ismini almıştır.

Araştırma sahasında 2011 yılında temsilciliği bulunan toplam 41 dernek vardır. Bu derneklerin 5'i sağlık sektörüyle ilgili, 5'i sportif faaliyetlerle ilgili, 8'i eğitim faaliyetleri ile ilgili, 7'si mesleki faaliyetlerle ilgili, 3'ü cami yaptırma faaliyetleri ile ilgili, 6'sı esnaf faaliyetleri ile ilgili, 6'sı yardımlaşma faaliyetleri ile ilgilidir. Bu yaptığımız gruplandırmalara dâhil etmediğimiz tek dernek olan Siverek'i İl Yapma ve Kalkındırma Derneği yerel ölçekte faaliyet gösteren bir dernek olup yaptığı faaliyetlerle birçok kez ulusal TV ve gazetelere haber konusu olmuştur. Derneğin ana faaliyet konusu 1926'da il statüsünden ilçe statüsüne düşürülen Siverek'in tekrar il yapılmasıdır. Yine sahada kamu yararına çalışan Kızılay Derneği bulunmaktadır.

Araştırma sahasında yeşil alan olarak sonradan yerel yönetim tarafından oluşturulan parklar bulunmaktadır. Sahada tüm mahallelere dağılmış halde en büyüğü 50.000 m², en küçüğü ise 500 m² lik bir alan kaplayan toplam 36 park bulunur. Bu parkların kapladığı toplam alan 174.455 m²'dir (Siverek Park ve Bahçeler Müd.).

Sahada sağlık hizmeti veren 100 yataklı 1 devlet hastanesi, 7 sağlık ocağı, 1 sıtma savaş dispenseri, 1 verem savaş dispenseri, 1 ana çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezi ve A tipi 1, B tipi 1 olmak üzere 2 tanede 112 acil birimi merkezi ve 5 özel tıp merkezi ve 31 eczane bulunmaktadır. Bunlar dışında 2012 Eylül ayında hizmete açılması beklenen 200 yataklı devlet hastanesinin yapımı devam etmektedir. İlçe ve çevresine verilecek sağlık hizmetinin kalitesi bu hastanenin açılmasıyla yükselecektir. Ayrıca Fırat mahallesinde yer alan ve inşaatı devam eden diğ hastanesinin de 2012 yılı

içerisinde hizmete açılması planlanmaktadır. Yapımı devam eden 200 yataklı devlet hastanesi ve diş hastanesi; Siverek ilçesi ve çevresinde yer alan Hilvan, Çermik, Viranşehir gibi nüfus bakımından daha küçük ve Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi büyük şehirlere uzak ilçelere de hizmet verecektir.

Sahanın en büyük sağlık kurumu olan 100 yataklı Siverek Devlet Hastanesi 10 dönümlük bir alan üzerinde kurulmuş olup araştırma sahasının güneyinde Diyarbakır-Şanlıurfa yolu üzerinde Ayvanat mahallesinin güneyinde sanayi sitesinin kuzey kenarında kurulmuştur. Hastanede 2011 yılı itibariyle 46 uzman doktor,7 pratisyen doktor,10 diş hekimi, 1 psikolog,86 hemşire, 32 ebe, 40 teknisyen ve 208 de diğer personel bulunmaktadır.2011 yılında hastanede yapılan muayene sayısı 449.409, ayakta tedavi edilen hasta sayısı 231.147 olmuştur. Aynı dönemde hastanede yatan hasta sayısı 8.901 olmuş ve 2011 yılı boyunca hastanedeki yatak doluluk oranı da % 64 olmuştur. Hastanede 2011 yılı boyunca 6.173 ameliyat yapılmıştır. Aynı dönemde hastanede 2.865 doğum olmuştur. Hastanede bulunan 10 diş hekiminin 2011 yılı boyunca yaptığı diş çekimi sayısı 11.274 olmuştur. İlçede faaliyet gösteren ağız ve diş sağlığı merkezi bulunmamakta ancak yapımı devam eden ve 2012 yılında açılması planlanan 1 adet ağız ve diş sağlığı merkezi projesi vardır.

Araştırma sahasında bulunan 7 sağlık ocağında 2010 yılı ilçe sağlık müdürlüğü verilerine göre toplam 34 doktor ve 39 hemşire görev yapmaktadır. Araştırma sahasında bulunan 5 özel tıp merkezinde de 2010 yılı boyunca 538.080 adet muayene ve tedavi işlemi uygulanmıştır (Siverek Sağlık Grup Başk.). Araştırma sahasında diş hekimleri dâhil 97 hekim bulunmakta ve bu hekimler saha ve çevresindeki 221.875 kişiden meydana gelen bir nüfusa hizmet vermektedirler. Siverek ilçesinde hekim başına düşen kişi sayısı 2.287,3'tür. Türkiye ortalaması ise bir hekime düşen kişi sayısı 1.084 kişidir. Bu oranlar sadece sağlık bakanlığına bağlı kurumlardaki hekim sayısına görelerdir. Buna göre araştırma sahasında doktor sıkıntısı yaşanmaktadır. Ancak 2012 yılında hizmete açılacak olan 200 yataklı hastane ile bu sıkıntının aşılacağını tahmin ediyoruz.

5.EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

5.1. Ticaret

İlkel yaşamda elde bulunan malların takas edilmesiyle başlayan ticari faaliyetler, paranın bulunmasıyla daha da hız kazanmıştır. Ticaret toplumları bir birine yaklaştıran, üretimi ve değişimi zorunlu kılan bir faaliyet olmuştur. Böylece uygarlığın gelişimini sağlayan ticari faaliyetler hemen her toplumda içinde bulunulan koşullara göre farklılıklar göstererek gelişmiştir (Oban, 2006: 121).

Salnamelere göre araştırma sahasında 1800'lü yıllarda ticari hayat çok canlıydı. Ana ulaşım yolları üzerinde bulunan sahada, 1873-74 Diyarbakır salnamesine göre 362 dükkân, 7 han, 8 fırın, 20 kahve, 1 boyahane, 3 bezirhane, 2 mağaza, 25 ahır, 1 değirmen, 1 kilhane, 3 hamam, 3 çamaşırhane, 1 pirinç değirmeni, 7 buğday değirmeni, 3 ambar, 1 debbağhane ve 3.077 bağ bulunmaktadır (Kankal, 2001: 58). Sahada ticari hayatın ne kadar önemli bir geçmişe sahip olduğunu bu verilerden anlayabiliyoruz. Sahada ticari hayat değişen şartlarla birlikte geçmişe göre önemini kısmen kaybetmiş olsa bile hala çevresindeki irili ufaklı ilçelere göre Siverek canlı ve yüksek hacmi olan bir ticari hayata sahiptir.

Tablo 5. 1 : 1873-1874' te Siverek İlçe Merkezinde Bulunan Ticarethane Türleri ve Sayıları (Kankal,2001:58).

Faaliyet Alanı	Adet	Faaliyet Alanı	Adet
Dükkân	362	Ahır	25
Han	7	Değirmen	1
Fırın	8	Kilhane	1
Kahve	20	Hamam	3
Boyahane	1	Çamaşırhane	3
Bezirhane	3	Pirinç Değirmeni	1
Mağaza	2	Buğday Değirmeni	7
Ambar	3	Toplam	448
Debbağhane	1		

Araştırma sahası aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odalarının ilk kurulduğu yerlerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul'dan (1882) sonra kurulan 12. Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası Siverek'te (1896) kurulmuştur. 1910' da çıkarılan bir kanunla ziraat kısmı odadan çıkarılmıştır (ato.org).

Saha sahip olduğu lokasyon koşulları, fiziki ve beşeri özellikleri itibari ile ticari fonksiyonu yeterince gelişmiş bir yerleşim birimidir. Sahip olduğu ticari aktivite ilçe merkezi ve kendi kırsalına yöneliktir. Sahanın hinterlandının geniş olması ve ana ulaşım güzergâhları üzerinde olması sahada ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Siverek ilçesine komşu olan Diyarbakır'ın Çermik ilçesi, Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi ve Adıyaman'ın Kâhta ilçesi ulaşım şartlarının da uygun olmasından dolayı saha ile yoğun ticari ilişkilerde bulunurlar. Bu ilçelerin kırsalında yaşayan nüfusun bir kısmı da yine ticari olarak araştırma sahasının etki alanındadır. Sahada ticari faaliyetler yıl boyunca canlı olmakla birlikte özellikle ilkbahar sonu, yaz ve sonbahar mevsiminin ortalarına kadar olan sürede daha fazla yoğun olmaktadır.

Araştırma sahasının etki alanında bulunan kırsal kesimde nüfusun büyük çoğunluğu geçimini hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerle sağlamaktadır. Kış aylarının sonuna doğru doğum yapan ve ilkbaharda yeşeren meralarda otlatılan büyük ve küçükbaş hayvanların süt veriminin en fazla olduğu dönem ilkbahar Sonu-yaz başlangıcıdır. Bu dönemde üretilen hayvansal gıdalar ilçe merkezi nüfusunun kullanımına sunulur ve karşılığında elde edilen kazançla da kırsal nüfus kendi yıllık ihtiyaçlarını karşılar. Yine yaz aylarında sahada yeterli iş imkânının olmamasından dolayı araştırma sahasından ve sahanın etki alanında bulunan kırsal kesimden Ülkemizin değişik bölgelerine mevsimlik tarım işçisi göçleri olmaktadır. Yaz mevsiminin bitmesiyle birlikte geri dönen mevsimlik tarım işçileri yıllık ihtiyaçlarını karşılamaya başlarlar, bu da sahadaki ticari faaliyetlerin yılın diğer zamanlarına göre bu dönemde daha fazla canlanmasına sebep olur. Yine yaz mevsimi boyunca kırsal kesimde tarımsal faaliyetler sonucu hasat edilen ürünlerin de sahada satılması ve karşılığında başka ticari ürünlerin alınması, ticari faaliyetlerin yaz boyunca canlılığını korumasını sağlar. Ayrıca sonbahar başlangıcında eğitim kurumlarının açılıyor olması, araştırma sahası ve bağlı kırsalında yaşayan 68.799 anaokulu, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisinin ihtiyaçlarının araştırma sahasındaki ticari işletmelerden karşılanması demektir. Bu da özellikle kırtasiye ve konfeksiyon ürünleri satan işyerlerinde canlılığa sebep olur.

2011 yılı verilerine göre sahada bulunan ticaret ve işyeri sayısı, Belediye iş yeri açma ve ruhsat izin belgelerine göre 3.233 tür. Bu sayı içinde en fazla oran % 31 ile bakkallardadır. Sahadaki toplam bakkal sayısı 993 adettir. Günlük gıda ve diğer basit ihtiyaçları karşılayan bakkalların fazla olması sahada perakende ticaretin yoğun olduğunu göstermektedir.

Sahada iş ve ticaret birimlerini perakende ticaret, küçük sanayi ve imalathaneler, yeme-içme, dinlenme ve eğlence yerleri, mesleki bürolar, bankalar ve sigorta acenteleri, ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri, ulaşım hizmetleri ve sağlık hizmetleri olarak dokuz ana grupta ele alabiliriz. Bakkal, market, fırın, kasap ve manav gibi günlük ihtiyaçlara yönelik ticari birimler; tuhafiyeciler, konfeksiyon ve hazır giyim, ayakkabı satıcısı, manifaturacı züccaciye gibi periyodik ihtiyaçlara yönelik ticari birimler; beyaz eşya satıcısı, kuyumcu, mobilyacı ve halıci gibi uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler ile hırdavatçı, nalbur ve av malzemeleri satıcıları perakende ticaret kapsamında ele alınmıştır.

Sahada merkezi iş sahasını oluşturan Hürriyet Caddesi, İnönü Bulvarı, Eski Diyarbakır yolu caddelerinde ticari işletmelerin önemli bir kısmını perakende satış yapan işyerleri oluşturmaktadır. Toptan satış yapan ticarethane sayısı ise azdır. Bunun en önemli nedeni satışların daha çok yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak yapılmasıdır. Gerçekten de şehir merkezinde perakende satış yapan bakkal,

manifaturacı, hazır giyim, kuyumcu, manav, ayakkabı satıcısı gibi işyeri sayısı oldukça fazladır. Bu tip yerel ölçekte etkili iş yerlerini açmak, fazla büyük sermaye de gerektirmedikinden, kolaydır. Sahada toptan satışın yoğun olarak yapıldığı ticari işletmeler genellikle hayvan pazarı, buğday pazarı ve sebze-meyve halinde toplanmıştır. Fırat mahallesinin doğusunda yerleşmelerin olmadığı bir alanda kurulmuş olan hayvan pazarı 30.000 m² den meydana gelen bir alanda kurulmuş olup bölge ve ülke genelinde hayvan ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Haftanın 6 günü açık olan pazarda sadece sabah saatlerinde yoğunluk vardır. Şanlıurfa-Diyarbakır, Çermik, Viranşehir ve Kâhta yollarına ulaşımın kolay yapılabildiği bir alanda kurulmuş olan hayvan pazarı ulaşım yönünden elverişli şartlara sahiptir. Pazardan ülkenin hemen hemen her tarafına hayvan gönderilmekte ve ülke büyükbaş-küçükbaş hayvan fiyat piyasasında belirleyici bir konumdadır. Pazardaki ticari işlemler kayıt altına alınmamakta ve ayakta komisyoncular aracılığıyla yapılmaktadır. Alanda komisyonculara ait herhangi bir büro da bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapılan ticaretin büyüklüğü hakkında bir veri bulunamadı ancak alanda yaptığımız gözlemler ve komisyoncularla yaptığımız görüşmeler sonucunda pazarda özellikle kurban bayramı öncesi dönemlerde günlük ilçe dışına gönderilen hayvan sayısının yaklaşık olarak 10.000 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Pazarda ticari hareketliliğin en fazla olduğu dönem, meraların yeşerdiği ilkbahar mevsiminin başlangıcında ve Kurban bayramı öncesi dönemdir.

Sahadaki bir diğer önemli toptan ticaret merkezi Buğday pazarıdır. Araştırma sahasının güneyinde Şanlıurfa-Diyarbakır yolu üzerinde Viranşehir yol ayrımında bulunan Buğday pazarı, barındırdığı 130 işyeri, cami, restoran ve 2 kiraathane ile canlı bir alandır. 50.000 m²'lik bir alanda kurulmuş olan buğday pazarı ağırlıklı olarak tahıl ürünleri ticaretinin yapıldığı işyerlerinden oluşmaktadır. Pazara Siverek dışında çevre il ve ilçelerden de ürün gelir ve buradan yine ülkenin dört bir tarafına bu ürünler komisyoncular aracılığıyla satılır. Buğday pazarı ana ulaşım güzergâhlarına yakın olduğundan ulaşım ile ilgili sıkıntı yaşanmamaktadır.

Sahada Fırat mahallesinde bulunan sebze-meyve hali de büyük bir toptan ticaret merkezidir. 7.500 m² alana kurulmuş olan sebze-meyve halinde yaklaşık 60 işyeri bulunmakta ve bu işyerleri komisyonculardan oluşmaktadır. 115.891 kişiden oluşan bir nüfusa sahip olan Siverek ilçesinin sebze ve meyve ihtiyacını karşılayan sebze ve meyve hali sahanın güneyinde Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun batısında Buğday pazarının karşısına düşen bir alanda kurulmuştur. Ana ulaşım güzergâhı üzerinde kurulmuş olan hal, diğer ulaşım güzergâhlarına da yakındır. Sahada günlük ihtiyaçlara yönelik perakende ticaret işletmelerinin sayısı 1.378'dir ve tüm ticaret ve işyerleri sayısına oranı ise % 43'tür. Bu tür ticari birimler saha ve etki alanındaki nüfusun günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak faaliyet gösterirler. Sahada nüfusun artmasına paralel olarak bu tür işyerlerinin sayısı da artmaktadır. Periyodik ihtiyaçlara yönelik iş yapan ticari birimlerin sayısı 1.056 olup tüm ticaret ve iş yerleri sayısına oranı % 33'tür. Sahada terzi, kaynak ve demir-doğrama, un değirmeni, Alüminyum profil yapımı gibi iş ve ticaret yerleri imalathaneler grubunda bulunmakta ve sayıları 275'dir. Bu iş kolunun toplam iş ve ticaret birimlerine oranı ise % 8,5'dir.

Sahada yeme-içme ve dinlenme yerleri iş kolunda faaliyet gösteren 391 ticari birim bulunmakta ve bunlar toplamın içinde % 12,1'lik bir orana sahiptir. Sahada 22 adet mesleki büro bulunmaktadır. Araştırma sahasında 5 banka ve 7 sigorta acentesi bulunur. Sahadaki ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri ise toplam 26 tanedir. Bunların 15 tanesi oto lastik ve tamircisi, 3 ü otopark işletmeciliği, 3 ü nakliyecisi, 2 si motosiklet bayisi, 2 si oto yıkama ve 1 adedi de muayene istasyonudur. Sahada ulaşım

hizmetlerini sunan,5 turizm acentesi, 3 nakliyecisi, 7 adet motorlu taşıyıcılar kooperatifi ve otogar işletmesinde de yine ulaşım hizmetleri sunan 17 adet işyeri bulunmaktadır. Özel sağlık hizmetleri sunan 5 adet özel poliklinik bulunur. Bunlar dışında araştırma sahasında 1 i özel ilköğretim ve 5 i de özel dersane olmak üzere 6 tane özel eğitim kurumu, 4 özel rehabilitasyon merkezi bulunur.

5.2. Tarım

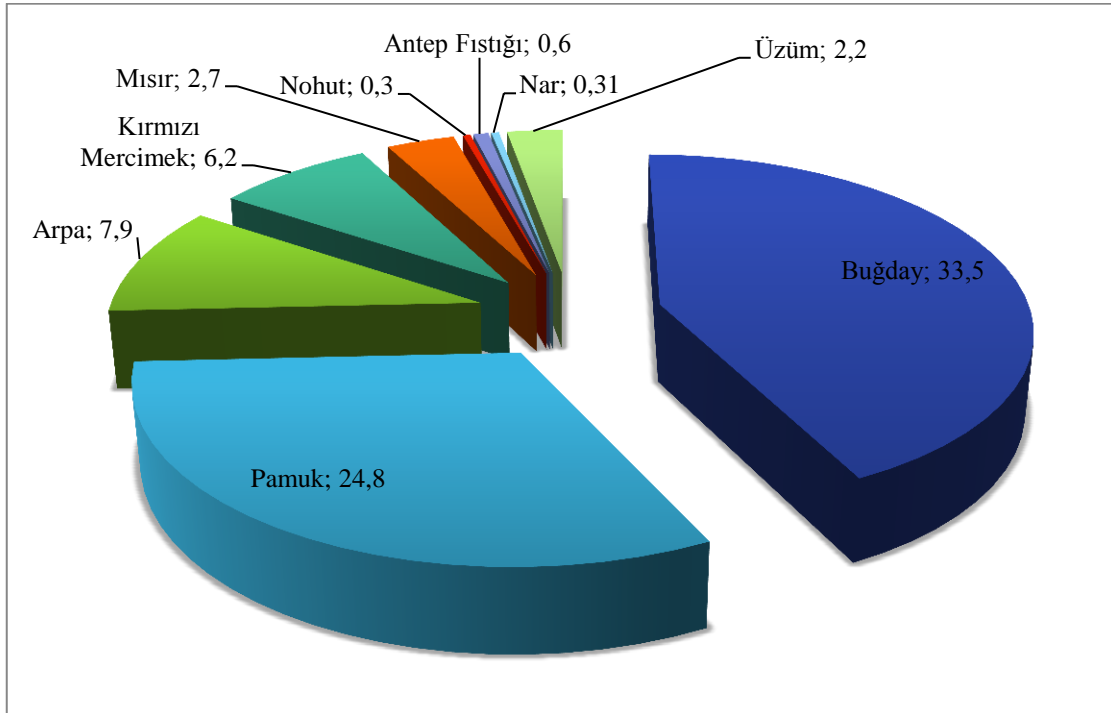
Siverek ilçesi idari sınırları içerisindeki toplam tarım alanı 187.856,711 ha'dır. Bu alanın % 0.52'sini oluşturan 972,887 ha'lık kısmı ise araştırma sahasını oluşturan Siverek ilçe merkezindeki toplam tarım alanlarıdır. Bu tarım alanları sahadaki yerleşmenin doğu tarafı hariç etrafını çevrelemiştir. Sahanın doğu tarafı daha çok taşlık ve step bitki örtüsünün olduğu Araştırma sahasına göre daha engebeli bir arazi yapısına sahiptir ve tarıma elverişli değildir.

Araştırma sahasını oluşturan Siverek ilçe merkezinin çevresi tarım alanları ile çevrilidir. Sahada bulunan toplam tarım alanı 972,887 ha'dır. Tarım alanlarının mahallelere dağılımına baktığımızda en fazla tarım alanına sahip mahalle, toplam tarım alanının % 29,6'sını meydana getiren ve 2.884,485 da'dan oluşan tarım alanına sahip olan Haliliye mahallesidir. Haliliye mahallesini % 22 oranla (2.138,166) Camikebir mahallesi takip eder. Hayriye mahallesinde 1.387,801 da tarım alanı bulunmakta ve toplam tarım alanının % 14,3'ünü oluşturur. Hamidiye mahallesi 741,200 da 'lık tarım alanıyla toplam içinde % 7,6'lık bir orana sahiptir. Gülabibey mahallesinde 565,000 da tarım alanı bulunmakta ve sahadaki toplam tarım alanının % 5,8'i oluşturur. Sahada tarım alanlarının en az bulunduğu mahalle 529,144 da tarım alanı olan ve toplam içinde % 5,4 orana sahip olan Hacı Ömer mahallesidir. İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre herhangi bir mahalle üzerinde görülmeyen ve merkez olarak geçen 1.483,083 da 'lık tarım alanı da saha da bulunmakta ve kayıtlarda konum olarak merkez diye geçmektedir. Bu alan sahadaki toplam tarım alanının % 15,2 sini oluşturur.

Araştırma alanındaki tarım alanlarında tarımı yapılan ürünlere bakıldığında 2011 yılı verilerine göre en fazla tarımı yapılan ürün buğdaydır. 3.262,729 da 'lık bir alanda tarımı yapılan buğday ekim alanı, toplam tarım alanının % 33,5'ini oluşturur. Araştırma sahasında pamuk ekim alanı 2.416,474 da olup sahadaki toplam tarım alanının % 24,8 ini oluşturur. Sahadaki arpa ekim alanları toplam tarım alanlarının % 7,9'una denk gelmekte ve 766,733 da'dan oluşur. Sahadaki tarım alanlarının % 6,2'sine denk gelen 606,527 da 'lık alanda kırmızı mercimek tarımı yapılmıştır. Mısır ekim alanı toplam tarım alanının % 2,7' sini oluşturan 259,323 da 'lık alan olmuştur. Sahadaki nohut ekim alanı 15,600 da Haliliye mahallesinde ve 12,800 da 'da Hacı Ömer mahallesinde olmak üzere toplam 28,400 da olup sahadaki toplam alanın % 0,3'üne denk gelmektedir. Antep fıstığı ekim alanı 59,000 da olup sahadaki toplam tarım alanlarının % 0,6'sına denk gelmektedir. Haliliye mahallesinde 18,550 da ve Gülabibey mahallesinde de 12,000 da olmak üzere araştırma sahasında nar tarımı da yapılmaktadır. Nar tarımı yapılan alan toplam tarım alanlarının % 0,31'i kadardır. Araştırma sahasının kuzey, kuzey doğusu ve kuzey batısında bağ alanları bulunmaktadır. Son yıllarda bağ alanları tahrip edilmiş ve gerek yerleşme amaçlı gerekse diğer tarım faaliyetleri için kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yine de sahada kayıtlı olan 210,877 da bağ alanı bulunmaktadır. Bu alan sahadaki toplam tarım alanlarının % 2,2'sine denk gelmektedir (Şanlıurfa İl Tarım Müd.,2011).

Tablo 5. 2: 2011 Yılında Ürünlere Göre Ekim Alanları (Şanlıurfa İl Tarım Müdürlüğü,2011).

Ürün	Ekim Alanı (da)	Toplam Ekili Alana Oranı
Buğday	3.262,729	% 33,5
Pamuk	2.416,474	% 24,8
Arpa	766,733	% 7,9
Kırmızı Mercimek	606,527	% 6,2
Mısır	259,323	% 2,7
Nohut	28,400	% 0,3
Antep Fıstığı	59,000	% 0,6
Nar	30,550	% 0,31
Üzüm	210,877	% 2,2

Şekil 5. 1: 2011 Yılında Ürünlere Göre Ekim Alanlarının Toplam Ekili Alana Oranı (Şanlıurfa Tarım Müdürlüğü,2011).

5.3. Hayvancılık

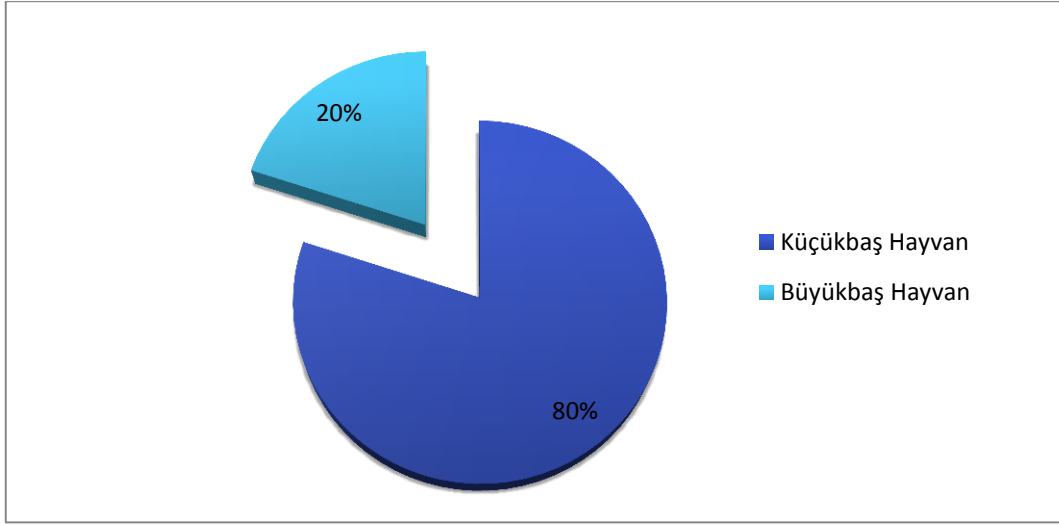
Siverek ilçesi Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki en önemli hayvancılık merkezi olup Türkiye'nin de sayılı yörelerinden biridir. İlçede özellikle Küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yoğun olarak yapılmaktadır. İlçede hayvancılık, tarım alanlarının az olduğu ve daha çok taşlık mera alanlarının bulunduğu ilçenin kuzey, kuzey doğu ve doğu kısımlarında yoğun olarak yapılmaktadır. İlçede genel olarak mera hayvancılığı yapılmakta ve besi hayvancılığı oranı ise ülke geneline göre çok düşüktür. İlçe ve çevresindeki bitki örtüsü bozkır bitki örtüsü olduğundan büyükbaş hayvancılık faaliyetlerine tam olarak uygun değildir. Sahada ve çevresinde küçükbaş hayvancılık faaliyeti olarak koyun, keçi ve kuzu beslenmektedir. Bu hayvanlar bitki örtüsü çok kısa bile olsa, ondan faydalanabilmektedirler. Ancak büyükbaş hayvanlar, ağızları büyük olduğundan kısa boylu otları yiyememekte, dolayısıyla da kısa boylu otlardan meydana gelen bozkır bitki örtüsünün hâkim olduğu araştırma sahası ve çevresi büyükbaş hayvancılık için pek uygun değildir. Bu söylediklerimiz mera hayvancılığı için geçerlidir. Besi hayvancılığı için saha ve çevresindeki şartlar uygundur. Nitekim araştırma alanını oluşturan Siverek ilçe merkezinde aileler hayvansal gıda ihtiyaçlarını karşılamak için Evlerine bitişik bulunan veya evlerine yakın bulunan ahırlarda süt inekleri beslerler. Özellikle sahanın kenar mahallelerinde daha büyük ahırlarda büyükbaş besi hayvancılığı yapılmakta ve sahanın hayvansal gıda ihtiyacının bir kısmı karşılanmaktadır.

Tablo 5. 3: Saha ve Çevresindeki Hayvan Varlığı (Siverek İlçe Tarım Müd. 2011).

	Siverek İlçe Merkezinde	Siverek İdari Sınırları İçinde
Küçükbaş Hayvan Say.	65.823	570.782
Büyükbaş Hayvan Say.	16.449	57.331
Toplam	82.272	628.113

2011 yılı ilçe tarım müdürlüğü verilerine göre Siverek idari sınırları içindeki küçükbaş hayvan sayısı 570.782'dir. Yine büyükbaş hayvan sayısı ise 57.331'dir. Büyükbaş hayvan sayısı, küçükbaş hayvan sayısının yaklaşık % 10'u kadardır. Araştırma alanını oluşturan Siverek ilçe merkezinde ise 65.823 küçükbaş ve 16.449 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. İlçe merkezinde büyükbaş hayvan sayısının küçükbaş hayvan sayısına oranı % 20'dir. İlçedeki genel orana göre sahada büyükbaş hayvan sayısı oranının fazla olmasının temel nedeni besi hayvancılığı yapıyor olmasıdır. Araştırma sahasında özellikle tek katlı eski yapılar, çoğunlukla bünyelerinde ahır da barındırırlar. Bu ahırlarda besi hayvancılığı yapılır. Özellikle sahanın kenar mahallelerinde büyük modern ahırlar inşa edilmiştir ve bu ahırlarda daha çok küçükbaş hayvancılık yapılır. Büyük baş hayvancılık ise daha çok ailenin süt ihtiyacını karşılamak için yapılır ve her ailenin beslediği hayvan sayısı azdır. Araştırma

sahasındaki toplam hayvan sayısı, ilçedeki toplam hayvan sayısının % 13,1'ine denk gelmektedir.

Şekil 5. 2: Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Oranları (İlçe Tarım Müd. 2011).

İlçede bulunan ve 30.000 m²'lik bir alana yayılmış olan hayvan pazarı, haftanın 6 günü sabah 6:00-10:00 saatleri arasında açık olup özellikle hayvan ticaretinde Güneydoğu Anadolu bölgesi genelinde etki sahasına sahiptir. Ülkemizin diğer şehirlerindeki hayvan pazarları haftanın 2 veya 3 günü açık iken sahadaki hayvan pazarı Pazar günü hariç her gün açıktır. Ayrıca kapladığı alan bakımından da fark yaratmaktadır. Toplam 30 dönümlük bir alana yayılmış olan hayvan pazarının çevresi yöresel yapılarda kullanılan bazalt taşından yapılan 1,5 m. yükseklikte bir duvarla çevrelenmiştir. Alanın 10 dönümlük kısmı büyükbaş hayvan ticareti yapılmakta, 20 dönümlük kısmında ise küçükbaş hayvan ticareti yapılmaktadır. Her iki alan birbirinden bir duvarla ayrılmıştır. Alanın büyük bir kısmına yağışlardan ve güneş ışınlarından koruma amacıyla üzeri kapatılmıştır. Hayvan pazarında yapılan ticaret kayıt altına alınmadığından, yıllık el değiştiren hayvan sayısı ve oluşan parasal hacim hakkında bilgi veremiyoruz. Ancak alanda yaptığımız gözlem ve alanda sürekli bulunan komisyoncularla yaptığımız görüşmelerde Türkiye'nin dört bir tarafına pazardan hayvan gönderildiği ve özellikle kurban bayramı öncesinde günlük 10.000 dolayında hayvanın el değiştirdiği tahmin edilmektedir. Siverek'te bir Hayvancılık Organize Bölgesinin kurulması için ilçe belediyesi ve kaymakamlık proje yapmıştır ve bu projenin gerçekleşmesi için çalışmalarda bulunmaktadır. Siverek ilçesinde Hayvancılık Organize Bölgesinin kurulması araştırma sahasının ekonomisine çok olumlu bir katkı sağlayacaktır. Yine devlet tarafından uygulanacak teşvik sistemi ile sahada hayvancılıktan elde edilecek et ve süt ürünlerini işlenmesiyle ilgili sanayi tesisleri kurulacak ve iş imkânları mevcut durumdan çok daha iyi olacaktır. Ayrıca saha çevresinde yoğun olarak bulunan tarım alanları da hayvan yemi konusunda sıkıntı yaşanmamasını sağlayacaktır.

5.4. Sanayi

Sanayi Faaliyetleri, Küçük işletmeler halinde bile olsa her şehirde tesadüf edilmektedir. Bu faaliyetler yerleşme sahasındaki halkın genel ihtiyaçlarını karşılamak

zaruretinden doğmaktadır. Ancak bir şehirde sanayi fonksiyonunun önemli olması, sanayi faaliyetlerinin şehirde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, daha geniş bir bölgeye hizmet etmesine bağlıdır (Göney, 1984: 199).

Araştırma sahasındaki sanayi faaliyetlerini genel olarak ev tipi, atölye tipi ve modern sanayi işletmeleri olarak üç grupta incelemek mümkündür.

Ev tipi sanayi faaliyetleri; Ev sanayii veya imalatı, yerel ham maddelerin el işçiliği ile evde üretilmesi ve üretilen maddenin yine evde tüketilmesine dayanmaktadır. Ulaşım ve sermayenin genel olarak etkisinin olmadığı bu imalatta ender olarak yerel pazarlama veya satış yapılabilmektedir. Ülkemizde kırsal alanlarda ev tipi imalat hâkim olup, her aile ihtiyaçlarının çoğunu kendi üretmektedir (Atalay, 2005: 206-207).

Araştırma sahasında kırsal kesimde yoğun hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Aynı şekilde araştırma alanında da besi hayvancılığı yapılır. Hayvansal gıdalar ev tipi atölyelerde işlenir ve tüketime hazır hale getirilir. Saha çevresinde geniş bir alanı kaplayan üzüm bağlarından elde edilen ürünler ve bazı tahıl ürünleri ev tipi atölyelerde işlenerek tüketime hazır hale getirilir.

Atölye tipi sanayi faaliyetleri; Çeşitli imalat ve tamirat işlerinin yapıldığı ve genellikle atölye sahibi dışında bir veya iki kişinin çalıştığı bu tip işletmeler sahadaki iki sanayi sitesinde bulunur. Araştırma sahasında biri eski, biri yeni olmak üzere iki sanayi sitesi bulunur. Eski sanayi sitesi Abdalağa mahallesinde Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun sağ tarafındadır. Çok küçük ve yerleşmelerin arasında kalmış olan bu eski sanayi sitesindeki işletmeler daha çok oto tamiri üzerine faaliyet gösterirler. Toplam 39 işyerinin bulunduğu eski sanayi sitesinde ağırlıklı olarak oto tamir atölyeleri (10), oto yedek parça satışı yapan iş yerleri (10), oto elektrikçileri (6), traktör tamircileri (5), ve oto lastikçileri (4) bulunur (Siverek Bld., 2012).

Araştırma alanında yerleşim yerinin güneyinde 100 yataklı devlet hastanesinin yanında, ana ulaşım güzergâhı olan Şanlıurfa-Diyarbakır yolu üzerinde sonradan yapılan ve eskisine göre daha büyük olmakla birlikte yine de küçük olan sanayi sitesi bulunur. Bu sanayi sitesinde küçük atölye tipi işletmeler mevcuttur. Bunlar arasında oto tamirhaneleri (25), tarım alet ve makinelerinin tamir ve bakımı (5), kaynakçı (14), tornacı (8), oto elektrikçi (9), oto boyacı (4), yedek parça (4) ve oto kaportacıları (6) bulunmaktadır (Siverek Bld.,2012).

Modern sanayi; Modern sanayi, makinaların işlediği, işçilerin çalıştığı, ham maddelerin mamul hale dönüştüğü, bunlara ait depoların bulunduğu 'fabrikalardan' oluşmaktadır. Fabrikanın büyüklüğü sanayi kolunun özelliğine göre değişir (Atalay, 2005: 207).

Sahada sayıca az olmakla birlikte var olan sanayi tesisleri daha çok tarımsal ürün işlemeye dayalı ve taşta toprağa dayalı tesislerdir. Bir taraftan ham madde temininin, diğer taraftan mamul maddenin naklinin kolay ve ucuz ulaşımın sağlanması, sanayinin gelişmesinde ana faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sanayi tesislerinin gerek kuruluş gerekse gelişmesinde en önemli etkenlerden birisi; yerine göre deniz, kara ve demir yolu ulaşımının kolaylıkla sağlanabilir olmasıdır (Atalay, 2005: 198).

Tablo 5. 4: Sahada Bulunan Sanayi Tesisleri, Faaliyet Konusu ve Çalışan Kişi Sayısı (Siverek Ticaret ve Sanayi Odası, 2011).

Tesis İsmi	Faaliyet Konusu	Çalışan Sayısı	Kişi	Tesis İsmi	Faaliyet Konusu	Çalışan Sayısı	Kişi
Siverek Tekstil	Pamuk, çiğit	16		Hedef Presse	Çırçır Pamuk, Çiğit	10	
Bucaklar Presse	Çırçır Pamuk, çiğit	9		Kalender Beton	Hazır Mıdır, taş tozu	36	
Sefa Gübre	Un, kepek	2		Karahan İnşaat	Hazır yemek	11	
Yafa Plastik	PVC boru	6		Başal İnşaat	Hazır beton	22	
Vim-Sa Tekstil	Pamuk, çiğit	14		Siv-Pen Doğrama	Plastik Doğrama	12	
Kale Şeker	Küp şeker	1		Gapaş	Küp Şeker	1	
Bibollu Mermer	Mermer kesme	17		Fırat Tarım	Bulgur ürt.	17	
Bir Su Gıda	Hazır su ürt.	31		Siverek Tarım	Römork imal.	10	
Gül-Polat Çırçır	Pamuk, Çiğit	25		Veypaş İnşaat	Mıdır, taş tozu	2	
Karacadağ Pirinç	Pirinç Ürt.	2		Tutku Su	Hazır su	20	
Güneydoğu Yem	Pamuk, Çiğit	15		İm-Sa İnşaat	Mıdır, taş tozu	43	
Dicle İnşaat	Mıdır, taş tozu	4		Kurtkaya Bazalt	Bazalt plaka	16	
BSK-Yol İnş.	Mıdır, taş tozu	10		Karaçalı Tarım	Kültivatör ürt.	6	
Alfet Şeker	Küp şeker ürt.	2		Ağfa Temizlik	Deterjan ürt.	2	

Sahadaki büyük sanayi tesisleri genel olarak Şanlıurfa –Diyarbakır yolu üzerinde dizilmişlerdir. Sahada 7 tane lif pamuk ve çiğit işleme fabrikası bulunur. Bu fabrikalara halk arasında çırçır fabrikası denilir. Kayıtlı 90 kişinin çalıştığı 7 fabrikanın yıllık

toplam kapasitesi lif pamukta 17.128 ton, çiğitte ise 25.056 tondur. Sahada 4 adet mıcır ve taş tozu üretim fabrikası vardır Bu fabrikalarda toplam kayıtlı 69 kişi çalışmaktadır. Üretim kapasiteleri 462.540 ton/yıl mıcır ve 249.060 ton/yıl taş tozudur. Sahada kristal küp şeker üretimi yapan 3 tesis bulunmakta ve toplam çalışan sayısı 4 kişi olup yıllık üretim kapasiteleri 2.436 tondur. Sahada yıllık kapasiteleri 90.687 ton olan ve toplam 51 çalışanı bulunan 2 adet su işleme tesisi, 46 çalışan ve 1.000.000 ton yıllık kapasiteye sahip hazır beton tesisleri başlıca büyük sanayi tesisleridir. Bunlar dışında bazalt ve mermer plaka üreten birer sanayi tesisi, kültivatör üreten bir tesis, PVC boru üretimi yapan bir tesis, plastik doğrama ve kapı-pencere üretimi yapan bir tesis, Traktör römorku imalatı yapan bir tesis, bulgur ve pirinç üretimi yapan birer tesis bulunmaktadır. Bu tesislerdeki kayıtlı çalışan sayısı da 86'dır (Siverek TSO., 2012).

5.5.Ulaşım

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Halep'ten Doğu Anadolu ve Kafkaslara uzanan ulaşım güzergâhının üzerinde bulunan araştırma sahasını oluşturan Siverek ilçesi, günümüzde Diyarbakır ile Şanlıurfa illeri arasındaki ulaşımı sağlayan D-360 karayolu üzerinde bulunmaktadır. Ana ulaşım güzergâhı üzerinde bulunması Siverek ilçesinin yerleşme ve ekonomik canlılık açısından devamlılık göstermesini sağlamıştır. Tarihin ilk çağlarından beri insanın en önemli faaliyetlerinden olan ulaşım ve ulaştırmanın toplumsal ve sosyal yaşam ile günümüz ekonomisindeki yeri tartışılmaz (Taşlıgil, 1999: 1). Sahadan geçen D-360 karayolu ülke içerisinde doğu ile batı arasında bir ulaşımı sağlayan ana güzergâhlardan biridir. İstanbul-Ankara-Adana-Diyarbakır-Habur sınır kapısından ülke dışına devam eden karayolu ulaşımında ülkemizin en önemli güzergâhlarından birini oluşturmaktadır.

Saha Osmanlı İmparatorluğu döneminde Halep'ten Doğu Anadolu ve Kafkaslara uzanan ulaşım güzergâhının üzerinde bulunmaktaydı. Sahadan ilçeye komşu diğer ilçelere de ulaşım sağlanabilmektedir. Siverek-Çermik kara yolu (53 km), Siverek-Viranşehir karayolu (80 km) ve Siverek- Kâhta karayolu (55 km) saha ve çevresindeki yerleşim yerleriyle ulaşımı sağlayan ana yollardır. Sahadan Mardin (190 km), Adıyaman (125 km), Diyarbakır (86 km) ve Şanlıurfa'ya (93 km) ulaşım vardır. (Tablo 4.5) Siverek-Kâhta karayolu üzerinde ulaşımın bir kısmı feribotla sağlanmaktadır. Fırat nehri üzerinde araçları taşıyan feribotlar bulunmakta ve bunlar ulaşımın devam etmesini sağlamaktadır. (Foto 5.1)

Tablo 5. 5: Siverek İlçe Merkezinin Çevresindeki İl ve İlçe merkezlerine Uzaklığı (Karayolları 96. Şube Şefliği, 2012).

Yerleşim yeri	Uzaklık (km)	Yerleşim Yeri	Uzaklık (km)
Şanlıurfa	93	Çermik	53
Diyarbakır	86	Hilvan	35
Adıyaman	125	Kâhta	55
Mardin	190	Viranşehir	80

Foto 5. 1: Fırat Nehri üzerinde feribotla ulaşım.

Sahada Kuzey yönlü ulaşımı sağlayan Siverek-Çermik karayolu aynı zamanda sahanın Doğu Anadolu bölgesiyle ulaşımını da sağlar. Şanlıurfa üzerinden Elazığ, Malatya ve başka diğer Doğu Anadolu bölgesinin kuzey illerine doğru gitmek isteyen araçlar Şanlıurfa'dan Diyarbakır'a, oradan Elazığ'a geçerek ulaşabiliyorlar. Ancak bu araçlar Siverek-Çermik karayolunu kullanırlarsa, Diyarbakır'a gitmeden Siverek-Çermik-Ergani-Elazığ güzergâhını takip edecekler ve yapmaları gereken mesafe yaklaşık 200 km kısılacaktır. Özellikle yurt içinde ticari ürün dağıtımını yapan uzun araçlar bu ulaşım güzergâhını kullanmaktadır. Siverek ilçe sınırları içerisinde kırsal alandaki yerleşim birimleri arasında ulaşımı sağlayan 1.495 km yol ağı bulunmaktadır.

Yol ağınının 152 km'si asfalt, geri kalan 1.365 km si ise stabilize yoldur (Karayolları 96. Şube Şefl., 2012). Sahada tren yolu ulaşımı bulunmamaktadır. Ancak Ulaştırma Bakanlığı 2023 yılına kadar Şanlıurfa-Diyarbakır arasında hızlı tren hattı yapmayı planlamakta ve bu hattın güzergâhı araştırma sahasını da kapsayacak şekilde olacaktır. Sahaya en yakın hava alanı Şanlıurfa GAP Hava alanı olup sahaya 64 km. uzaklıktadır. Şanlıurfa GAP Hava alanından İstanbul ve Ankara'ya her gün sabah ve akşam uçak seferleri vardır. Ülkemizin özellikle Güney ve Ege bölgelerine de belirli gün aralıklarla her hafta uçak seferleri vardır.

için gerekli şartları barındırmasına rağmen araştırma sahasında turizm faaliyeti hemen hemen hiç yoktur. Siverek ile Diyarbakır ilinin doğal sınırı olan ve bölgedeki en önemli yükselti olan Karacadağ (1981 m.) önemli bir doğa ve kış turizmi potansiyeline sahiptir. Bir bölgede kar örtüsünün en az iki ay yerde kalması ve örtü kalınlığının 50 cm yi aşması durumunda bu bölge eğer çığ bakımından risk taşıyorsa, ulaşılabilir bir konumda ise, eğim durumu yeterli ise ve turizm faaliyeti için talep edecek yeterli bir nüfus var ise ve bölgeye konaklama için yatırım yapılmış ise o bölge kış turizmi için uygundur (Doğanay,2001:44).

Foto 4. 2: 1906 Yılında Yapımı Biten ve Günümüzde İlçe Halk Kütüphanesi Olarak Kullanılan Eski Vilayet Konağı.

Foto 5. 3: Restore Edilen Tarihi Cincıklı Hamamı.

Konaklama dışında diğer tüm şartları taşıyan Karacadağ' da 600-700 m'lik uzunluğunda pistler için 250 m'lik bir lift yapılmıştır. Siverek'e 60 km. mesafede olan kayak merkezinde 70 m² bir kafeterya ile 40 m² bungalov tipi hizmet evi bulunmaktadır. Kasım ayından itibaren dört aylık kayma sezonu vardır. Yakınlığı nedeniyle Siverek ve Diyarbakır talebine cevap vermektedir. Hafta sonu yoğunluğu yaklaşık 150 kişiyi bulmaktadır. Gününbirlik turizm faaliyetleri için uygun olan Karacadağ'ın yatak kapasitesi artırılarak turizm faaliyetleri daha verimli hale getirilebilir. Karacadağ kalkınma ajansı Karacadağ'ın sahip olduğu bu kış turizmi potansiyelini tanıtmak ve turist sayısını arttırmak için çeşitli projeler yürütmektedir. (Foto 4.4). Geçmiş yıllarda ülkemizin çeşitli bölgeleri kış turizminin geliştirilmesi amacıyla Turizm alanı veya Turizm merkezi ilan edilerek özel sektöre çeşitli teşvikler verilmiştir (Doğaner, 2001:188). Karacadağ için de Devlet tarafından böyle bir uygulamanın yapılması mevcut kış turizmi potansiyelinin verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

Foto 5. 4 : İlçeye 60 km Mesafede Olan Karacadağ Kayak Merkezi.

Türkiye'nin en büyük akarsularından biri olan Fırat nehri ve Atatürk baraj gölünün yaklaşık 50 km lik sahil kısmı ilçe idari sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu sahil kısmının turizm amaçlı kullanılabilmesi için ilçe kaymakamlığı tarafından çeşitli projeler geliştirilmiş, bu projelerin uygulanabilirliği ile ilgili izin ve işlemler için Denizcilik Müsteşarlığı İç Sular Daire Başkanlığına başvuruda bulunulmuştur.

6.SONUÇ VE TARTIŞMA

6.1. Genel Değerlendirme

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Siverek ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Orta Fırat Bölümünün kuzeyinde Şanlıurfa ili sınırları içinde yer alır. İlçe merkezi 37°.45' kuzey enlemi ve 39°.19' doğu boylamlarının kesiştiği noktalarda bulunur. Sönmüş bir volkanik dağ olan Karacadağ'ın (1981 m.) batısından Fırat a doğru uzanan bölgede, Şanlıurfa platosunun kuzeyinde yer alır. Deniz seviyesine göre ortalama yükseltisi 801-840 metre arasında değişen ve ilçe idari sınırlarını oluşturan 4.314 km² alanda 21,10km² yüz ölçüme sahiptir. Araştırma sahası Şanlıurfa platosunun kuzey kenarında yer almakta ve Güneydoğu Torosların kenar kıvrımlarının da güney kenarında yer almaktadır. Bu bakımdan araştırma sahası bir geçiş noktasıdır ve bu durum araştırma sahası ve çevresindeki doğal ve beşeri unsurları etkilemiştir.

Araştırma alanı ve çevresinde yapılan çalışmalar sonucu bulunan arkeolojik bulgulara göre sahanın çevresinde yerleşme tarihi, Neolitik dönemin başlangıcına kadar (M.Ö. 8000-10.000) gitmektedir.. Saha merkezinde bulunan bir yığma tepe üzerinde yer alan tarihi kale kalıntıları ise Asurlular dönemine aittir. Araştırma sahası ve çevresindeki yerleşme tarihinin bu kadar eski olması sahanın konumu ve görülen iklim şartları ile ilgilidir. Araştırma sahası tarih boyunca bir çok medeniyetin kurulduğu ve ilk tarımsal faaliyetlerin yapıldığı yerlerden biri olan Mezopotamya bölgesinde (Bulut,2006:4) yer almaktadır. Ayrıca iklim şartları da ilkel olan ilk yerleşmeler için elverişlidir. Bu durum araştırma sahası ve çevresinde tarih boyunca sürekli olarak yerleşmelerin olmasını sağlamıştır. Nitekim bulunan arkeolojik bulgular da bu durumu kanıtlamaktadır.

Genelde epirojenik hareketler sonucu oluşan ve Arap plakasının Anadolu'ya uzanan kuzey kenarını temsil eden Güneydoğu Anadolu otoktonu üzerinde yer alan inceleme alanı ve çevresinde Mezozoik ve Tersiyer yaşlı kaya birimlerinin yanı sıra Geç Miyosen-Erken Pliyosen yaşlı volkanitler ve genç çökeller yüzeyler. Araştırma sahasını meydana getiren ilçe merkezinin ise tamamını Erken Pliyosen yaşlı Çelebi bazaltı yüzeyler. Saha ve çevresinde Karacadağ volkanitleri yüzeylenmiştir. Araştırma sahası ve çevresinde bulunan bu genç arazi yapısı, tarımsal faaliyetler için gerekli olan düz araziler ve kaliteli toprak sınıflarının oranını düşürmüştür. Bu durum özellikle Karacadağ bazaltlarının yayıldığı ilçe merkezinin kuzey ve doğusunda çok belirgin olarak fark edilmektedir. Bu nedenle ilçe merkezinden kuzeyde Çermik sınırına kadar olan alanda ve doğuda Karacadağ'a kadar olan alanda hayvancılık faaliyetleri yoğunur. İlçe merkezinin güneyinde Hilvan ilçesine doğru ve doğuda Atatürk baraj gölüne doğru olan kısımda ise tarımsal faaliyetler daha yoğun olarak yapılmaktadır. Ayrıca tarımsal faaliyetlerin yapıldığı arazilerdeki toprak türü de ana kayadan dolayı genellikle bazaltik topraklar olmuştur. Arazi yapısından dolayı oluşan bu durum ilçe merkezindeki sosyal ve iktisadi hayatı da etkilemiştir.

Araştırma sahası ve çevresindeki kayaç tipinin bazalt olması yerleşmelerdeki yapı tiplerini de etkilemiştir. Özellikle ilçe merkezinde taş yapıların tamamına yakınında bazalt kayacı kullanılmıştır. Yoğun ve sert bir yapıya sahip olan bazalt kayacı homojen bir yapıya sahiptir ve bu özelliği sayesinde düzgün kırılır, kayaca kare veya dikdörtgen bir şekil verilmesi daha kolay olur. Ayrıca kayacın yoğun bir yapıya sahip olması ısı iletkenliğini de azaltmakta ve kayacın yapı malzemesi olarak kullanıldığı meskenlerin yazın serin, kışın ise sıcak olmasını sağlamaktadır. Yine kayacın sertliğinin

yüksek olması, kayacın kullanıldığı yapıların aşınmaya karşı dirençli olmasını sağlamaktadır. Halk arasında dişi ve erkek diye ikiye ayrılan bazalt kayacının gözenekli olan dişisi, gözeneklerinde su tutabildiğinden yaz aylarında meskenlerin serin olmasını sağlamaktadır. Daha çok avlularda kullanılan gözenekli dişi kayalara yaz aylarında su tutulduğunda, gözeneklerinde biriken suyu bu kayalar uzun süre muhafaza edebilmektedirler. Tüm bu özellikler bazalt kayacının araştırma sahası ve çevresinde yoğun olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Ancak en önemli unsur kayacın araştırma sahası ve çevresinde görülen hemen hemen tek doğal yapı malzemesi olmasıdır. Araştırma sahasında ve çevresindeki kırsal yerleşmelerde çoğu kez insanlar meskenlerde mecburen bazalt kayacını kullanmak zorunda kalmışlardır.

Araştırma sahası ve çevresinde, Güneydoğu Anadolu bölgesinin büyük bir bölümünde görülen karasal step iklim özellikleri görülmektedir. Bu iklim şartlarına göre yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Araştırma alanının bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi Türkiye’de buharlaşmanın en fazla olduğu bölgedir. Sahada yıllık ortalama sıcaklık 16,4 °C yıllık ortalama düşen yağış miktarı ise 545.6 mm’dir. Araştırma sahası iklim bakımından bir geçiş bölgesi özelliği gösterir. İlçenin kuzey sınırını oluşturan Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları ve daha kuzeyinde Doğu Anadolu Bölgesine doğru görülen iklim koşulları kışları yağışlı, günlük ve yıllık sıcaklık farklarının yüksek olduğu sert karasal bir karakterdedir. Ancak ilçe merkezinden güneye doğru iklim şartları değişmektedir. Günlük ve yıllık sıcaklık ortalamaları yükselmekte, yağış miktarı düşmekte, kış mevsiminde ılıman iklim koşullarının görüldüğü, kar yağışlı gün sayısının az olduğu bir bölgeye geçilmektedir. Bu şartların oluşmasında iklimi etkileyen etmenlerden yükselti en önemli faktördür. İklim şartları araştırma sahası ve çevresindeki beşeri ve iktisadi hayatı da etkilemektedir.

İlçede görülen step ikliminden dolayı bitki örtüsü steptir. Bitki örtüsünün gür olmaması sahada yapılan hayvancılık türünü etkilemiştir. Araştırma sahası çevresinde step bitki örtüsünden dolayı küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Büyük ağızlı olan büyükbaş hayvanlar ise kısa boylu otlardan oluşan step bitki örtüsünün görüldüğü araştırma sahası çevresinde yeterli derecede otlayamadıklarından, saha ve çevresinde büyükbaş hayvancılık fazla yapılmamaktadır. Küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı araştırma sahasının kuzey ve doğusundaki kırsal yerleşmelerde yağış etkeni çok önemlidir. Yıllık düşen yağış miktarının çok az olduğu yıllarda bitki örtüsü yeterince gür olamamakta ve hayvanlar yiyecek sıkıntısı çekmektedir. Ayrıca yağışın az olmasından dolayı aynı yıllarda sulu tarımın çok az olmasından dolayı araştırma sahası ve çevresindeki tarımsal verim de düşük olmakta buna bağlı olarak hayvancılık için kullanılan arpa, buğday ve mercimek bitkilerinin gövdelerinin öğütülmesi ile elde edilen saman miktarı da az olmakta ve saman fiyatlarının saha ve çevresinde artmasına sebep olmaktadır. Bu durum kırsal alanlardaki başlıca iktisadi faaliyet olan ve mera hayvancılığı şeklinde yapılan küçükbaş hayvancılığı olumsuz etkilemekte ve bu etki zincirleme olarak ilçe merkezinin iktisadi hayatına da yansımaktadır. 2011 yılı itibariyle Siverek ilçesi kırsalındaki nüfus miktarı 105.894 kişidir ve bu rakam toplam ilçe nüfusunun % 47.8’ine denk gelmektedir. Bu rakamlar bir çok ihtiyacını ilçe merkezindeki ticari işletmelerden karşılayan kırsaldaki nüfusun ilçe merkezindeki ticari işletmelerin ticari varlığı için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Araştırma sahasını oluşturan ilçe merkezi ve çevresi bitki örtüsü çeşitliliği bakımından fakirdir. İran Turan floristik bölgesinin Batı İran Turan alt bölgesinin Mezopotamya provesinde yer alan sahada bu durumun oluşmasında sıcaklık ortalamasının fazla olması ve buharlaşmanın şiddeti etkilidir. Sıcaklık değerleri, bitkisel üretimi, vejetasyon süresi, sıcaklık eşik değerleri, optimum sıcaklıklar ve toplam sıcaklıklar açısından değerlidir (Bulut, 2006:7). Araştırma sahası ve çevresinde görülen bitki örtüsü araştırma sahasının ticari hayatını dolaylı olarak etkilemekte, araştırma sahasının hinterlandını meydana getiren kırsal kesimde ise iktisadi hayatı doğrudan etkilemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak mera hayvancılığı şeklinde yapıldığı kırsal alanda en önemli unsur bitki örtüsüdür.

İlçedeki su varlığını sürekli baraj gölleri, sürekli akarsular, dönemsel akışlı akarsular, yapay göletler ve yer altı suları oluşturur. Araştırma alanının güneyindeki akarsu ve dere yataklarının genel uzanış eğilimi sahanın asli eğimine uygun olarak doğu-batı yönlüdür. Araştırma alanının kuzey ve kuzeybatı doğal sınırını oluşturan Fırat nehri ve üzerinde bulunan Atatürk Baraj gölünün uzanışı sapmalar olmakla birlikte genel olarak kuzey-güney yönlüdür. Araştırma sahası ve çevresinde ilçenin batı ve kuzeybatıda doğal sınırını oluşturan Fırat nehri dışında sürekli akışlı akarsu yoktur. Mevcut akarsular mevsimlik olup buharlaşmanın fazla olduğu yaz aylarında kurumaktadır.

Sahada 21,10 km² alana yayılmış toplam 21 mahalle bulunmakta ve bu mahallelerde 2011 yılı nüfus sayımına göre 115.891 kişi yaşamaktadır. Yine araştırma sahasını sosyal ve ekonomik yönden etkileyen ve etkilenen Siverek ilçesi idari sınırları içerisinde yer alan 2 belde, 6 bucak, 149 köy ve 353 mezra bulunmaktadır. Siverek ilçe merkezinde ve kırsal kesimdeki halk arasında yıllardır konuşulan ve sürekli olarak yetkililerden talep edilen Siverek ilçesinin il olması isteği gerçekleşirse ilçedeki beldeler ilçe olacağından ve bazı köyler de belde ve bucak olacağından ilçe idari sınırları içerisinde yer alan kırsal kesimde daha fazla alt yapı yatırımı yapılacak bu sayede kırsal alandaki nüfusa daha yaşanabilir ortamlar sağlanmış olacaktır. Bu durum kırsal kesimden araştırma sahasına yapılan göçleri azaltabilir. Özellikle ilçe olacak olan beldeler kırsal alandaki halk için yeni bir çekim merkezi olabilir.

Sahadaki nüfusun % 50,02 (57.974)'si erkek, % 49,8 (57.917)'i ise kadın nüfusundan meydana gelmektedir. Araştırma sahasında 1927 yılına göre nüfus yaklaşık olarak 7,7 kat artmıştır. Aynı dönemler arasında Türkiye nüfusu ise 5,5 kat artmıştır. Buna göre araştırma alanında 84 yıllık nüfus artışı, dışarıya yoğun göç verildiği halde ülke ortalamasının üstünde gözükmekte, bunun temel sebebi de araştırma alanındaki doğum oranlarının yüksek olmasıdır. 2011 yılı nüfus sayımına göre sahada dönemsel nüfus artış oranı % 7,2 olmuştur. Aynı dönemde ülke genelindeki dönemsel nüfus artış oranı ise % 5,8 olmuştur. Sahada nüfus artış oranı ülke ortalamasının üzerindedir. Nüfusu meydana getiren kadın ve erkeklerin nüfus oranları bir birine çok yakındır. Bu durum araştırma sahasından dışarıya yalnızca erkeklerin katıldığı işçi göçünün az olduğunu göstermektedir.

Sahadan yapılan işçi göçleri daha çok mevsimsel olup ailece yapılmaktadır. Ailelerdeki çocuk sayısının genel olarak fazla olması ve tarımsal alanlarda 11-12 yaş üstü çocukların da işçi olarak çalıştırılması elde edilecek gelir miktarını arttırmakta dolayısıyla aile sahibi olan erkeklerin aileleriyle birlikte işçi göçüne katılmalarına neden olmaktadır. Önceki yıllarda sadece erkeklerin yaptığı işçi göçü de bu nedenlerden dolayı araştırma sahasında artık çok az yapılmaktadır.

Araştırma sahasında 2011 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde nüfusun eğitim durumunu belirten ve yabancılara kapsama alınmadığı verilere göre 5+ yaş grubunda bulunan toplam 96.786 kişinin % 85,4 ünü meydana getiren 82.646 kişi okuma yazma bilmektedir. Okuma- yazma bilmeyen nüfus içinde kadın oranının % 79 olması, erkek nüfusun daha çok sosyal hayata katılması dolayısıyla daha kolay okuma-yazma öğrenme şartlarından kaynaklanmaktadır. Özellikle kırsal kesimden sahaya göç etmiş ve yaş ortalaması yüksek olan nüfusta okuma-yazma bilmeyen oranı daha yüksektir. Sahada km² ye düşen kişi sayısı 5.492 olmuştur. Ancak saha nüfusu mahallelere dengeli dağılmamıştır. En fazla nüfusa sahip mahalle olan Haliliye mahallesinin 2011 yılı nüfusu 9.465 kişidir. En az nüfusa sahip olan Selim Pınar mahallesinin ise nüfusu 1.506 kişidir. İlçe merkezinin çekirdeğini oluşturan Hasan Çelebi, Kale, Haliliye gibi eski mahallelerde nüfus yoğundur ancak sonradan kurulan Selimpınar, Hamidiye, Abdalağa gibi yerleşme tarihi çok eski olmayan mahallelerde ise nüfus yoğunluğu düşüktür. Araştırma sahasında yerleşme alanları için en çekici faktör merkezi iş sahaları olan ve "Çarşı" diye tabir edilen Hürriyet Caddesi, Kaleboğazı Caddesi, İnönü Bulvarı ve Cumhuriyet Caddesi gibi caddelere yakınlıktır. İnsanlar konut alırken bu caddelere yakınlığı önemsemektedirler. Bu da nüfus yoğunluğunun merkezi mahallelerde fazla olmasına neden olmaktadır.

Siverek ilçe merkezi, toplam yüzölçümü 4.314 km² olan ilçe arazisinin 21,10 km² lik kısmı üzerinde gelişmiştir. Sahada konut alanları 1060,51 ha'dır. 33 ha alan toplam ticaret alanı olarak kullanılmakta, 5,77 ha mevcut sanayi alanlarını oluşturmakta, 7,03 ha da küçük sanayi alanı olarak kullanılmaktadır. Sahada 21.077 kayıtlı konut bulunmakta ve en fazla konuta sahip mahalleler ise Kale Mahallesi (1.653), Haliliye mahallesi (1.639), Hasan Çelebi mahallesi (1.520) ve Camikebir mahalleleridir (1.503). Bu mahallelerde konutlar tek katlı müstakil konutlar olduğu için sayı olarak fazladır. Çok katlı konutlar araştırma sahasında daha çok yeni kurulmuş kenar mahallelerde görülmektedir. Güney mahallesi, Ayvanat mahallesi, Yenişehir mahallesi, Ofis mahallesi, Selimpınar mahallesi ve Yavuz Sultan Selim mahallesinde çok katlı yapılar genel olarak hakimdir.

Sahada resmi ve idari fonksiyon alanları çoğunlukla Hasan çelebi mahallesinde toplanmıştır. Hasan çelebi mahallesini doğu-batı yönlü boydan boya kat eden ve yoğun olarak ticari işletmelerin bulunduğu Hürriyet Caddesi ve Camikebir Mahallesi ile Güney Mahallesi arasında sınırı oluşturan Eski Diyarbakır Caddesi resmi ve idari fonksiyon alanlarının toplandığı ana merkezler olmuşlardır. Sahada resmi ve idari fonksiyon alanı 36,25 ha'dır. Araştırma sahasında 55,67 ha alanıyla konut alanlarından sonra en fazla alana sahip olan askeri alanlar, sahanın doğu kısmında Şanlıurfa-Diyarbakır yolunun kuzeyinde yer alır. Sahada iş ve ticaret alanları genellikle heterojen bir dağılım göstermiştir. Meyve hali, Buğday pazarı ve Hayvan pazarı dışında ticari faaliyetlerin türlerine göre belirli bir mekânda toplanma olmamıştır. İlçe merkezinde 2011 yılı belediye verilerine göre 3.233 iş yeri bulunmaktadır. Sahada iş ve ticaret alanları yoğun olarak, ilçenin merkezi konumunda olan ve resmi dairelerin yarısından fazlasının bulunduğu Hürriyet Caddesinde yoğunlaşmışlardır. İnönü Bulvarı ve Cumhuriyet Caddesi de iş ve ticaret alanlarının yoğun olarak bulunduğu ana güzergâhlardır.

Araştırma sahasındaki toplam tarım alanları 972,887 ha'dır. Bu tarım alanları sahadaki yerleşmenin doğu tarafı hariç etrafını çevrelemiştir. Tarım alanlarının mahallelere dağılımına baktığımızda en fazla tarım alanına sahip mahalle, toplam tarım alanının % 29.6 sını meydana getiren ve 2.884,485 da'dan oluşan tarım alanına sahip

Haliliye mahallesidir. Haliliye mahallesini % 22 oranla (2.138,166) Camikebir mahallesi takip eder. Sahada tarım alanlarının en az bulunduğu mahalle 529,144 da tarım alanı olan ve toplam içinde % 5,4 orana sahip olan Hacı Ömer mahallesidir. Araştırma sahasının toplam arazisinin yarısına yakınına meydana getiren tarım arazilerinde sulu tarım yapılamamaktadır. Tahıl, bağcılık ve meyve tarımı yapılmaktadır. Su ihtiyacı fazla olmayan ürünlerin tarımının yapıldığı sahada tarımsal faaliyetlerin ekonomik yansıması yüksek değildir. Tarım arazilerinin çok parçalı olması ve sulama imkanlarının yeterli olmaması bu durumun temel nedenidir.

Araştırma sahasındaki halkın bağcılık tarımına bakış açısı ticari boyutta değildir. İnsanlar yıllık yaş üzüm, kuru üzüm, pestil, pekmez ve diğer üzüm ürünleri ihtiyaçlarını karşılamak için bağcılık tarımı yapmaktadırlar, dolayısıyla araziler bir ailenin yıllık ihtiyacını karşılayacak kadar büyük olmakta ve elde edilen ürünler çoğunlukla ticari unsur olarak kullanılmamaktadır. Ayrıca imar alanı içine giren tarım alanları parçalara bölünerek konut arsa olarak satılmakta ancak altyapı yatırımlarının henüz o bölgeye gelmemesi ve yeterli talebin de olmaması nedeniyle arazilere konut yapılmamakta ve araziler küçük parçalar halinde tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Bu durum araştırma sahasındaki tarım arazilerinde tarımsal verimin düşük olmasına neden olmaktadır.

Araştırma sahasında biri eski, biri yeni olmak üzere iki sanayi sitesi bulunur. Bunların toplam alanı 7,03 ha'dır. Eski sanayi sitesinde 39 işyeri, yeni sanayi sitesinde ise 75 işyeri bulunmakta ve işyerlerinin çoğunluğu oto tamir ve bakımı üzerine faaliyet gösterirler. Çalışan sayısı her işyerinde ortalama 2 veya 3 kişidir. Saha ve etki alanında, sayıca az olmakla birlikte var olan büyük ve kısmen modern sanayi tesisleri daha çok tarımsal ürün işlemeye dayalı ve taş toprağa dayalı tesislerdir. 200'e yakın kişinin çalıştığı 30 orta ölçekli sanayi tesisi sahada genel olarak Şanlıurfa –Diyarbakır yolu üzerinde dizilmişlerdir. Bu sanayi tesislerinin büyük kısmı araştırma sahası sınırları dışında olmakla birlikte araştırma sahasının etki alanındadırlar ve araştırma sahasını ekonomik yönden etkilemektedirler. Araştırma sahasında hayvancılık ürünlerine yönelik bir işleme tesisinin olmaması, ilçenin ihtiyacını karşılamaya yönelik kümes hayvancılığı tesislerinin olmaması çok büyük bir eksikliklerdir. Küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı araştırma sahası kırsalında üretilen sütün işlenebileceği herhangi bir tesisin olmaması insanları geleneksel yöntemlere yöneltmiştir. Araştırma sahasında ve çevresindeki kırsal alanda elde edilen süt evlerde el işçiliği ile yoğurt ve peynir gibi diğer ürünlere dönüştürülmekte ve ilçe merkezindeki nüfusun kullanımına sunulmaktadır. Ayrıca ilçeden ülkenin diğer bölgelerine değişik zamanlarda göç etmiş olan insanlar da geleneksel yöntemlerle üretilen bu ürünler için eş-dost aracılığıyla talepte bulunmakta, ilçe merkezi ve bağlı kırsalındaki süt ürünleri piyasasının canlılığını korumasını sağlamaktadırlar.

Araştırma sahasında 2011 yılı itibarıyla 59 tane eğitim kurumu bulunmaktadır. Bunların 23 ü ilköğretim okulu, 11 i lise, 7 si bağımsız anaokulu, 5 i özel dersane, 5 i özel rehabilitasyon merkezi, 3 ü motorlu taşıtlar sürücü kursu, 1 Halk eğitim merkezi, 1 Meslek yüksekokulu, 1 mesleki eğitim merkezi, 1 özel ilköğretim okulu ve 1 rehberlik araştırma merkezidir. Sahada 15,6 ha alana sahip olan Eğitim kurumları belli bir bölgede yoğunlaşmamıştır. Özellikle ilköğretim okulları mahallelere dağılmış durumdadır. Sahada ibadet yeri olarak toplam 28 cami bulunmaktadır. Sahada 2011 yılında temsilciliği bulunan toplam 41 dernek vardır. Araştırma sahasında yeşil alan olarak sonradan yerel yönetim tarafından oluşturulan parklar bulunmaktadır. Sahada tüm mahallelere dağılmış halde en büyüğü 50.000 m², en küçüğü ise 500 m² lik bir alan kaplayan toplam 36 park bulunur. Bu parkların kapladığı toplam alan 174.455 m²'dir.

Sahada sağlık hizmeti veren 100 yataklı 1 devlet hastanesi, 7 sağlık ocağı, 1 sıtma savaş dispenseri, 1 verem savaş dispenseri, 1 ana çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezi ve A tipi 1, B tipi 1 olmak üzere 2 tanede 112 acil birimi merkezi ve 5 özel tıp merkezi bulunmaktadır. Araştırma sahasında dış hekimleri dâhil 97 hekim bulunmakta ve bu hekimler araştırma sahası ve kırsalındaki 221.875 kişiden meydana gelen bir nüfusa hizmet vermektedirler. Siverek ilçesinde hekim başına düşen kişi sayısı 2.287'dir. Türkiye ortalaması ise bir hekime düşen kişi sayısı 1.084 kişidir.

2011 yılı verilerine göre Siverek ilçesindeki toplam küçükbaş hayvan sayısı 570.782'dir. Araştırma sahası olan Siverek ilçe merkezinde ise küçükbaş hayvan sayısı 65.823'tür ve büyükbaş hayvan sayısı da 16.449'dur. İlçe merkezinde daha çok besi hayvancılığı yapılmakta ve mera hayvancılığı için yeterli mera alanı bulunmamaktadır. Sahada bulunan ve 30.000 m²'lik bir alana yayılmış olan hayvan pazarı, haftanın 6 günü sabah 6:00-10:00 saatleri arasında açık olup özellikle hayvan ticaretinde Güneydoğu Anadolu bölgesinde daha fazla olmakla birlikte ülke genelindeki canlı hayvan ticareti piyasasında etki sahasına sahiptir. Araştırma sahasında et ürünleri üretim tesislerinin olmaması ilçe hayvancılığının gelişimi için büyük bir eksikliklerdir. Özel teşebbüsler yardımıyla bu eksiklik giderilebilirse araştırma sahası ve ilçeye idari olarak bağlı bulunan kırsal alanda mera hayvancılığına göre oranı düşük olan besi hayvancılığının toplam içindeki oranı artacak, doğal çevrenin belirlediği iklim ve bitki örtüsü şartlarına bağlı olarak yapılan, insanların tam olarak şartlarını kontrol edemediği, dolayısıyla gelecekteki kar ve zararları konusunda da belirsizlikler yaşadığı mera hayvancılığı kısmen de olsa azalacaktır.

Araştırma sahası gelişmiş bir ulaşım fonksiyonuna sahiptir. Sahadan Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman ve Mardin gibi büyük ticari merkezlere ulaşım vardır. Bu da sahada ticari faaliyetlerin canlılığını korumasını sağlamaktadır. Sahada yeterli turizm faaliyeti yoktur, İlçe merkezinde tarihi yapılar bulunmakla birlikte turizm için asıl potansiyel Karacadağ ve Fırat nehrindedir. Kış turizmi için uygun şartlara sahip olan Karacadağ'ın bu potansiyeli henüz yeterince değerlendirilememekte ancak ileriye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Aynı şekilde Siverek ilçesi sınırları içinde 50 km sahil şeridi bulunan Fırat nehri de yüksek turizm potansiyeline sahiptir. Bununla ilgili çalışmalar da yapılmaktadır.

6.2. Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Sahada sanayi alt yapısı yok denecek kadar azdır. İlçede bulunan 2 küçük sanayi sitesindeki işyerleri daha çok oto tamiri üzerinde faaliyet göstermekte ve herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmamaktadır. Nüfus ve ulaşım bakımından elverişli şartlara sahip olan sahada organize sanayi bölgesinin kurulması için yer seçimi yapılmış, arsa tahsisi yapılmış ve 1998 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığına başvurulmuş ancak henüz herhangi bir sonuç alınamamıştır. Nüfus bakımından ülke genelindeki 15 ilden daha büyük olan sahada mutlaka bir organize sanayi bölgesi kurulmalıdır. Yine özellikle kırsal kesimdeki nüfusun çoğunluğunun geçimini sağladığı hayvancılık da sahada önemli bir ekonomik faaliyettir. 600.000'e yakın büyük baş ve küçükbaş hayvanın bulunduğu araştırma sahası ve çevresinde, elde edilen hayvansal gıdaların işleneceği, tüketime hazır hale getirileceği sanayi tesisi bulunmamaktadır. İlçedeki hayvancılık potansiyelinin değerlendirilip, ülke ekonomisine katkı yapılabilmesi için

sahada mutlaka bir organize hayvancılık bölgesi kurulmalıdır. Kurulacak sanayi bölgeleri oldukça genç bir nüfusa sahip olan ilçedeki işsizlik sorunlarını da büyük oranda azaltacaktır.

Araştırma sahasında bulunan ve ülke canlı hayvan ticareti piyasasında belirleyici bir rolü olan hayvan pazarındaki faaliyetler mutlaka kayıt altına alınmalıdır. Elde edilecek istatistik verileri ilçe hayvancılığı ile ilgili sağlıklı analizler yapılabilecektir.

Sahada hekim başına düşen hasta sayısı Türkiye ortalamasının iki katıdır. Yeni yapılan ve 2012'nin Eylül ayında hizmete girmesi planlanan 200 yataklı devlet hastanesinin sağlıkla ilgili fiziksel sorunları çözeceğini umuyoruz. Ancak sahada hekim sayısı yeterli değildir ve var olan hekimler de çoğunlukla pratisyendir. Bundan dolayı sahadan Şanlıurfa ve Diyarbakır'daki daha büyük hastanelere sürekli olarak hasta nakli yapılmaktadır. Dolayısıyla yetişmiş, tecrübe sahibi, uzman hekimlerin sahada isteyerek görev yapması için sosyal anlamda çekici faktörler yaratılmalıdır.

Sahada eğitim alanında fiziksel yapılar yetersiz olup işi koordine eden yöneticiler konusunda da eksiklik vardır. Eğitim alanında sahadaki en büyük eksiklik çalışan personel yetersizliğidir. Bu durum hem ilçe milli eğitim müdürlüğünde hem de okullarda gözlenmiştir. Sahada bulunan Anadolu Öğretmen lisesi ve Sağlık meslek lisesi kendi binaları olmadığından başka kurumlara ait binalarda eğitim vermektedirler. Var olan öğretmen ihtiyacının giderilmesi ve okul çağındaki nüfusu sürekli artan sahanın fiziki eğitim-öğretim ortamlarının iyileştirilmesi gerekir. Ancak en önemlisi eğitim-öğretim sisteminin temelini oluşturan personel faktörüdür. Araştırma sahasında özellikle veri toplarken gözlem yapma imkânı bulduğumuz ilçe milli eğitim müdürlüğündeki personel yetersizliği göze çarpmaktadır. Kurumdaki personel yetersizliği çok fazladır.

Araştırma sahasındaki özellikle yerleşmenin merkezini oluşturan eski mahallelerde plansız bir yapılaşma vardır. Dar sokaklar, tek veya çift katlı evler ve taş ve toprak malzemenin kullanıldığı bu yapıların kentsel dönüşüm ile daha modern yapılara dönüştürülmesi gerekir. Bu konuda yerel yönetim kat artışı, yapı izni gibi hususlarda teşvik edici düzenlemeler yaparak halka önyak olmalıdır. Araştırma sahasının çekirdeğini oluşturan eski mahallelerinde tarihi bir dokuya sahip olan Siverek'e özgü evler bulunmaktadır. Bu evlerin tarihi dokularının korunması ve eğer yapılarında bir bozulma meydana gelmişse restorasyonu için çalışmalar yapılmalı ve mülk sahipleri bilinçlendirilmelidir.

Araştırma sahasında turizm faaliyetleri neredeyse hiç yoktur. Bu konuda özellikle Karacadağ'ın kış turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi için tanıtım faaliyetleri yapılmalı ve eksik olan konaklama tesislerinin tamamlanması sağlanmalıdır. Sahada ilçe turizm ile ilgili faaliyet gösterecek, istatistikleri tutacak resmi bir kurum yoktur, bu eksiğin mutlaka tamamlanması gerekir.

187.856,711 ha tarım arazisi bulunan Siverek ilçesinde henüz GAP projesi kapsamında sulama yapılamamaktadır. Devlet destekli yapılan sulama Hacı Hıdır barajı ve ilçe kırsalında bulunan yapay göletlerle olmaktadır. Saha ve çevresinde bir an önce sulama şebekesi oluşturulmalı, arazi toplulaştırmaları tamamlanmalıdır. Kırsal alanda tarım gelirlerinin yükselmesi araştırma sahasının ekonomisine olumlu katkı yapacaktır. Yine ilçe merkezinde ikamet eden ancak gelir kaynağı olan tarım arazileri kırsal alanda bulunan binlerce aile de elde ettiği gelire sahada ticaretin ve ekonomik canlılığın daha da artmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AKIŞ,A., 2002.Gap'ın Şanlıurfa İli Sosyo - Ekonomik Coğrafyasına Etkileri, Selçuk Üniv. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- AKIŞ, A., KAYA, B., SEFEROV, R., BAŞKAN,H., O., 2005. Harran Ovası ve Çevresindeki Tarım Arazilerinde Tuzluluk Problemi ve Bu Problemin İklim Özellikleriyle İlişkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (14), ss. 22-38.
- AKKUŞ, A., 2007. Jeomorfolojiye Giriş, Öz Eğitim Yayınları, Konya, 194s.
- ATALAY,İ., 2005. Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Meta Basım Matbaacılık, İzmir, 392s.
- ATALAY,İ., 2000.Türkiye Coğrafyası, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 240s.
- BULUT,İ., 2006. Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası), Gündüz Eğt. Yay., Ankara, 255s.
- ÇELİK,B.,GÜLER,M.,GÜLER,G., 2011. Türkiye'nin Güneydoğusunda Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim: Taşlı Tepe, Ankara Üniversitesi, Anadolu Dergisi, (37), ss. 225-236.
- ÇELİK,B., 2005. Şanlıurfa-Siverek İlçesinde Ele Geçen Geç Hitit Çağına Ait Yeni Bir Stel Kaidesi, Anadolu Dergisi , (28) ss.13-16.
- DOĞAN,H,Z., 1987.Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri, Uğur Ofset Matbaacılık ve Ticaret, İzmir, 197s.
- DOĞANAY,H., 1994. Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitap Evi, Ankara, 510s.
- DOĞANAY,H.,2001. Türkiye Turizm Coğrafyası, Çizgi Kitapevi Yayınları , Konya, 650s.
- DOĞANER, S., 2001. Türkiye Turizm Coğrafyası, Çantay Kitapevi, İstanbul, 227s.
- DÖNMEZ,Y.,1985. Bitki Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul, 451s.
- ERCAN,T., SAROĞLU, F., TURHAN, N., ve Ark.,1991. Karacadağ Volkanitlerinin Jeolojisi ve Petrolojisi, Türkiye Jeoloji Kurultayı Bülteni, (6), ss.118-133, Ankara.
- ERGENE,A., 1997.Toprak Biliminin Esasları, Öz eğitim Yayınları, Konya, 560s.
- ERİNÇ,S., 1953. Doğu Anadolu Coğrafyası, Sucuoğlu Matbaacılık , İstanbul, 124s.
- ERİNÇ,S., 2000. Jeomorfoloji I, Der yayınları, İstanbul, 614s.
- ERİNÇ,S., 2001. Jeomorfoloji II, Der yay., İstanbul, 483s.
- EROL,O.,1993. Genel Klimatoloji, Gazi Büro Kitap Evi, Ankara, 445s.
- ERTEKİN,S.,2002. Karacadağ Bitki Çeşitliliği Raporu , Diyarbakır, 117s.
- GÜMÜŞÇÜ, O., 2006. Tarihi Coğrafya, Yeditepe yay. İstanbul, 394s.
- GÖNEY, S., 1984.Yerleşme Coğrafyası: Şehir Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 288s.
- GÜRGEN,G., 2002. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İklimi, Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fak. Yay no: 12,Diyarbakır. 145s.
- HOŞGÖREN,M.,Y.,2001. Hidrografyanın Ana Çizgileri, Çantay Kitapevi, İstanbul, 141s.
- HOŞGÖREN,M.,Y., 2000. Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II, Çantay Kitapevi, İstanbul, 135s.
- İZBIRAK,R., 1992. Coğrafya Terimler Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 464s.

- KAYA, Ö., F., 2006. Karacadağ'ın Bitki Jeolojisi ve Bitki Sosyolojisi Yönünden Araştırılması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KIZILGÖZ,İ., 2009. Karacadağ Yöresindeki Bazaltik Toprakların Arpa (hordeum vulgare l.) Bitkilerinin Bor Kapsamları Üzerine Etkileri, Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(2), ss.15-20.
- KOÇMAN,A.,1993. Türkiye İklimi, İzmir, 83s.
- KÜRKÇÜOĞLU, C.,2003. Tarihi ve Kültürüyle Siverek, Konya, 477s.
- OBAN,R., 2006. İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- ÖZÇAĞLAR, A.,2006. Coğrafyaya Giriş, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara, 289s.
- ÖZÇELİK,İ.,2001. Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri, Siverek Kaymakamlığı, Elif Matbaası, Şanlıurfa, 285s.
- ÖZGÜLTEKİN,R.,AKMAN,E.,DEMİRBAĞ,H.,SUN,K., 2003. Tarihi ve Kültürüyle Siverek, Siverek Kaymakamlığı Yayınları, Ankara, 477s.
- ÖZGÜR,E.,M.,2010. DTCF, Coğrafya Bölümü, Ders Notları-Nüfusun Coğrafi Analizi, Ankara (Yayınlanmamış).
- RAMSAY, W., M., 1960. Anadolu' nun Tarihi Coğrafyası, Çeviri: M. Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 560s.
- SENSOY, S., Demircan, M., Ulupınar, U., Balta, İ., 2008, Türkiye İklimi, DMİ web sitesi <http://www.dmi.gov.tr/iklim/dokuman.aspx#sfU> (02/09/2012).
- SÖZER,A.,N., 1984. Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Bir Bakış, Ege Coğrafya Dergisi,sayı,(2), ss.15-19.
- SÜTÇÜ,Y.,F., 2009. Diyarbakır M-42 Paftası Raporu, MTA Yay. No:133, Ankara.
- TAŞLIGİL N., 1999. Türkiye' nin Ulaşım Coğrafyası, Kuşak Ofset Kitapevi, İstanbul, 206s.
- TIRAŞ, M., 2002. Türkoğlu İlçesinin Coğrafi Etüdü, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- TIRAŞ, M., 2007. Yumurtalık İlçesinin Coğrafi Etüdü, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., 1994. Beşeri Coğrafyaya Giriş, İstanbul Ün. Yay.. İstanbul, 186s.
- UMAR, B., 1993. Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 865s.
- UZ, B., ESENLİ, V., YAVUZ,O.,MANAV,H.,BACAK,G.,2001. Sert Mermer Grubuna Bir Örnek; Karacadağ Bazaltlarının Mermer Açısından İncelenmesi, Türkiye III. Mermer Sempozyumu Bildiriler Kitabı, ss. 43-55, Afyon.
- YAZICI,H.,2002. İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 99s.

Raporlar ve Yıllıklar

- Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müd. Yay., Şanlıurfa İli Arazi Varlığı,1995, Ankara.
- DSİ, IV. Bölge Müdürlüğü.
- GAP Kalkınma İdaresi Başk., 2010,GAP' ta Son Durum, s,43,Şanlıurfa.
- Karayolları 96. Şube Şefliği 2011 Faaliyet Raporu.
- Siverek İlçe Sağlık Gurup Başkanlığı 2010-2011 Faaliyet Raporu.
- Siverek İlçe Tarım Müdürlüğü Veterinerlik Birimi 2011 Verileri.
- Siverek Belediyesi.
- Siverek Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü.
- Siverek İlçe Halk Eğitim Merkezi,2011.

Siverek Kaymakamlığı Brifingi,2011.
Siverek Ticaret ve Sanayi Odası .
Siverek Meteoroloji İstasyonu 2011 Verileri.
Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu,2008.
Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu,2010.
Şanlıurfa İl Anıtlar Kurulu.
Şanlıurfa İl Tarım Müdürlüğü 2011 Verileri.
Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu 2012 Verileri.
Şanlıurfa Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü.
Şanlıurfa Tarım Master Planı,2006.
Toprak Su genel Müd. Yay.1978,Ankara.

Haritalar

Diyarbakır M42 Paftası Jeoloji Haritası, Ölçek: 1/100.000, 2009, MTA Genel Müdürlüğü, Ankara.
Siverek İmar Planı, Ölçek: 1/5.000 Siverek Belediyesi.
Siverek İlçesi Toprak Sınıfları Haritası, Ölçek: 1/100.000, Şanlıurfa Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü.
T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa İli Arazi Varlığı Haritası, Ölçek: 1/100.000, Baskı No:198, Ankara.
Türkiye Topoğrafya Haritası (M42-b4, M42-c1 paftaları, Ölçek: 1/25.000), Harita Genel Komutanlığı, Ankara.

Yararlanılan İnternet Siteleri

<http://www.yok.gov.tr/content/view/59/111/lang,tr/> (12/ 10/ 2011).
<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php> (26/ 01/ 2011).
<http://www.dsi.gov.tr/yayinlarimiz/dsi-teknik-bultenleri> (26/ 01/ 2011).
<http://www.dmi.gov.tr/iklim/dokuman.aspx> (07/ 06/ 2012).
<http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-baskanliklari/bdt/kutuphane/> (19/ 01/ 2011).
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id(19/01/2011).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı :Hasan Hüseyin AKPIRİNÇ
Doğum Yeri ve Tarihi :Siverek/1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Marmara Üniv., Atatürk Eğitim Fakültesi,
Coğrafya Öğretmenliği Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv., Sosyal
Bilimler Ens., Coğrafya Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2003 - 2007)
Türkiye Futbol Federasyonu (2004 - 2006)
Milli Eğitim Bakanlığı (2009 -)

İletişim

E-Posta Adresi :hh_ak@hotmail.com
Tel. :
Tarih :Eylül 2012